

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav hospodářských a sociálních dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PETR HERTEL
Libouň

**PRVNÍ POZEMKOVÁ REFORMA NA VELKOSTATKU
LOUŇOVICE POD BLANÍKEM (případová studie)**

The First Land Reform on the Estate Louňovice pod Blaníkem
(A Case Study)

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc

Praha 2009

Obor: historie
Forma studia: kombinovaná
Akademický rok: 2008/2009

Prohlašuji,
že tuto předloženou bakalářskou práci jsem vypracoval
zcela samostatně a cituji v ní veškeré prameny a literaturu, které jsem
použil.

OBSAH

Úvod.....	str. 5
Literatura, prameny, metodologické postupy.....	str. 7
Seznam literatury a pramenů.....	str. 15
Vlastní práce	
I. Pozemková reforma v době první Československé republiky a její okolnosti.....	str. 19
II. Velkostatek Louňovice pod Blaníkem a jeho vývoj do období první pozemkové reformy.....	str. 41
III. Případy jiných velkostatků ve vlastnictví pražského arcibiskupství v kontextu s louňovickým velkostatkem do období první pozemkové reformy.....	str. 47
IV. Dopady první světové války a poválečná situace v Louňovicích pod Blaníkem.....	str. 50
V. Případy volného prodeje a směn pozemků na velkostatku Louňovice v letech 1918-1924.....	str. 55
VI. Dlouhodobé pachty na velkostatku Louňovice a jejich odprodej.....	str. 59
VII. Akce „S“ a „R“ na louňovickém velkostatku.....	str. 62
VIII. Stín převzetí a parcelace nad louňovickým velkostatkem.....	str. 69
IX. Finanční závazky a břemena louňovického velkostatku.....	str. 75
X. Ludvík Rezek- správce a statkář.....	str. 77
XI. Převzetí louňovického velkostatku československým státem, oceňovací řízení a přejímání patronátních břemen.....	str. 81
XII. Zaměstnanecká otázka na louňovickém velkostatku v období pozemkové reformy.....	str. 84
XIII. Zbytkové statky Louňovice a Olešná, parcelace zemědělské půdy louňovického velkostatku.....	str. 88
XIV. Drobný příděl na velkostatku Louňovice za pozemkové reformy let 1924-1925.....	str. 94
XV. Nezemědělské objekty v Louňovicích, zabrané pozemkovou reformou.....	str. 101
XVI. Zbývající arcibiskupský velkostatek v Louňovicích.....	str. 105

XVII. Sociální struktura přidělců a otázka sociálních posunů v Louňovicích za pozemkové reformy let 1924-1925.....	str. 108
XVIII. Pozemková reforma v Louňovicích a její výsledky v celkovém kontextu československé pozemkové reformy a v rámci regionálním.....	str. 113
XIX. Pozemková reforma na louňovickém velkostatku v porovnání s ostatními velkostatky pražského arcibiskupství a katolické církve.....	str. 120
XX. Pozemková reforma v Louňovicích, její výsledky a dopady pro budoucnost v celkovém shrnutí.....	str. 125
English Summary.....	str. 132
Seznam použitých zkratk.....	str. 136
Obrazová příloha	

ÚVOD

V této práci se věnuji pozemkové reformě ve dvacátých letech 20. století, tj. v období první Československé republiky, a v první řadě pochopitelně, jak už vyplývá z názvu, jejímu průběhu v obci Louňovice pod Blaníkem. V katastru této obce, nacházející se v jihovýchodní části současného Středočeského kraje, a v katastru některých obcí sousedních patřily v tomto období rozsáhlé pozemky jednomu z velkostatků pražského arcibiskupství. Ve vlastnictví této církevní instituce se Louňovice přitom nalézaly již od druhé poloviny 17. století. Pozemková reforma, nepočítaje v to její preludia (příděly propachtovaných pozemků, akce S), zde proběhla v letech 1924-1925 a výrazně místní arcibiskupský velkostatek poznamenala, i když i po jejím uskutečnění zde zůstávaly, až do roku 1949, ve vlastnictví pražského arcibiskupství rozlehlé lesní plochy. První pozemkovou reformu v Louňovicích jsem se přitom snažil zasadit, přirozeně vedle jejího sledování na pozadí prvorepublikové agrární reformy jako takové, do kontextu celkového historického vývoje Louňovic a do kontextu celkové soudobé situace v Louňovicích, tedy do situace v období první světové války a následně zejména první Československé republiky. Zvláštní důraz jsem kladl na rámec regionální, čili na situaci Louňovic v kontextu se situací dalších vesnic a městeček v přilehlém kraji. A kromě období samotné první pozemkové

reformy v Louňovicích jsem se pak soustředil též na období po druhé světové válce, vymezené zhruba lety 1947-1949, které, poznamenané revizí první pozemkové reformy a novou pozemkovou reformou, na první pozemkovou reformu přímo navazovalo.

Louňovice pod Blaníkem jsou městečkem, ležícím v sousedství mého bydliště. Důvěrně tamní prostředí znám. Z hlediska časového nepředstavuje období první pozemkové reformy od doby vzniku této práce, tj. od druhé poloviny první dekády 21. století, období historicky ještě přespříliš vzdálené. Nejedná se dosud o dobu, která by byla příliš vzdálená možnostem přímé lidské paměti, jakkoliv generace aktérů tehdejšího vývoje a událostí již nepatří mezi naše současníky. Skutečnost, že přinejmenším období poměrně krátce následující má dosud své pamětníky, tedy alespoň zčásti nabízí možnost orálních výpovědí ve formě přímých vzpomínek či svědectví. A také množství archivního materiálu a ostatních pramenů, jaké se k této tématice nabízí k dispozici, lze označit za poměrně bohaté. V samotném textu práce jsou ostatně například zmiňovány a přímo citovány zápisy z obecní a farní kroniky Louňovic pod Blaníkem, které byly již v době první pozemkové reformy vedeny a jejichž pisatelé vnímali první pozemkovou reformu jako aktuální či nedávno proběhnuvší záležitost a nikoliv jako vzdálenou minulost, na níž by nahlíželi s časovým odstupem. To pochopitelně historikovi umožňuje náhled do pocitů a názorů

autentických svědků onoho procesu.

V souvislosti s přístupem k archivnímu materiálu bych tak chtěl poděkovat, vedle pracovníků Národního archivu a Státního oblastního archivu v Praze-Chodovci, zejména paní Jiřině Holé z Louňovic, která mi umožnila studium louňovických obecních kronik, jakož i dalších jí shromažďovaných historických dokumentů, součástí souboru, jenž je dále uveden jako Archiv k obecní kronice Louňovic pod Blaníkem (nejedná se o oficiální název). A dále bych chtěl poděkovat louňovickému faráři, panu Františku Říhovi, který mi umožnil studium farní kroniky Louňovic pod Blaníkem.

LITERATURA, PRAMENY, METODOLOGICKÉ POSTUPY

1) LITERATURA A SLOVNÍKY:

V případě literatury jsem při své práci čerpal, zejména pokud jde o záležitost československé první pozemkové reformy jako takové, z literatury specializující se přímo na tematiku československé první pozemkové reformy či na některý z jejích atributů, nebo se rovněž jí zabývající v kontextu širší tematiky, například ekonomického vývoje první ČSR nebo vývoje českého zemědělství. Přitom tuto literaturu můžeme rozdělit na literaturu dobovou, která z různých úhlů pohledu na pozemkovou reformu jako na soudobý a více či méně stále ještě nedokončený proces a kterou bychom tak vlastně mohli přiřadit k pramenům, a na literaturu napsanou a vydanou v pozdějších obdobích, která pozemkovou reformu z období první ČSR vnímá jako historickou látku.

K té první uvedené patří například díla Jana Voženílka, působícího v nejvyšších funkcích

SPÚ a majícího tak na samotný průběh pozemkové reformy svůj částečný vliv, nebo publikace Eugena Červinky Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatecích římskokatolické církve (Praha 1933), jež právě z Voženílkem sestavených statistických údajů vychází. A patří sem samozřejmě také soubor článků a statí Josefa Pekaře, vydaný v roce 1923 pod názvem Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, jenž přináší na tehdy probíhající pozemkovou reformu kritický náhled. V období první ČSR byla také napsána a vydána poměrně rozsáhlá publikace Edvarda Reicha Základy organizace zemědělství Československé republiky (Praha 1934), ovšem ta se celkově zabývá problematikou zemědělství v tehdejší Československu.

Do druhé z uvedených skupin můžeme zařadit například práci Milana Otáhalo Zápas o pozemkovou reformu v ČSR (vydanou v Praze roku 1963), v níž se autor zaměřuje především na příčiny prvorepublikové pozemkové reformy a na politický zápas o ráz změn, připravovaných ve sféře pozemkového vlastnictví od roku 1918. Závěrečná část této publikace, jejímž autorem je však Vlastislav Lacina, se pak věnuje vývoji v otázkách držby půdy po druhé světové válce. Toto Otáhalovo (a zčásti vlastně i Lacinovo) dílo předkládá pohled na otázky pozemkových reforem v Československu po roce 1918, případně 1945, a je cenným zdrojem informací k této problematice, třebaže je jeho obsah podmíněn dobou, kdy bylo

napsáno a vydáno, tzn. jeho ovlivnění marxistickou ideologií, oficiálně tehdy vládnoucí v Československu.

Specifickým a významným jevem československé pozemkové reformy, zbytkovými statky, se zabývá publikace Jany Pšeničkové, pod názvem Zbytkové statky v Čechách 1919-1948, vydaná v Praze 1998. Autorka se v této práci soustřeďuje na početné zbytkové statky, které během prvorepublikové agrární reformy vznikly v prostoru Čech a které byly fakticky předurčeny k zániku v souvislosti s novými změnami v pozemkovém vlastnictví po druhé světové válce.

Problematicke první pozemkové reformy, jež byla největším státním zásahem do systému tržní ekonomiky za celou epochu první ČSR, je pak věnována také menší část díla Vlastislava Laciny a Lubomíra Slezáka Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR (vydáno v roce 1994), případně i rovněž Lacinova díla Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929 (vydáno v roce 2000), a dále uvedených děl Antonína Kubačáka, věnujících se obecně historickému vývoji českého zemědělství a vydaných v devadesátých letech 20. století. První pozemkové reformy si všímá například také práce Jaroslava Pátka Vývoj mechanizace zemědělské výroby v českých zemích v první polovině 20. století, vydaná v roce 1970.

Jako specifické dílo, jež se vztahuje k agrární problematice epochy první Československé republiky, i když svým celkovým zaměřením spadá spíše do sféry

finančního hospodářství než zemědělství, je možno uvést knihu Jiřího Novotného a Jiřího Šouši Banka ve znamení zeleného čtyřlístku- Agrární banka 1911-1938 (1948), vydanou v roce 1996.

Kromě toho jsem v textu své práce, jak ostatně ukazují i poznámky pod čarou, zmínil některé dílčí informace převzaté z jiných publikací, které se vztahují jak k samotné prvorepublikové pozemkové reformě, tak i k některým jiným jevům v období první ČSR (např. výsledkům voleb), případně k pozemkovým reformám, které byly po první světové válce plánovány a realizovány v jiných evropských zemích a které se mohly v některých souvislostech dotknout i problematiky československé agrární reformy (jak je přímo v textu práce uvedeno v souvislosti se Slovenskem a pozemkovou reformou, chystanou v Maďarsku). Jedná se o publikace, které se, vedle otázek souvisejících se zemědělskou problematikou epochy první ČSR, obecně věnují českým a československým dějinám, případně obecně dějinám některých jiných zemí. Pokud jsou dotyčné práce specializovány na tematiku zemědělství v období první ČSR, uvádím rovněž je v následujícím seznamu literatury.

Vzhledem k částečnému zaměření své práce rovněž na otázku pozemkových transformací po druhé světové válce, které na první pozemkovou reformu zčásti přímo navazovaly, jakož už vzhledem k této částečné přímé návaznosti samotné, uvádím v následujícím seznamu literatury také dílo

Karla Jecha *Probuzená vesnice- K dějinám revoluce na našem venkově v letech 1945-1948*. Tato práce, vydaná v roce 1963, podává obraz vývoje agrární otázky v obnoveném Československu od závěrečné fáze druhé světové války, která byla jednak poznamenána retribučními opatřeními v důsledku předchozího odtržení českomoravského i jihoslovenského pohraničí, rozpadu Česko-Slovenska a okupace českých zemí nacistickým Německem, a jednak byla následně provázána s politickým zápasem uvnitř tzv. lidově demokratického Československa, jenž vyústil v nastolení totalitní moci komunistické strany. Lze ovšem dodat, že jde opět o dílo poznamenané prizmaty marxisticko-leninské ideologie a vlastně stanovisky režimu, vládnoucího v Československu v době napsání a vydání knihy. Dílem téhož autora, ale mnohem novější provenience, je kniha *Soumrak selského stavu 1945-1960*, vydaná v roce 2001. Přestože i toto dílo ještě přiřazuji do následujícího seznamu literatury, v jeho případě představuje i problematika pozemkových reforem bezprostředně po druhé světové válce pouze výchozí a poměrně okrajové téma, neboť stěžejní problematika, jíž se tato práce zabývá, je spojena až s následným obdobím kolektivizace československého venkova.

Opět jiným dílem, které se nezaměřuje na problematiku první pozemkové reformy, ovšem na jeden z aspektů zemědělské problematiky v období bezprostředně po druhé světové válce (a

proto je opět přiřazené do následujícího seznamu literatury, vztahujícího se zejména k první pozemkové reformě a agrární tematice první ČSR), je kniha Lubomíra Slezáka Zemědělské osidlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce, vydaná v Brně roku 1978. I když se tedy zase přímo nevěnuje tématu první pozemkové reformy a ani se nejbezprostředněji nedotýká tematiky Louňovic a vůbec Podblanicka, ležícího hluboko v českém vnitrozemí, i toto dílo pokládám za velmi důležité, neboť se věnuje otázce, která od roku 1945 též na první pozemkovou reformu navázala, respektive předznamenala revizi první pozemkové reformy a poté novou pozemkovou reformu, uzákoněnou v roce 1948, a která sama o sobě představuje velice významnou kapitolu dějin českého zemědělství v první polovině 20. století.

V případě Louňovic (spíše jejich celkového historického vývoje než konkrétně případu pozemkové reformy) jsem jako částečný zdroj informací použil publikaci Dušana Friče a kolektivu, nazvanou Podblanicko a vydanou v roce 1990 (autorem kapitoly, věnující se dějinám oblasti, je Jiří Tywoniak), nebo publikaci Jaroslava Pouzara Podblanickou minulostí- Kapitoly z historie Vlašimi a okolí, vydanou v roce 1996. Při popisu vývoje některých míst na Podblanicku jsem se též opíral o knihy z mnohadílné práce Augusta Sedláčka, nazvané Hrady, zámky a tvrze Království českého a vydané ve dvacátých letech 20. století.

Některé další dílčí informace,

vztahující se k dějinám Louňovic a Podblanicka, ne ovšem k tématice pozemkové reformy, jsem přitom opět mohl převzít z některých dalších publikací. Jako zcela konkrétní příklad zde mohu uvést dílo Josefa Polišenského Třicetiletá válka a evropské krize 17. století (Praha 1970) a případ Oldřicha Sezimy Karla Skuhrovského, držitele louňovického panství v první polovině 17. století, který po letitém působení v nejvyšších zemských úřadech dosáhl funkce podkomořího (v některých pramenech a literatuře se totiž můžeme setkat s tvrzením, že působil jako místodržící). V tomto případě je dotyčná publikace opět uvedena v poznámce pod čarou.

Zvláštní druh publikací představují chronologické příručky a místopisné slovníky. K uvedení některých dat z vývoje jednotlivých lokalit do 19. století, nejen na Podblanicku, ale například i jednotlivých velkostatků pražského arcibiskupství mimo Louňovice, mi jako vhodná pomůcka posloužil Topograficko-statistický slovník Čech, vydaný v Praze roku 1870 v autorství Josefa Ortha a Františka Sládka. Jako příručku obdobného druhu lze dále uvést dílo Augusta Sedláčka Místopisný slovník historický Království českého, vydaný v Praze roku 1998, ale autorem sestavený (jak se sám zmiňuje ve svém úvodu) v letech 1895-1908. Stejně tak jsem využil v němčině sestavený Orientierungslexikon der Tschecho-Slowakischen Republik od Ernsta Pfohla, vydaný v Liberci (Reichenberg) v roce 1922. Jako příručka k upřesnění některých

dat mi posloužila Historická chronologie od Marie Bláhové, vydaná v Praze roku 2001.

2) PRAMENY: Již v úvodu jsem se zmiňoval o obecní a farní kronice Louňovic pod Bláníkem. Obecní kroniky jsou v následujícím seznamu pramenů uvedeny pod svými názvy Kronika starobylého městečka Louňovice pod Bláníkem I. a Pamětní kniha II., což fakticky znamená první a druhý díl louňovické obecní kroniky. První z nich je přímo v textu práce spojována s poštmistrem Janem Draždákem (rodákem z Divišova), který od dvacátých let 20. století na této kronice pracoval, přičemž, jak sám uvádí na její první stránce, navázal na koncepty a poznámky louňovického kronikáře Antonína Norberta Vlasáka (1855-1928). Podnětem k založení této kroniky, jak je rovněž uvedeno hned na její první stránce, se stal zákon o pamětních knihách obecních ze dne 30. ledna 1920, přičemž svou ucelenou formu získala kronika až v roce 1931. Jak přitom vyplývá z rozhovoru s paní J. Holou z Louňovic, zastával Jan Draždák funkci louňovického kronikáře až do padesátých let, tzn. že zřejmě i on popisoval situaci v Louňovicích ve druhém díle louňovické obecní kroniky (Pamětní kniha II.) v období kolem roku 1948.

Nejstarší zápisy v louňovické farní kronice (jež se, stejně jako v případě prvního dílu obecní kroniky, vracejí až k počátkům Louňovic ve 12. století) jsou ve srovnání s obecní

kronikou staršího data- pocházejí někdy z druhé poloviny 19. století. V případě archivního materiálu byly již rovněž zmíněny dokumenty z tzv. Archivu k obecní kronice Louňovic pod Bláníkem.

Velkým přínosem pro mou práci byl zdroj písemností, uložených ve Státním oblastním archivu Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, pod číslem 314, zahrnující četné smlouvy, korespondenci, soudní usnesení atd. V odkazech pod čarou uvádím v některých případech konkrétní písemnosti, mnohdy jsou tyto písemnosti ostatně uvedeny již přímo v textu. Stejně tak jsou cenným zdrojem další materiály, uložené v tomto archivu ve fondu Velkostatku Louňovice. V následném seznamu uvádím, jaký druh písemností, užitých k mé práci, se pod tím či oním číslem v rámci tohoto fondu nachází, a v poznámkách pod čarou je zpravidla uvedeno konkrétní číslo, vychází-li nějaký údaj z písemností z tohoto fondu. Přesně stejným způsobem postupuji ostatně i v případě písemností, uložených v Národním archivu v Praze-Chodovci; Fond Státní pozemkový úřad, a informací, převzatých z nich (tzn. druh písemností v jednotlivých mnou užitých kartonech v následujícím seznamu a čísla dotyčných kartonů v odkazech pod čarou).

Některé další materiály, uložené v SOA Praha-Chodovec (Fond Velkostatek Zvěstov, louňovická křestní matrika z let 1848-1859), mi navíc posloužily jako zdroj doplňujících informací. Podobně je tomu v případě fondu

Archivu pražského arcibiskupství, uloženého v Národním archivu v Praze-Hradčanech. Vedle toho jsem pracoval s texty zákonů záborového, přidělového a náhradového, tedy klíčových zákonů československé pozemkové reformy, vydaných v letech 1919 a 1920.

K pramenům, vztahujícím se k pozemkové reformě a agrární tematice epochy první ČSR, dále přiřazuji dvě publikace, které by bylo možno (přinejmenším v prvním případě) též zařadit do literatury. V případě prvním se jedná o soubor tištěných pramenů k agrární tematice let 1918-1922, který v roce 1958 připravili k vydání Jaroslav César a Milan Otáhal pod názvem Hnutí venkovského lidu v českých zemích v letech 1918-1922. A v případě druhém jde o zvláštní přílohu listu Slovenský denník, č. 141, pod názvem Prejav Dr. Milana Hodžu na valnom shromaždení Sväzu Rol'níckych vzájomných pokladníc v Bratislave, vo dvorane Zemedelského muzea dňa 15. júna 1930. Jak tedy název napovídá, tato tiskovina obsahuje slova významného slovenského agrárního politika z uvedeného projevu v Bratislavě v červnu 1930.

A konečně, jiným mnou užitým tištěným pramenem, jenž se týká samotného počátku pozemkových transformací po druhé světové válce a konkrétního případu lokality v blízkém okolí Louňovic, je kopie prohlášení Místního Národního výboru ve Vlašimi, že ke dni 5. května 1945 přejímá v dohodě se závodní radou vlašimského velkostatku do

majetku města Vlašimi bývalé panství prince K. Auersperga-Breunera. Sám tento dokument tvoří ostatně rovněž součást obrazové přílohy. Jako prameny specifického druhu mohu uvést případy orálních výpovědí. Zhruba v období do dubna do prosince 2007 (a poté ještě zhruba v únoru až dubnu 2008) jsem o řadě záležitostí z louňovické historie, a samozřejmě také o období první ČSR v Louňovicích, konzultoval s již jmenovanou paní Jiřinou Holou (ročník 1923). Vedle dalších rozhovorů stojí za připomenutí zejména krátký telefonický rozhovor s dcerou bývalého správce velkostatku a nabyvatele zbytkového statku v Louňovicích Ludvíka Rezka, paní Olgou Matuškovou, žijící v Pelhřimově, z července 2007, který se týkal místa narození a kvalifikace jejího otce, dále z téhož období rozhovor s panem Karlem Borkovcem z Libouně (ročník 1923), hostinským a drobným rolníkem, jenž se týkal situace v Libouni v době pozemkových reforem dvacátých, respektive čtyřicátých let, případně poté rozhovor s paní Hanou Dittrichovou z Louňovic, bývalou učitelkou základní školy, a jejím manželem, panem Václavem Dittrichem (oba z generace narozené nedlouho před druhou světovou válkou), z února 2008.

3) METODOLOGICKÉ POSTUPY: Jak bylo zmíněno už v úvodu, při sledování první pozemkové reformy v Louňovicích, jejího průběhu a výsledků, při sledování postojů, názorů a nálad osob či institucí, jež byly do celého tohoto

procesu nějakým způsobem zapojeny nebo byly jen jeho pozorovateli, jsem kladl důraz také na zasazení agrární reformy na velkostatku Louňovice do celé řady kontextuálních rámců (pozemková reforma v Louňovicích v kontextu prvorepublikové pozemkové reformy jako celku, v kontextu regionálním, v kontextu pozemkové reformy na ostatních velkostatcích pražského arcibiskupství a vůbec katolické církve, v kontextu historického vývoje a soudobé situace v Louňovicích, zvláštní důraz na vývoj po roce 1945). To pak samozřejmě ovlivňovalo mou práci, respektive přípravu k této práci od samého začátku.

Při

heuristickém shromažďování pramenů a literatury jsem se pochopitelně soustředil především na materiály, vztahující se k tématu československé pozemkové reformy jako takové a k tématu jejího průběhu a výsledků v Louňovicích, případně k pozemkové reformě celkově na velkostatcích katolické církve. Při studiu pramenů, vztahujících se tím či oním způsobem konkrétně k pozemkové reformě v Louňovicích (obsah korespondence různého druhu, texty smluv, záznamy v kronikách apod.) jsem samozřejmě musel brát ohled na širší rámec záležitosti a kombinovat tak tzv. přímou metodu, založenou na pramenném poznání, s metodou nepřímou, zahrnující též poznání mimopramenné. Přitom pochopitelně hrála roli také dílčí historická metoda, tj. kritická analýza pramenů, porozumění obsahu pramene v celosti, otázka jeho

provenience, účelu atd.

V jednotlivých kapitolách své práce, tj. při samotné interpretaci, jsem analyzoval různé jevy (například taková preludia pozemkové reformy v Louňovicích, jako případy volného prodeje pozemků od roku 1918 nebo přiděly dlouhodobě propachtovaných pozemků a akci S a R, dále případ zbytkových statků, drobného přidělu apod.), často na základě pramenů a s užitím přímé metody, nebo zmiňované kontextuální rámce. Při analýze vnitřních a vnějších souvislostí pozemkové reformy v Louňovicích, jejích předpokladů, průběhu a důsledků, bylo samozřejmě cílem práce podat syntetický obraz pozemkové reformy v Louňovicích jako celku. S využitím hermeneutické metody jsem se snažil provázat jednotlivé záležitosti, jež spolu souvisely nebo mohly souviset, případně poukázat na tyto souvislosti (v textu se to může projevovat například i rekapitulováním nebo vícerym připomínáním některých faktů a okolností). Samotné bádání i následný výklad se nesou ve znamení kauzálních souvislostí, tedy nejen otázek typu „jak se to stalo“, nýbrž také „proč se tak stalo“. Stejně tak v textu a odkazech pod čarou často cituji slova z dobové korespondence, smluv nebo z kronik, která jsem pokládal za důležitá pro pochopení tehdejší situace v Louňovicích a především situace ohledně záležitostí pozemkové reformy (samozřejmě, ve spojitosti s uváděnými fakty, okolnostmi a vůbec danou historickou realitou). Zároveň, ve snaze podat

celistvý obraz tohoto procesu, jsem bral v potaz všechny mi známé komponenty a významné faktory, týkající se daného okruhu.

Hojně jsem užíval kvantitativní metody, tzn. že jsem na základě pramenů a literatury často pracoval s čísly (otázky výměr pozemků, cen apod.). Rovněž tak jsem užíval komparativní metody, přičemž jako příklad mohu uvést srovnávání zbytkových statků Louňovice a Olešná a při zmiňovaném zasazení pozemkové reformy v Louňovicích do řady kontextuálních rámců srovnávání louňovického velkostatku a zdejších výsledků pozemkové reformy s případem jiných velkostatků ve vlastnictví pražského arcibiskupství, porovnání louňovického zbytkového statku se zbytkovými statky v okolním kraji atd. Na případu Ludvíka Rezka, správce arcibiskupského velkostatku v Louňovicích a posléze nabyvatele louňovického zbytkového statku, jsem rovněž aplikoval metodu biografickou. Určitou roli v mém bádání a následné interpretaci, zejména vzhledem k zaměření rovněž na likvidaci louňovického zbytkového statku v roce 1948 a nespokojenost s výsledky první pozemkové reformy, odrážející se po druhé světové válce, hrála retrospektivní metoda.

Diachronní, tedy striktně chronologický přístup k dané historické realitě, přirozeně důležitý pro skutečné pochopení vývoje, jednotlivých událostí, postojů, nálad atd., se v mé interpretaci pozemkové reformy v Louňovicích mísí s přístupem synchronním (zcela

pochopitelně například s ohledem k uváděné analýze jednotlivých jevů). Práce První pozemková reforma na velkostatku Louňovice pod Blaníkem je, jak už nese ve svém podtitulu, případovou studií. Současně sledování procesu první pozemkové reformy v rámci lokálních dějin Louňovic pod Blaníkem obsahuje prvky mikrohistorie.

SEZNAM UŽITÉ

**LITERATURY K TÉMATICE PRVNÍ POZEMKOVÉ
REFORMY A AGRÁRNÍ TÉMATICE PRVNÍ ČSR,
PŘÍPADNĚ K TÉMATICE POZEMKOVÝCH
TRANSFORMACÍ OD ROKU 1945:**

ČERVINKA, Eugen: Jak byla
provedena pozemková reforma na velkostatcích římsko-

katolické církve, Praha 1933

JECH, Karel: Probuzená vesnice- K dějinám revoluce na našem venkově v letech 1945-1948, Praha 1963

JECH, Karel: Soumrak selského stavu 1945-1960, Praha 2001

KUBAČÁK,

Antonín: Dějiny zemědělství v českých zemích, Praha 1992

KUBAČÁK, Antonín: Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II. díl, Praha 1995

LACINA, Vlastislav: Krize československého zemědělství 1928-1934, Praha 1974

LACINA, Vlastislav: Zadlužení kapitalistického zemědělství v českých zemích v letech 1918-1938, Praha 1978

LACINA, Vlastislav: Zlatá léta československého hospodářství (1918-1929), Praha 2000

LACINA, Vlastislav- SLEZÁK, Lubomír: Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR, Praha 1994

NOVOTNÝ, Jiří- ŠOUŠA, Jiří: Banka ve znamení zeleného čtyřlístku- Agrární banka 1911-1938 (1948), Praha 1996

OTÁHAL,

Milan: Zápas o pozemkovou reformu v ČSR, Praha 1963

PÁTEK, Jaroslav: Vývoj mechanizace zemědělské výroby v českých zemích v první polovině 20. století, Praha 1970

PEKAŘ, Josef: Omyly a

nebezpečí pozemkové reformy, Praha 1923

PŠENIČKOVÁ, Jana: Zbytkové statky v Čechách 1919-1948, Praha 1998 **REICH, Edvard:** Základy organizace zemědělství Československé republiky, Praha 1934

SLEZÁK, Lubomír: Zemědělské osidlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce, Brno 1978

VOŽENÍLEK, Jan: Pozemková reforma v Československé republice, Praha 1924

VOŽENÍLEK, Jan:
Die tschechoslowakische Bodenreform, Prag 1931

UŽITÁ LITERATURA, VZTAHUJÍCÍ SE OBECNĚ K DĚJINÁM PODBLANICKA:

FRIČ, Dušan, a kolektiv:
Podblanicko, Praha 1990 **POUZAR,**

Jaroslav: Podblanickou minulostí- Kapitoly z historie Vlašimi a okolí, Praha 1996

RENNER, Erich: Proč to píšu, Benešov 2004

SEDLÁČEK, August: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl XV., Praha 1927

TOUFAR, Pavel:

Česká Sibiř- Tajemnou českou krajinou, Benešov 2002

UŽITÉ

PŘÍRUČKY A MÍSTOPISNÉ SLOVNÍKY:

BLÁHOVÁ, Marie: Historická chronologie, Praha 2001

ORTH, Jan- SLÁDEK, František:

Topograficko-statistický slovník Čech čili podrobný popis všech měst, městysů, vesnic, pak zámků, dvorů, továren, mlýnů, hutí a podobných o samotě ležících stavení, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad Království českého, Praha 1870

PFOHL, Ernst: Orientierungslexikon der Tschecho-Slowakischen Republik- oro-, hydro- und topographisches, statistisches und wirtschaftskundliches Nachschlagewerk, Auskunftsbuch über jeden Ort der Republik, die verschiedensprachigen Namen, Lage, Einwohner, Denkwürdigkeiten, Bedeutung, Post- und Eisenbahnstation, kommerziell-industrielle Tätigkeit nach verlässlichen amtlichen Daten, Reichenberg 1922

SEDLÁČEK, August: Místopisný slovník historický Království českého, Praha 1998

SEZNAM UŽITÝCH PRAMENŮ

KRONIKY:

	Farní kronika Louňovic
pod Blaníkem	Kronika starobylého
městečka Louňovic pod Blaníkem I.	Pamětní
kniha II. Louňovic pod Blaníkem	

ARCHIVNÍ PRAMENY:

Archiv k obecní kronice Louňovic pod Blaníkem

Národní archiv; Fond Státní pozemkový úřad (č. 611): karton 115 „Seznam zbytkových statků a jiných větších objektů zemědělských, které byly přiděleny od zahájení pozemkové reformy do 31. prosince 1927“/ karton 156 „Zápisy o schůzích obvodních poradních sborů v Přešticích 1925 a ve Vlašimi 1923-1925“/ karton 271 „Celkový výkaz zaopatření zaměstnanců od SPÚ Praha 1924“/ karton 585 „Lístkovnice pro drobný příděl a zbytkové statky-velkostatek Louňovice“/ karton 627 „Seznam zbytkových statků“; **Fond Archiv pražského arcibiskupství**

Státní oblastní

archiv Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice: č.
26 „Pozemnostní archy velkostatku Louňovice 1849-1926“/ č.
28 „Rozbor parcel- půda odpadlá 1919-1928“/ č. 314
„Pozemková reforma (volný prodej, trhové smlouvy, soudní
usnesení) 1922-1938; **Fond Velkostatek Zvěstov; Křestní
farní matrika Louňovic, díl VII. (Matrica Baptisatorum
Parochine Lounovicensis, Tomus VII.) z let 1848-1859**

TIŠTĚNÉ PRAMENY:

Hnutí venkovského
lidu v českých zemích v letech 1918-1922- soubor tištěných
pramenů, připravených k vydání Jaroslavem Césarem a
Milanem Otáhalem, Praha 1958

Oznámení Místního Národního výboru ve
Vlašimi o převzetí bývalého panství prince K. Auersperga-
Breunnera v majetek města Vlašimě dnem 5. května 1945

Prejav Dr. Milana Hodžu na valnom shromaždení Sväzu
Rol'níckych vzájomných pokladníc v Bratislave, vo dvorane
Zemedelského muzea dňa 15. júna 1930- zvláštna príloha
„Slovenského Denníka“ č. 141

Zákon ze
dne 16. dubna 1919 o zabrání velkého majetku pozemkového

Zákon ze dne 30. ledna 1920, kterým se vydávají po
rozumu §u 10 zákona ze dne 16. dubna 1919, č. 215 Sb. zák. a
nař., ustanovení o přidělu zabrané půdy a upravuje se právní

poměr ku přidělené půdě (Zákon přidělový)

Zákon ze dne 8. dubna 1920 o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový)

PRAMENY „ORAL HISTORY“:

Jiřina Holá (ročník 1923),
Louňovice, opatrovnice tzv. Archivu k obecní kronice
Louňovic pod Blaníkem- řada rozhovorů mezi dubnem a
prosincem 2007 a únorem a dubnem 2008, týkajících se mnoha
záležitostí z historie Louňovic pod Blaníkem, včetně první
pozemkové reformy v této obci **Olga**

Matušková, Pelhřimov, dcera správce arcibiskupského
velkostatku v Louňovicích v době první pozemkové reformy
a nabyvatele louňovického zbytkového statku- rozhovor
z července 2007, jenž se týkal některých dat ze života jejího
otce, zejména místa narození a kvalifikace

Karel Borkovec (ročník 1923), Libouň, vlastník
hostince v Libouni a drobný rolník- rozhovor z července 2007,
týkající se výsledků pozemkových reforem v Libouni ve
dvacátých a čtyřicátých letech 20. století

Hana Dittrichová a její manžel, Václav Dittrich
(narození ve 30. letech 20. století), Louňovice- rozhovor

z února 2008, týkající se některých otázek souvisejících s první pozemkovou reformou v Louňovicích a situací zbytkového statku Olešná v období kolem roku 1945 (vzhledem k osobní známosti paní Dittrichové s příslušnicí rodiny, která se za první pozemkové reformy stala nabyvatelkou tohoto zbytkového statku)

PRVNÍ POZEMKOVÁ REFORMA NA VELKOSTATKU LOUŇOVICE POD BLANÍKEM

- případová studie

I.

POZEMKOVÁ REFORMA V DOBĚ PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY A JEJÍ OKOLNOSTI

Československá

pozemková reforma dvacátých let 20. století, nazývaná také první pozemkovou reformou, byla každopádně jedním ze základních sociálně-ekonomických počinů v historicky relativně krátkém období první Československé republiky, vymezeném lety 1918-1938. V období po první světové válce, v době převratných politických změn v širokém mezinárodním měřítku, nebyl ostatně mladý československý stát jediným, kde si letitý

hlad po půdě a potřeba změn v zemědělské sféře vyžádaly změny či úpravy obdobného druhu. Pohlédněme tedy nejprve ve stručnosti na převratnou a neklidnou mezinárodní situaci, v jejímž kontextu vznikala i Československá republika a která se stala základním faktorem, jenž realizaci takových kroků v mnoha evropských zemích podnítil, případně umožnil. Ke sklonku roku 1918 končila v Evropě a ve světě první světová válka, konflikt, který co do množství svých obětí a stupně všeobecného nasazení neměl v dosavadních dějinách obdoby. Kromě toho však také konflikt, jenž se všemi svými důsledky dovedl k zániku čtyři stará dynastická impéria, určující a spoluurčující chod evropské politiky po předchozí staletí. S rozpadem mnohonárodnostní rakousko-uherské monarchie, k němuž vývoj v závěrečné fázi první světové války dospěl, s válečnou porážkou Německa a s rozvratem v Rusku, jaký následoval po revolučních událostech roku 1917 a který byl doprovázen občanskou válkou, vznikla v prostoru střední, východní a jihovýchodní Evropy řada nových či staronových státních útvarů, založených na národním principu a vzájemně přitom nejednou znesvářených, případně některé již déle existující státy rozšířily svá území právě na úkor bývalého rakousko-uherského či ruského impéria. Zatímco se dohodové mocnosti vojensky angažovaly v ruské občanské válce vlastně ještě dříve než dosáhly vítězství nad Německem, Rakouskem-Uherskem a jejich spojenci, ruská bolševická revoluce byla počátkem revoluční, levicovým radikalismem poznamenané

vlny, jež se s koncem první světové války a v době těsně následující měla přehnat vysílenou Evropou.

Je celkem pochopitelné, že v době, kdy značná část evropského kontinentu prožívala takové podstatné politické a společenské proměny, přicházela na pořad dne také otázka agrárních reforem. Odhlédneme-li od specifického případu sovětského Ruska (vzpomeňme dekret o půdě, vydaný bolševiky ihned po jejich převzetí moci v listopadu 1917 a slibující přerozdělení pozemkového majetku velkostatků mezi rolníky), přikročilo se v období po první světové válce k pozemkové reformě či alespoň jejím náznakům v řadě zemí, rozkládajících se zhruba v prostoru mezi Baltským a Egejským mořem, přičemž se často, jako v případě Československa, jednalo o nově nezávislé státy anebo o státy, jež se v důsledku ukončeného světového konfliktu a rozpadu rakousko-uherské, respektive ruské říše teritoriálně rozrostly. Tyto pozemkové reformy tak mohly mít některé společné nebo podobné rysy. S ohledem na skutečnost, že šlo v podstatné míře o země, které se zrovna zbavily cizí nadvlády, nepřekvapí, že vedle motivů ryze sociálních a politických, tj. uspokojení tužeb rolníků a bezzemků po půdě a tím i snah po tlumení sociálního napětí uvnitř dotyčných zemí (jakkoliv zájem na změnách ve vlastnictví zemědělské půdy měly též movitější statkářské vrstvy), zde sehrával velice významnou roli také motiv nacionální. Bylo tomu tak v Československu, kde bylo cílem zlomit moc a vliv

šlechty a velkostatkářů německého a maďarského původu, spjatých s předchozí vládou habsbursko-lotrinské dynastie, stejně jako tomu tak bylo v Polsku, v pobaltských a některých balkánských zemích. Například v Estonsku a Lotyšsku byl během radikální pozemkové reformy fakticky konfiskován majetek velkostatkářů z řad tzv. baltských Němců,¹ nacházejících se tu v pozici privilegované vrstvy už od středověku a tuto pozici si uchovávalých i po staletí švédské a ruské nadvlády. V Litvě, historicky spjaté s Polskem a společně s jeho velkou částí se od sklonku 18., respektive počátku 19. století rovněž nalézající pod svrchovaností carského impéria, byla odebírána půda polské šlechtě, podobně jako reformě podléhala půda, zabraná po polsko-litevských povstáních v 19. století vládou carského Ruska.² A nacionální aspekty agrárních reforem se zároveň odrážely v komplikovaných mezistátních vztazích, čehož může být typickou ukázkou nevole horthyovského Maďarska (které mimochodem rovněž přistoupilo k vlastní pozemkové reformě) s diskriminací maďarské menšiny při provádění agrárních reforem v Rumunsku a Jugoslávii³ (či zatím přesněji Království Srbů, Chorvatů a Slovinců). Následkem rozpadu Uher v roce 1918 žila početná maďarská menšina ostatně i na československém území a ostatně

¹ Pod spojením „fakticky konfiskován“ zde míněna skutečnost, že v Estonsku, kde půdu velkostatků vyvlastňoval zákon z října 1919, bylo až roku 1926 stanoveno dodatečné formální odškodnění a v Lotyšsku k vyplácení odškodného, přes stížnost německobaltských statkářů ke Společnosti národů, vůbec nedošlo (ŠVEC, Luboš, MACURA, Vladimír: Dějiny pobaltských zemí, Praha 1996, str. 180).

² Tamtéž.

³ KONTLER, László: Dějiny Maďarska, Praha 2001, str.327-328.

i v Československu bychom mohli vysledovat tendence k její diskriminaci- a nejinak tomu bylo v přístupu k ještě znatelně početnější německé minoritě. Projevem toho byly kupříkladu přiděly rolnických usedlostí, zvaných nedíly, které vznikaly většinou právě v oblastech osídlených německým či maďarským etnikem a které získávali zpravidla čeští nebo slovenští uchazeči.⁴

Pozemková reforma, zahájená v revoluční atmosféře mladé Československé republiky, si vytkla za cíl omezení rozsáhlé výměry zejména šlechtických a církevních velkostatků, jako pozůstatku feudálního systému a v principu vlastně důsledku faktické porážky liberální revoluce let 1848-1849, jako věci až příznačně spjaté s rakousko-uherskou minulostí, proti níž navíc zčásti směřovaly uváděné proklamace nacionálního charakteru. Ač tedy nebylo úmyslem úplné zrušení a likvidace velkostatků, s přihlédnutím k většině jiných evropských zemí, kde ve stejném období k agrárním reformám došlo, bychom mohli československou pozemkovou reformu označit za vcelku radikální, alespoň v tom smyslu, na jak velký podíl celostátní plochy měla právní dopad. Pod nařízením záborového zákona z roku 1919 (jenž se týkal velkostatků nad 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy) se ocitly zhruba 4 miliony hektarů půdy, což se rovnalo asi 29-ti % rozlohy státu. Větší procentuální podíl

⁴ LACINA, Vlastislav, SLEZÁK, Lubomír: Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR, Praha 1994, str. 101. V širším pojetí se otázkou tzv. rolnických nedílů zabývala celá druhá část přidělového zákona z 30.1. 1920 a nařízení, jež se na ně vztahovala, se stala běžnou součástí československé pozemkové reformy (viz kap. XVIII.).

na celostátní ploše je uváděn v případech pozemkových reforem v Lotyšsku (56 %) a Estonsku (48 %), o poznání menší však v ostatních případech.⁵ Ačkoliv se důležitým podnětem k realizaci pozemkových reforem v řadě zemí střední, východní a jihovýchodní Evropy po roce 1918 stala samozřejmě situace, vyvolaná politickými výsledky a sociálně-ekonomickými dopady první světové války, potřeba podobných přesunů v držbě zemědělské půdy byla mnohde pocíťována již dříve- a české země zde nepředstavovaly výjimku. Zemědělství přitom již na přelomu 19. a 20. století nebylo rozhodujícím faktorem české ekonomiky a jeho relativní podíl na celkové hospodářské produkci nadále klesal, tak jako se pozvolna snižoval počet osob, činných v zemědělské výrobě.⁶ Průmyslové revoluce 19. století poznamenaly a ovlivnily vývoj české ekonomiky ve větší míře, než tomu bylo například v případech většiny ostatních zemí ve východních částech Evropy, kde se po roce 1918 rovněž uskutečnily agrární reformy, a podobně jako se po roce 1918, v rámci československého státu, zřetelně ukazovala průmyslová převaha českých zemí nad předtím uherskými oblastmi Slovenska a Podkarpatské Rusi, už po celá předcházející

⁵ Například v Rumunsku se pozemková reforma v tomto období vztahovala podle zákona na 20 % státní plochy, v Litvě na 15 %, v případě ostatních zemí střední, východní a jihovýchodní Evropy byl takový podíl ještě menší (OTÁHAL, Milan: Zápas o pozemkovou reformu v ČSR, Praha 1963, str. 8). Vedle rozdílných výchozích podmínek v jednotlivých dotyčných zemích je však třeba brát na zřetel také skutečnost, že se přístup k této otázce mohl měnit v důsledku převratných politických událostí v období těsně po první světové válce. Např. v Maďarsku byla pozemková reforma, vztahující se asi na 7 % území, zahájena za konzervativního režimu v prosinci 1920, ovšem již v první polovině roku 1919 zde byly mnohem radikálnější pozemkové reformy připraveny republikánským vedením hraběte Károlyiho a posléze komunistickou republikou rad (KONTLER, L.: Dějiny Maďarska, str. 307-320).

⁶ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 17.

desetiletí patřily Čechy, Morava a rakouská část Slezska k nejindustrializovanější oblasti celého dualistického Rakouska-Uherska. S celým procesem industrializace se v zemědělství posilovaly kapitalistické trendy. Orientace zemědělské produkce na trh a zaměření se na produkci, určenou k průmyslovému zpracování, spolu s postupným zaváděním mechanizace, nezbytným pro zvyšování produktivity zemědělské výroby, působily na skutečnost, že mezi českým rolnictvem nabývala na významu bohatnoucí podnikatelská vrstva, k jejímuž finančnímu vzestupu přispívala i konjunktura, jakou prožívalo české zemědělství v prvním desetiletí 20. století.⁷ A v první řadě to byli právě zástupci této vrstvy, kdo již v počátcích 20. století projevoval vážný zájem na změnách v pozemkovém vlastnictví. Roli jejich politického mluvčího hrála Česká agrární strana. Už řadu let před vypuknutím první světové války v roce 1914, v době, kdy se poměrně brzký rozpad rakousko-uherského mocnářství nezdál být reálným, zde tedy existovala politická síla, mající v programu změny ve sféře, ve které dosud, *de iure* či *de facto*, přežívaly zastaralé feudální poměry. Podle statistiky z roku 1896 připadalo 30,81 % veškeré plochy českých zemí, tzn. takřka celá třetina českého území, latifundiím s výměrou přes 1 000 hektarů, přičemž sami jejich

⁷ Významnou součástí tohoto vývoje byl proces diferenciací rolnictva, provázaný rovněž přesuny v držbě zemědělské půdy. Nesoběstační parceloví rolníci, malorolníci i část středních rolníků, kteří se na trhu podíleli nanejvýš minimálně, z tohoto rozvoje českého zemědělství neprofitovali a jedním z charakteristických znaků v období před první světovou válkou byla stoupající zadluženost těchto vrstev (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 17-20).

majitelé, největší vlastníci velkostatků, tvořili 0,04 % všech držitelů veškeré půdy.⁸ Právě v souvislosti s takovou převahou velkostatků hodnotil německý národohospodář Buchenberger ke konci 19. století Čechy jako zemi s nejhorším rozdělením půdního fondu v celém Rakousku.⁹

Třebaže převaha těchto velkostatků konkrétně v držbě zemědělské půdy byla mnohem méně výrazná, jenom pro jisté srovnání lze dodat, že Rakouská statistika (Österreichische Statistik) na základě sčítání zemědělských závodů z roku 1902 uvádí, že hospodářství nejnižší rolnické kategorie s výměrou do 2 ha tvořila 48,3 % všech zemědělských jednotek¹⁰ (z toho ovšem z více než 18-ti % nebyli jejich držitelé vůbec vlastníky, nýbrž výlučně pachtýři),¹¹ malorolnická hospodářství o velikosti 2-5 ha tvořila 24,6 % všech zemědělských závodů¹² a kupříkladu hospodářství tzv. velkých sedláků s výměrou 20-50 ha zaujímala ze stejného úhlu 3,8 %.¹³ Výše

jmenované velkostatky představovaly panství šlechty a katolické církve. V Čechách byl největším pozemkovým vlastníkem rod Schwarzenbergů, na Moravě Liechtensteinové. Jak to bude plně vnímáno právě od roku 1918, jednalo se tedy o majetky sociálních skupin, jež vytvářely tradiční oporu habsburské moci. Často mohlo jít o majetky, jejichž původ spočíval v rozsáhlých

⁸ Tamtéž, str. 21.

⁹ LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 93.

¹⁰ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 23.

¹¹ Tamtéž, str. 25.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, str. 29.

konfiskacích po porážce českého stavovského povstání na Bílé hoře v roce 1620. A jak už bylo naznačeno, šlo o majetky, které v podstatě přežily revoluci let 1848-1849, jejíž význam pro venkov v tehdejším Rakousku spočíval v tom, že se pod jejím tlakem zrušilo poddanství. Jeden z charakteristických pozůstatků minulosti představoval fideikomis, svazující velkou část rozlehlých aristokratických pozemků a znemožňující tuto půdu odkoupit. Podobně církevní pozemkové vlastnictví bylo zcela z možnosti obchodu s pozemky vyloučeno. Prakticky jedinou možností, jak takovou půdu získat a hospodařit na ní, tudíž zůstával pacht, za nějž se ovšem pochopitelně platilo- a například zrovna v první dekádě 20. století bylo pachtovné, odváděné pachtýři majitelům, obecně vnímáno za dosti vysoké.¹⁴ Přesto byl tento druh pronájmu na českém venkově přelomu 19. a 20. století jevem velice rozšířeným, ve velkém i v malém. Převzato opět z Rakouské statistiky z roku 1902, jestliže v uváděné nejnižší rolnické kategorii s hospodářstvím do 2 ha představovali výlučně pachtýři více než 18 % , přes 58 % dalších jich obdělávalo půdu zčásti vlastní a zčásti propachtovanou.¹⁵ V malorolnické kategorii (2-5 ha) využívalo pachtu téměř 60 % hospodářství, z čehož 4,7 % představovali výlučně pachtýři.¹⁶ V kategorii s výměrou 5-10 ha, pokládanou někde též za kategorii malorolnickou, jinde ovšem již (hlavně

¹⁴ Tamtéž, str. 34.

¹⁵ Jedná se o výpočet na základě údaje, že 39,8 % těchto drobných hospodářství hospodařilo jen na vlastní a 18,4 % jen na propachtované půdě (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 25).

¹⁶ Tamtéž, str. 26.

v úrodnějších regionech) se v těchto případech hovořilo o středních rolnících, rovněž bezmála 40 % hospodářství pracovalo na připachtované, případně i pouze propachtované půdě (i když to se zde týkalo jen 1,7 %).¹⁷ Půdu si pronajímali i velcí sedláci a v kategorii o výměře 50-100 ha, tzn. statkářské kategorii převyšující velké sedláky, hospodařilo jenom na pronajaté půdě 8,3 % těchto závodů.¹⁸ To samozřejmě znamená, že zde existovaly velké, dobře zajištěné a hospodářsky efektivní statky ve stínu postfeudálních latifundií. Koneckonců, pro samotnou šlechtu či církve bývalo výhodnějším značnou část svých obrovských a mnohdy nedělitelných pozemků pronajmout, než je celé spravovat ve vlastní režii a vkládat do nich náročné investice. Česká agrární strana, vzniknuvší roku 1903 sloučením několika názorově obdobných proudů a od roku 1909 vedená předsedou Antonínem Švehlou, spatřovala v období před první světovou válkou ve fideikomisu, překážce, jež v oblasti zemědělství bránila zcela volnému podnikání kapitalistického rázu, jeden ze základních problémů. Úsilí této politické síly, zaměřené na problematiku venkova a jeho obyvatelstva, se tedy soustředilo na řešení otázek pachtu, jehož rozšíření samo bylo názorným dokladem zájmu širokých rolnických vrstev o půdu a

¹⁷ Při uvádění kategorizaci českého rolnictva na počátku 20. století by se mělo dodat, že podobně přechodnou skupinu představovala hospodářství o výměře 10-20 ha, zčásti rovněž středorolnická, zčásti však již, zejména opět v úrodných oblastech, považovaná za hospodářství velkých sedláků. Podíl pachtýřů v této skupině oproti předchozí opět klesl (výlučně pachtýři tvořili 0,9 %, 21,3 % těchto hospodářství hospodařilo též na připachtované půdě) a obdobný princip poklesu je patrný i u další kategorie, hospodářství velkých sedláků o výměře 20-50 ha, z nichž 83,9 % hospodařilo pouze na vlastní půdě (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 27-29).

¹⁸ Tamtéž, str. 30.

případně změny v poměrech její držby. Agrární strana tak navrhovala vytváření pachtovních družstev s cílem pronájmu jednotlivých dvorů i celých velkostatků a jejich efektivního obhospodařování, jakkoliv pacht samotný byl vnímán za pouhé nouzové a prozatímní řešení. Jedna z aktivit agrárního hnutí ostatně spočívala taktéž ve skupování aristokratické půdy v těch případech, kde to bylo možné, prostřednictvím Agrární banky, založené v červenci 1911, která pak prodávala tuto půdu statkářům. Ti za ni zase bance spláceli postupně v ročních rentách, čímž zde vznikaly tzv. rentové statky. Za vzor tu sloužily příklady z Německa.¹⁹ Bude to právě pozemková reforma se svým průběhem, co přispěje k tomu, že v budoucnu agrární strana, pod jinými oficiálními názvy, sehraje úlohu nejúspěšnější a nejvlivnější politické síly celé epochy první Československé republiky.

Rovněž levicová sociální demokracie, agitující a sklízející podporu především mezi průmyslovým dělnictvem, se ještě několik let před první světovou válkou vyslovila pro změny v problému držby zemědělské půdy, přičemž v jejích koncepcích převládaly ideje socialistické velkovýroby v zemědělství.²⁰

Z hlediska této politické strany, později nejsilnější v prvních

¹⁹ Tamtéž, str. 34. Celkově v důsledku pozemkových operací, prováděných Agrární bankou před první světovou válkou, a parcelace pozemků, které tento finanční ústav získal, kupovali půdu vedle velkých i drobní a střední rolníci, jakkoliv samozřejmě kapitálově zvýhodnění byli držitelé velkých usedlostí, disponující největšími prostředky. Služeb Agrobanky v těchto souvislostech, například při odkupu rozsáhlejších lesních pozemků, využívali i zástupci šlechty (NOVOTNÝ, Jiří, ŠOUŠA, Jiří: Banka ve znamení zeleného čtyřlístku- Agrární banka 1911-1938/1948, Praha 1996, str. 40).

²⁰ Nejvýznamnějším počinem sociálně demokratické strany v tomto období se v tomto ohledu stal návrh sociálně demokratických poslanců na moravském zemském sněmu v roce 1910, směřující k předání půdy velkostatků nad 250 ha „národu, který ji obdělává“ (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 52-53).

československých parlamentních volbách roku 1920, se prozatím jednalo o záležitost víceméně okrajovou- avšak mělo uběhnout jen několik málo dalších let a zásadní přerozdělení pozemkového vlastnictví se změnilo doslova v národní zájem.

Válka let 1914-1918 velice citelně zasáhla do života celé české společnosti. Válečná léta, poznamenaná rekvizicemi, stoupající bídou a rozkvětem černého trhu (a také rozsáhlými spekulacemi s pozemky), jednak v širším povědomí prohloubila otázku problému pozemkového vlastnictví z ekonomických a sociálních důvodů- a jednak, zejména v posledním roce války, kdy se již rozpad Rakouska-Uherska mohl zdát neodvratný, dostal se též radikální zásah do tohoto problému do popředí zájmu všech českých politických sil. Potřeba agrární reformy jako součásti budoucích změn se stala náplní programu jak české opozice v Praze, tak zahraničního protirakouského odboje okolo budoucího presidenta Masaryka.

Je namístě zmínit, že české zemědělství, stejně jako ostatní odvětví ekonomiky, válkou značně utrpělo. Velmi negativně se na něm podepisovaly nedostatek pracovních sil v důsledku všeobecné mobilizace čerstvých a záložních ročníků rakousko-uherské armády, vojenský odvod koní a rekvizice obecně, praktická nemožnost pokračování v procesu mechanizace následkem orientace průmyslu na válečnou výrobu... V prvním poválečném roce 1919 dosáhla celková zemědělská produkce zhruba jen

šedesátiprocentní úrovně téže produkce před válkou.²¹ Třebaže mnozí ze statkářských i drobnějších rolnických vrstev vytěžili z dočasné válečné konjunktury nebo z černého trhu, řada malorolnických hospodářství se propadla na mizinu. V samém závěru války, v období hladových bouří a krajně levicových nálad ovlivněných bolševickou revolucí v Rusku, náleželo k hlavním cílům domácího českého politického vedení v čele s Národním výborem zastavení vývozu potravin z českých zemí, stojících na pokraji hladu a podvýživy. V této souvislosti ostatně ještě před samotným aktem vyhlášení nezávislé Československé republiky 28. října 1918, ráno téhož dne, převzali agrárník Antonín Švehla a sociální demokrat František Soukup z moci Národního výboru Válečný obilní ústav, zásobovací centrálu a pražskou pobočku jedné z rakouských válečných hospodářských ústředen. Za četných komplikací se rodící republika žila revolučními proklamacemi a ty hned slibovaly rozchod s celou habsburskou epochou. A nezapomínalo se ani na ideu pozemkové reformy, pro níž se v kontextu převratné doby naskýtal ta nejvhodnější příležitost. „Československý národ provede dalekosáhlé sociální a hospodářské reformy: velkostatky budou vyvlastněny, výsady šlechty budou zrušeny,“²² znělo kromě jiného z Masarykovy Washingtonské deklarace z 18. října 1918, v podstatě koncepce brzy již reálné československé státnosti.

Na panství šlechty,

²¹ Tamtéž, str. 42.

²² Tamtéž, str. 54.

největšího pozemkového vlastníka v zemi, se pozemková reforma měla vztahovat samozřejmě prvořadě. Tato společenská skupina jako taková se v nových politických podmínkách navíc stěží mohla zbavit nálepky národu v podstatě nepřátelského elementu, když například ještě 22. října 1918 hrabě Clam Martinic jménem české konzervativní šlechty prohlásil v panské sněmovně vídeňské říšské rady neochvějnou věrnost Rakousku a habsburské dynastii a pod jeho písemné prohlášení se podepsalo šest dalších členů panské sněmovny z řad šlechty z českých zemí²³ (mimořádně, šlechtictví bylo zákonem z 10. prosince 1918 zrušeno). Historický odkaz na zábory majetků poražených po prohabsburském vítězství v bělohorské bitvě hrál při emocích, namířených proti pozemkovým panstvím šlechty, důležitou roli, zaznívaly hlasy o nutnosti rekonfiskací. A obavy z konfiskací po očekávaném rozpadu rakousko-uherské monarchie vedly ještě v posledním údobí první světové války k nové vlně ochotného odprodeje částí aristokratických pozemků Agrární bance, tak jako alespoň zájem na výhodném odprodeji přiváděl některé české šlechtice ke sbližování se s agrární stranou.²⁴ Bylo už naznačeno, že k velkým přesunům v pozemkovém vlastnictví došlo již v předchozích válečných letech.²⁵ Mezi řadu zákonů, vydaných Národním

²³ Tamtéž, str. 52-53.

²⁴ Tamtéž, str. 66.

²⁵ Spekulace s půdou během první světové války vedly v roce 1916 k vydání nařízení o omezení volného prodeje půdy, avšak ani to nedokázalo válečným zbohatlíkům, bankám a průmyslovým podnikům zamezit v jejím dalším nákupu (KUBAČÁK, A.: Obnova venkova- Dějiny zemědělstvív českých zemích II.díl, Praha 1995, str. 25).

výborem v Praze v prvních dnech po 28. říjnu 1918, patřil zákon o obstavení velkostatků, zapsaných v deskách zemských, z 9. listopadu 1918. Jednalo se o provizorní krok vůči pozemkovým magnátům, jenž jim zabraňoval v možnosti rozprodeje či zástavy půdy bez souhlasu ministerstva zemědělství. Záměrem bylo uchovat tuto půdu pro účely příští pozemkové reformy. Hlavně ze strany sociálních demokratů přitom padaly návrhy rozšířit platnost zákona i na velkostatky mimo rámec desek zemských.²⁶ A v teritoriálním smyslu byla platnost tohoto zákona brzy rozšířena též do prostoru Slovenska, kde se situace blížila k okraji česko-maďarského ozbrojeného konfliktu- a podle slov samotného Karla Kramáře, předsedy Národního výboru a posléze prvního československého ministerského předsedy, cílem bylo předejít sympatiím k nové liberálně-republikánské vládě hraběte Károlyiho, která taktéž slibovala a připravovala radikální pozemkovou reformu.²⁷ Již v době před zlomovým říjnem 1918 se zřetelně ukazovalo, že přestože se na nutnosti agrární reformy shodují všechny české politické strany, názory na její průběh a charakter se liší. V zemi tak doutnal politický zápas o ráz změn, připravovaných ve sféře pozemkového vlastnictví, jenž se měl hlavně od počátku roku 1919 plně odrážet v parlamentu, na poli tisku a rovněž prostřednictvím sílícího hnutí drobných rolníků a bezzemků, požadujících přiděly

²⁶ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 147.

²⁷ K. Kramář při této příležitosti řekl, že toto opatření se činí proto, „aby i na Slovensku věděli že my také v tomto směru máme alespoň tolik sociálního smyslu jako Maďaři, kteří dnes slibují najednou okamžité rozparcelování velkostatků“ (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 147).

zemědělské půdy. Zatímco agrárníci se, kromě zájmu na tzv. volné mobilizaci půdy po odstranění fideikomisu, obecně zasazovali o parcelaci aristokratických latifundií, přičemž mluvili o potřebě vytváření efektivních rolnických hospodářství (uvnitř agrární strany se přitom projevil názorový rozkol mezi liberálnější Švehlovou skupinou a velkostatkářským křídlem v čele s Karlem Práškem,²⁸ ministrem zemědělství v Kramářově a posléze i Tusarově vládě od listopadu 1918 do června 1920), a jejich postojům se blížila stanoviska jiné pravicové strany, národní demokracie doktora Karla Kramáře,²⁹ jiné alternativy zpočátku nabízeli početní, ovšem nejednotní sociální demokraté. Agrární strana vytyčila v této době v souvislosti s pozemkovou reformou za své hlavní heslo „parcelace šmahem a přiděl půdy do soukromého vlastnictví“ a v rozporu mezi tzv. malorolnickým směrem kolem jejího Švehlova vedení a velkostatkářským křídlem se odrážela právě též nechuť agrárnických velkostatkářů ke spolupráci se sociální demokracií.³⁰ Sociálně demokratická strana, která po vzniku Československa stavěla požadavek agrární reformy ještě před požadavkem na zestátnění průmyslu, dolů a bank,³¹ se naproti tomu rozštěpila v zásadě na

²⁸ LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 92.

²⁹ Národně demokratická strana nebyla v otázce pozemkové reformy zainteresovaná pochopitelně natolik jako strana agrární. Vyslovila se např. pro přiděl půdy drobným rolníkům, podtrhovala význam udržení a zvýšení zemědělské produkce jako cíle pozemkové reformy a kladla důraz na zájmy zemědělského průmyslu, přičemž v této souvislosti zastávala názor, že by část velkostatků měla být zachována nebo by jim měla být ponechána přiměřená výměra půdy (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 132-134).

³⁰ Tamtéž, str. 119-121.

³¹ S ohledem na zmíněný požadavek sociálně demokratické strany od roku 1918 lze při tomto tvrzení vycházet např. ze slov rezoluce o úkolech strany, přijaté na XII. sjezdu sociální demokracie 27.-30. prosince 1918 v Praze, ve které stálo: „Po stránce hospodářské, trvající na zásadě zespolečenštění výrobních prostředků a socializace výroby, zabezpečení práva a povinnosti k práci, jakož i řádné distribuce výrobků, žádáme: 1. Vyvlastnění

dva názorové proudy, z nichž jeden volal po združstevnění vyvlastněných velkostatků, kdežto druhý po jejich znárodnění. Společným cílem bylo zachování zemědělské velkovýroby jako projevu socializace zemědělství. Půda scelených velkostatků vytvářela ideální prostor pro tuto socializaci bez otřesů a jakkoliv se takové koncepce rozcházely s požadavky rolnictva na parcelaci, jako argument pro zachování velkovýroby sloužila různá hospodářská a sociální hlediska (zajištění levné a dostatečné výživy obyvatelstva měst, osud zemědělských dělníků a úředníků na vyvlastněných velkostatkách, kterým parcelace hrozila ztrátou zaměstnání). Kromě toho, na negativním sociálně demokratickém postoji k soukromé držbě půdy se podepsaly tíživá zásobovací situace a hlad ke sklonku první světové války.³² Jako konečný ideál se mohlo nabízet dokonce združstevnění nebo znárodnění veškeré zemědělské půdy.³³ Případ první, tj. idea vytváření družstev na vyvlastněné velkostatkářské půdě (vzorem tu byla družstva v Itálii a Rumunsku)³⁴, byl sociálně demokratickým předákem Modráčkem prezentován jako kompromis mezi koncepcí socializace zemědělství a požadavky rolníků na parcelaci

velkostatků, dolů a velkých průmyslových podniků ku prospěchu republiky.“ Navíc, pozemková reforma byla v tomto období vnímána jako společný zájem prakticky všech vrstev české společnosti (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 100, 152, 155).

³² K tomu lze dodat, že rozpor mezi zastánci idejí družstevního socialismu a tzv. státně kolektivistickým směrem se v sociální demokracii ohledně těchto otázek projevoval již od roku 1917 (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 55-60, 105-108).

³³ Jak vyplývá z některých sociálně demokratických proklamací a usnesení z let 1917-1918, existovalo přesvědčení, že i drobní rolníci uznají přednosti socialistické velkovýroby a přinejmenším zčásti se časem dobrovolně zřeknou soukromé držby půdy (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 55-56, 60, 158).

³⁴ Jednalo se konkrétně o případ Modráčka, apologeta družstevního socialismu, který družstva v těchto zemích poznal z vlastní zkušenosti (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 57, 108).

velkostatků³⁵ a proklamovaným odůvodněním byla také snaha odstranit námezdní poměr, „nespravedlivý a vykořisťovatelský“ za jakéhokoliv společenského řádu.³⁶ Pozemková reforma v sociálně demokratickém pojetí celkově mířila dál než pouze proti pozemkovému panství šlechty a kléru a dokladem toho byla sporná otázka spodní výměry vyvlastňovaných velkostatků či jen statků. Vždyť sociální demokraté a zprvu s nimi svorně postupující socialisté navrhovali vyvlastnění všech statků s velikostí nad 100 nebo i jen 50 ha,³⁷ což mezi agrárníky přirozeně budilo obavy o osud majetků statkářské buržoazie, tzv. občanských velkostatků. Sociální demokraté, ale zejména socialisté, kteří si do února 1919 vytvořili v otázce pozemkové reformy vlastní program, se dále stavěli také za vyvlastnění bez náhrady.³⁸ S tím zase nesouhlasila agrární strana (za příznačný lze označit argument, že „vyvlastnění bez náhrady není proveditelné, neboť bychom proti sobě postavili dohodové mocnosti- má mnoho společného s bolševismem a je to ve skutečnosti propagace krádeže“)³⁹. Národní demokracie zastávala v tomto smyslu radikálnější postoje než agrárníci- třebaže stála za vyvlastněním za náhradu, podporovala ideu

³⁵ Tamtéž, str. 107.

³⁶ Tamtéž, str. 56-57.

³⁷ Uvnitř sociální demokracie probíhal v této otázce spodní výměry spor, přičemž převážila realističtější představa 100 ha (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 171-172). V případě Československé strany socialistické byla tato hranice stanovena na 50-100 ha, podle jakosti půdy, i v jejím vlastním programu z února 1919, který zároveň předpokládal přiděl půdy do soukromého vlastnictví, stejně jako zřizování družstev, a stavěl se, až na jmenované výjimky, za vyvlastnění bez náhrady (tamtéž, str. 159).

³⁸ Rovněž v otázce náhrady probíhal v řadách sociálně demokratické strany spor, přičemž vedení strany se v zásadě přiklánělo k principu náhrady. 14. dubna 1919 hlasovali sociální demokraté, socialisté a zástupci pokrokové strany proti náhradě v parlamentním výboru pro pozemkovou reformu, zatímco agrárníci, národní demokraté a lidovci hlasovali pro náhradu (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 172).

³⁹ Tamtéž, str. 161.

rekonfiskací, tzn. vyvlastnění bez náhrady v těch případech, kde se jednalo o majetky konfiskované z politických a náboženských důvodů v pobělohorském období.⁴⁰ Za princip náhrady se postavila též katolicky orientovaná Československá strana lidová, pro svou ideologickou spřízněnost s katolickou církví vnímaná po první světové válce za poněkud zkompromitovanou, nicméně v pozdějších parlamentních volbách v dubnu 1920 druhá nejúspěšnější strana, překonavší i Republikánskou stranu československého venkova (čili agrárníky).⁴¹ A koneckonců, i prezident Masaryk podporoval realistickou myšlenku vyvlastnění za náhradu.⁴²

Série zákonů o pozemkové reformě, vstupující v platnost od krizového roku 1919, roku pokračující konsolidace Československé republiky a roku sociálních otřesů, byla do určité míry kompromisem mezi postoji pravice a levice (jakkoliv zejména ve srovnání s původními požadavky levice převážila realistická a relativně umírněná stanoviska). 26. března 1919 se poprvé sešel parlamentní výbor pro pozemkovou reformu, vzniknuvší z iniciativy sociálně demokratického politika a poslance Rudolfa Bechyněho a nahradivší dřívější kolonizační výbor, aby na základě dohody sociálních demokratů s agrárníky projednával další kroky celého

⁴⁰ Národní demokraté, stejně jako agrárníci, stáli též za ideou konfiskací bez náhrady v případě majetků habsbursko-lotrinské dynastie. O jiném případném převzetí bez náhrady (majetky „nepřátel českého národa“ z dob první světové války, pobělohorské konfiskáty) měl podle projektu agrárnických poslanců z února 1919 rozhodnout zvláštní soud či úřad (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 163-166).

⁴¹ Jako nejsilnější strana z těchto voleb vyšla sociální demokracie s 1 590 520 hlasy a 74 mandáty v poslanecké sněmovně, následována právě lidovci (699 728 hlasů, 33 mandátů) a pak teprve agrárníky (603 618 hlasů, 28 mandátů)- kolektiv autorů: Dějiny zemí Koruny české II., Praha-Litomyšl 1995, str. 172.

⁴² OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 136.

procesu. Bechyněho postoje z 15. dubna 1919, znamenající zřetelný ústup vůči předchozím nejkrajnějším sociálně demokratickým představám jak v otázce spodní výměry vyvlastněných velkostatků, tak v otázce náhrady (charakterizovaný tvrzením, že pro sociální demokracii není „hlasování o náhradě otázkou zásadní“), byly přitom rozhodující k brzkému učinění prvního významného opatření.⁴³ Výsledkem jednání, za účasti agrárníků, sociálních demokratů, národních demokratů, lidovců, socialistů a zástupců pokrokové strany a slovenského klubu,⁴⁴ se stal zákon o zabrání velkého majetku pozemkového, přijatý Národním shromážděním 16. dubna 1919.

Tento klíčový, tzv. záborový zákon, kterým byla pozemková reforma *de iure* zahájena, uděloval československému státu právo vyvlastňovat velkostatky prostřednictvím pozemkového úřadu, s jehož zřízením se teprve dopředu počítalo. Zákon se vztahoval na velkostatky nad 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy, s tím, že pod pojem „zemědělská půda“ se již v § 2 vedle rolí výslovně zahrnovaly rovněž louky a zahrady.⁴⁵ Na území celého Československa tak šlo o necelé dva tisíce jednotek⁴⁶ a z celkových více než čtyř milionů hektarů, jež ty dohromady čítaly, tj. necelých 29 % státní plochy, tvořilo zemědělskou půdu jen něco přes 1,283 milionu

⁴³ Tamtéž, str. 172.

⁴⁴ Tamtéž, str. 170-171.

⁴⁵ Zákon o zabrání velkého majetku pozemkového z 16.4. 1919.

⁴⁶ Přesný počet souborů, ocitnuvších se v roce 1919 pod nařízeními záborového zákona, činil 1 928 (PŠENÍČKOVÁ, Jana: Zbytkové statky v Čechách 1919-1948, Praha 1998, str. 7).

hektaru, což představovalo necelých 18 % zemědělské půdy ve státě.⁴⁷ Větší zbytek představovala půda jiná, především lesní. Pro představu lze uvést, že podle pozdějších údajů Státního pozemkového úřadu z jara 1922 se v případě českých zemí nacházelo v záboru 733 tisíc hektarů zemědělské půdy bez pastvin⁴⁸ (i vzhledem ke zmíněnému znění § 2 záborového zákona se pastvinám, respektive jejich přidělu, později věnoval § 9 zákona přidělového)⁴⁹ a že, naproti tomu, rovněž podle údajů Státního pozemkového úřadu z téhož období, se v záboru ocitalo téměř 2,5 milionu hektarů lesní půdy. Jednalo se o více než 60 % lesů v Čechách a více než 70 % lesů na Moravě a ve Slezsku.⁵⁰

Celková

struktura jednotlivých kultur v rámci celé Československé republiky v období pozemkové reformy přitom vyhlížela zhruba tak, že zemědělská půda (tzn. pole, louky, zahrady, vinice a chmelnice) vytvářela 53 % veškeré půdy na území republiky, s připočtením pastvin 61,6 %. Zemědělská půda bez pastvin tvořila 59,5 % rozlohy Čech a 60,9 % rozlohy Moravy. Lesy tvořily asi 33,2 % rozlohy Československé republiky.⁵¹

Za jistý ústupek agrární pravici, s jejím zájmem na ochraně občanských velkostatků, lze považovat § 11 záborového zákona, podle kterého bylo možno

⁴⁷ LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 89.

⁴⁸ PEKAŘ, Josef: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, Praha 1923, str. 44.

⁴⁹ Zákon přidělový z 30.1. 1920.

⁵⁰ PEKAŘ, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, str. 47.

⁵¹ VOŽENÍLEK, Jan: Pozemková reforma v Československé republice, Praha 1924, str. 5

ponechat výměru až do 500 ha, „hledíc k tomu, jaká jest potřeba půdy na jednotlivých místech, hledíc k její jakosti a k tomu, čeho žádá účelné hospodaření, zřetel na zemědělský průmysl, zásobování měst a jinaké zřetele všeobecného blaha“⁵² (přičemž i podle agrárních teoretiků platily za nejefektivnější statky o výměře 50-200 ha, nikoliv už větší).⁵³ Ve prospěch návrhů levicových stran naopak vyzníval § 14, na jehož základě bylo podle místní potřeby možno odebírat půdu i statkům pod 150, respektive 250 ha,⁵⁴ ačkoliv se v průběhu pozdější realizace reformy nestalo, že by pozemkový úřad takové možnosti někde využil.⁵⁵ Dále se v záborovém zákoně hovořilo o příštím zákonu náhradovém, přičemž bylo předem patrné, že náhrada za zabranou půdu v nejběžnějších případech vyplacena bude, a dále se mělo tudíž pouze rozhodovat, v jaké výši. Vyvlastnění bez náhrady se předpokládalo jenom v některých jmenovaných případech (majetky příslušníků nepřátelských států, příslušníků habsbursko-lotrinské dynastie, majetky nadací spočívajících na právech ze šlechtictví, majetky bezprávně nabyté, majetky osob, jež se hrubě provinily proti československému národu ve světové válce...)⁵⁶ A konečně, v § 10 se hovořilo o zásadách budoucího přidělu- nebude-li převzatá půda státem držena pro účely všeobecně prospěšné, znovu

⁵² Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového.

⁵³ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 174.

⁵⁴ Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového.

⁵⁵ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 175.

⁵⁶ Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového.

prostřednictvím pozemkového úřadu měla být přidělována do vlastnictví nebo do pachtu v první řadě malým zemědělcům, domkářům, drobným živnostníkům a bezzemkům, zvláště příslušníkům československé branné moci a válečným invalidům, přejícím si a schopným na půdě hospodařit. Až na dalším místě se uváděla družstva a obce, případně vědecké a humanitní ústavy.⁵⁷

Tento rozhodující zákon, přijímaný všemi hlavními politickými stranami, uvítal rovněž prezident Masaryk, který během své přítomnosti na sjezdu agrární strany 29. dubna 1919 prohlásil: „Vyvlastnění a zlidovění půdy musí vésti k dokonalému zemědělství. Neběží pouze o dočasné spravedlivé rozdělení, ale zároveň o zvýšení zemědělské úrovně. Snad bude již na čase pomýšlet při vyvlastňování na komasaci... Jsem jist, že otázka vyvlastňovací bude se všemi účastníky posuzována čistě prakticky a věcně, a tím se stane akce povznesením našeho blahobytu a utužením sociálního míru. Přijímám slova: ‚Svobodný člověk- na svobodné půdě‘ a budu šťasten, mohu-li na tak velkém sociálním díle s vámi spolupracovat.“⁵⁸

Na druhou stranu, šlechta a velkostatkáři, jejichž majetků se záborový zákon dotýkal, založili v květnu 1919 na obranu svých zájmů Svaz českých (československých) velkostatkářů. Tato zájmová skupina se bude snažit pozemkové reformě zabránit a bude jí předhazovat nežádoucí

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 122.

zpolitizování,⁵⁹ případně bude své úsilí vyvíjet k dlouhodobému průběhu pozemkové reformy. Taktéž reformou zasažení velkostatkáři zdůrazňovali význam zemědělské velkovýroby pro zásobování obyvatelstva.⁶⁰ Na druhou stranu, reakcí státu bylo nastolení vlastního přímého dohledu nad velkostatky zabranými zákonem z dubna 1919, v obavách před špatným hospodařením velkostatkářů na svých majetcích, jejichž ztrátu mohli očekávat. Tento dohled spočíval na ministerstvu zemědělství a od října 1919 na Státním pozemkovém úřadě. Nařízení z 18. června 1919 a následně zákon o hospodaření na zabraném, ale dosud nepřevzatém majetku pozemkovém z 12. února 1920 umožňovaly pozemkovému úřadu stát se faktickým hospodářem na zabraných velkostatech⁶¹ - a tento princip tzv. vnucené a úřední správy, sekvestury, na zabraných velkostatech samozřejmě rozšiřoval rozsah pravomocí instituce, s níž měl být celý proces realizace československé agrární reformy spjat.

Proti klíčovému zákonu československé pozemkové reformy vystupovalo také bolševizující se levé křídlo sociální demokracie (vytvořivší později, v roce 1921, samostatnou Komunistickou stranu Československa), jemuž záminku poskytovaly právě jeho kompromisní ráz spolu s předpokladem dlouhodobě prováděné

⁵⁹ Velkostatkáři např. připouštěli, že se o pozemkové reformě mluvilo a psalo již před rokem 1914, ovšem jen z národohospodářských hledisek, a poukazovali, že se po roce 1918 stala politickým heslem (LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 91).

⁶⁰ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 139-140.

⁶¹ PEKAŘ, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, str. 33-34.

agrární reformy.⁶² Vhod mu mohly přijít i nálady v řadách zemědělských dělníků na vyvlastněných velkostatkách, kteří nemuseli mít nic proti jejich znárodnění, ale z obav před ztrátou zaměstnání si nepřáli jejich parcelaci.⁶³ A jiné odpůrce záborový zákon a celý následný proces pozemkové reformy nacházel mezi zástupci početné německé menšiny, spatřující v něm nástroj k čechizaci Němci obývaných oblastí. Pomineme-li odmítavé postoje reformou bezprostředně dotčených velkostatkářů německé národnosti, patřili k nim představitelé německé agrární pravice z Bund der Landwirte (Svazu zemědělců), stejně jako němečtí sociální demokraté.⁶⁴

Zatímco byl v červnu 1919 parlamentem přijat zákon o Státním pozemkovém úřadu, orgánu, v jehož kompetenci mělo provádění pozemkové reformy spočívat, období od podzimu téhož roku se neslo ve znamení nové vlny rolnických požadavků na urychlení agrární reformy a v některých oblastech docházelo k samovolným záborům půdy ze strany rolníků.⁶⁵ K realizaci prvních legálních kroků však bylo třeba ještě vypracování a schválení dalších rozhodujících zákonů- a tzv. přidělový zákon, přijatý Národním shromážděním 30. ledna 1920, byl jedním z nich. V odkazu na formulace ze záborového zákona se v něm

⁶² OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 178.

⁶³ Zemědělské dělnictvo vytvářelo v této době hlavní oporu levého křídla sociální demokracie na venkově (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 185).

⁶⁴ Tamtéž, str. 179. Navzdory pozdějším drobným projevům české kolonizace v německých regionech, týkajících se zmíněného přidělu tzv. nedílů v naprosté většině českým uchazečům, však pozemková reforma nesledovala denacionalizaci Němci obývaných území (LACINA, Vlastislav: Zlatá léta československého hospodářství 1918-1929, Praha 2000, str. 35).

⁶⁵ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 183.

podtrhla preference individuálního přidělu na úkor přidělu družstvům či obcím, přičemž fakt, že přednostně jako přidělci byli uváděni legionáři a příslušníci československých ozbrojených sil,⁶⁶ svědčil opět o ideové provázanosti pozemkové reformy s principiálními kořeny československé státnosti. V souladu s koncepcí vytváření hospodářsky rentabilních závodů se připouštělo vytváření tzv. zbytkových statků, jimž je „pro řádné využití hospodářských budov třeba ponechat nebo přidělit dostatečnou výměru půdy“.⁶⁷ § 20 přidělového zákona opět umožňoval vypustit ze záboru v podstatě jakoukoliv výměru s ohledem na zachování přírodního rázu krajiny a přírodních, historických a uměleckých památek.⁶⁸ Tím víceméně navazoval na § 11 záborového zákona a zároveň byl obecněji shovívavým krokem vůči velkostatkům, podléhajícím záborovému zákonu.⁶⁹ A posledním ze zákonů, tvořících spolu se zákonem záborovým a přidělovým právní páteř československé agrární reformy, se stal zákon o náhradě, přijatý parlamentem 8. dubna 1920. Výše náhrady za zabranou (či, přesněji vyjádřeno, převzatou) půdu se podle něj vypočítávala na základě průměrných prodejních cen pozemků z let 1913-1915 při volném prodeji objektů nad 100 ha⁷⁰ (lze podotknout, že postižení velkostatkáři budou zpravidla

⁶⁶ Zákon přidělový.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 188.

⁷⁰ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový z 8.4. 1920.

vyplácenou náhradu pokládat za směšně nízkou).⁷¹ Zákon taktéž pamatoval na zajištění trvalých zaměstnanců zabraných velkostatků, pozbydou-li zaměstnání v důsledku reformy- ti měli být odškodněni formou přidělu, nového zaměstnání, případně podporou v nezaměstnanosti.⁷² Byla-li samotná otázka náhrady předmětem vážných politických diskusí již před přijetím záborového zákona v dubnu 1919, i podle náhradového zákona byl bez náhrady převzat například majetek někdejšího panovnického habsbursko-lotrinského rodu,⁷³ ovšem s ohledem na úmluvy, uzavřené vítěznými mocnostmi po světové válce. Mezinárodní mírové smlouvy ostatně rozhodly, že se převzetí těchto majetků odrazilo v povinném podílu Československa na splátkách zahraničního dluhu bývalého Rakouska-Uherska.⁷⁴ Už na základě Saint-germainského míru, uzavřeného 10. září 1919 mezi dohodovými mocnostmi a Rakouskou republikou, získávala Československá republika do vlastnictví dřívější rakousko-uherské státní domény na svém teritoriu, stejně jako statky korunní a soukromé statky bývalé panovnické dynastie. Na jejich prostorách vznikly státní statky, jejichž správu převzalo ministerstvo zemědělství a na něž se vztahovaly zvláštní zákonné předpisy. Podle potřeby mohla být i půda těchto státních statků podrobena pozemkové reformě, tedy převzetí a přidělu,

⁷¹ LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 91.

⁷² Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

⁷³ Kromě toho se v zákoně hovořilo o převzetí bez náhrady v případech majetků příslušníků nepřátelských států a nadací, spočívajících na právech ze šlechtictví (Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový).

⁷⁴ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 175.

ovšem pozemkový úřad mohl tuto půdu převzít jen se souhlasem vlády.⁷⁵

Jak bylo zmíněno, zákon o Státním pozemkovém úřadu (SPÚ) byl přijat v červnu 1919. Činnost ovšem tento úřad zahájil až v říjnu stejného roku. Na základě jmenování prezidentem republiky stanul v jeho čele, jako jeho president, místopředseda agrární strany doktor Karel Viškovský (jeden z předních autorů přídělového zákona),⁷⁶ což se mělo projevit v rozhodujícím vlivu agrární strany jako takové v této instituci i na celý průběh pozemkové reformy, i když například náměstkem presidenta SPÚ byl jmenován socialista Svozil.⁷⁷ Organizace Státního pozemkového úřadu byla třístupňová. Jeho ústředí podléhaly obvodové úřadovny, jichž bylo podle potřeby až jedenáct a jež sídlily v různých větších městech Československé republiky, od západočeské Plzně po podkarpatoruský Užhorod.⁷⁸ A území, spadající pod kompetence jednotlivých obvodových úřadoven, se pak na nižším stupni dělila na oblasti pod kompetencemi přídělových komisariátů. Státní pozemkový úřad jako realizátor československé agrární reformy zanikl, po více než patnáctiletém působení, zrušením a včleněním do ministerstva zemědělství 1. května 1935.⁷⁹ Během realizace pozemkové reformy procházely jeho schválením a doporučením

⁷⁵ VOŽENÍLEK, J.: Pozemková reforma v Československé republice, str. 54

⁷⁶ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 187.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Do konce jeho působnosti existovaly obvodové úřadovny SPÚ v Praze, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Českých Budějovicích, Plzni, Brně, Olomouci, Bratislavě, Zvolenu, Prešově a Užhorodě (PŠENIČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 9-10).

⁷⁹ Tamtéž, str. 7.

osoby na celém procesu změn v oblasti zemědělství zainteresované, tedy přídělci, stejně jako ti, kdož hodlali, za hotový a značný finanční obnos, půdu od vyvlastněných velkostatků odkoupit v rámci volného prodeje.⁸⁰ Jen se souhlasem SPÚ mohly s touto půdou obchodovat i peněžní ústavy, včetně Agrární banky, která si původně činila iluze, že právě ona získá při realizaci pozemkové reformy dominantní postavení.⁸¹ Jednou z předních osobností ve vedení SPÚ vlastně po celou dobu jeho existence byl také doktor Jan Voženílek, mj. autor Předběžných výsledků pozemkové reformy z roku 1930-dokumentu, jenž však ještě nebyl (a nemohl být) konečný. Faktický, poněkud komplikovaný průběh pozemkové reformy byl méně radikální, než se mohlo jevit na základě původních proklamací- třebaže samozřejmě podstatné změny do československého zemědělství reforma, vlekoucí se do konce dvacátých let, samotným Státním pozemkovým úřadem prohlášená za uzavřenou v roce 1933⁸² a fakticky zcela nedokončená ještě ani ne ve druhé polovině třicátých let, vnesla.

Jedním z opatření, které pozemkové reformě předcházelo a které s ní souviselo, byl výkup dlouhodobých pachtů na základě zákona z 27. května 1919. Ten se týkal

⁸⁰ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 198.

⁸¹ Zejména od listopadu 1918, těsně po vydání zákona o obstarání velkostatků, vyvíjelo v tomto ohledu úsilí pozemkové oddělení Agrární banky. Fakt, že připravovaná pozemková reforma dostala charakter celospolečenského problému, jehož řešení spočinulo na státních institucích, však Agrární banku v podstatě vyřadil z akce, přestože dr. Stanislav Švehla, jeden z jejích čelních představitelů a bratr Antonína Švehly, byl v této souvislosti vyslán do parlamentního podvýboru (NOVOTNÝ, J., ŠOUŠA, J.: Banka ve znamení zeleného čtyřlístku, str. 96-97).

⁸² LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 90.

drobných pachtýřů, parcelových a malých rolníků, jež získali právo na výkup dlouhodobě propachtovaných pozemků na zabraných velkostatkách. Jako minimální časová hranice byl stanoven 10. říjen 1901, výměra vlastní i požadované půdy nesměla přesáhnout 8 ha. Ceny za tyto pozemky vycházely z cen z roku 1913. Provádění zákona spočívalo na okresních soudech.⁸³ Na realizaci tohoto zákona navázaly v roce 1920 přídělky tzv. vnucených či prozatímních pachtů. V tomto případě se jednalo o akci SPÚ, jež měla, podle § 63 přídělového zákona, odpovídat na naléhavou potřebu půdy mezi drobnými venkovskými vrstvami.⁸⁴

Na podzim roku 1920, rovněž v podstatě ještě před zahájením pozemkové reformy,⁸⁵ vyhlásil Státní pozemkový úřad tzv. akci S, tj. přiděl stavebních ploch, a akci R, přiděl rozptýlené půdy (okrajové a odlehlé půdy velkostatků). Samotné přídělové řízení během následné pozemkové reformy, od roku 1921, se začalo dělit na tzv. řádné řízení přídělové, kdy stát, respektive pozemkový úřad sám půdu přebíral a sám ji přiděloval, a tzv. zkrácené řízení přídělové, kdy původní majitel po dohodě s pozemkovým úřadem rozprodával půdu za přídělovou cenu oprávněným osobám.⁸⁶ A v přídělovém systému se začalo rozlišovat mezi tzv. drobným přidělem do 30 ha, jehož základní

⁸³ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 180.

⁸⁴ Tamtéž, str. 192-193.

⁸⁵ Výjimku představovaly, pokud jde o reálné zahájení vlastní pozemkové reformy, velkostatky Pardubice, Žinkovy u Plzně a Podhradí na Slovensku, k jejichž parcelaci přikročil SPÚ již v srpnu 1920 (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 193).

⁸⁶ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 8.

etapa proběhla do roku 1925, a přidělem zbytkových statků nad 30 ha.⁸⁷ Průvodním jevem pozemkové reformy se vedle volného prodeje staly směny půdy, tzn. že si hlavně statkáři a velcí sedláci vyměňovaly s vyvlastněnými velkostatky málo úrodnou nebo rozptýlenou půdu za půdu úrodnější a scelenou, aniž by zde došlo k výrazným změnám ve výměře.⁸⁸ 56 % veškeré a 34 % zemědělské půdy, zabrané zákonem z roku 1919, bylo do roku 1938 vráceno původním vlastníkům.⁸⁹

Podle

statistických údajů z publikace Československá pozemková reforma v číslicích a diagramech (vydané roku 1925) bylo jen do konce roku 1924 přiděleno větší či menší množství půdy 65 169 bezzemkům, 139 269 hospodářstvím o výměře 0-1 ha, 59 612 hospodářstvím o výměře 1-2 ha, 65 934 hospodářstvím s velikostí 2-5 ha, 14 430 hospodářstvím s výměrou 5-10 ha...⁹⁰ Celkem bylo v rámci drobného přidělu (z něhož mnoho získaly i zámožnější venkovské vrstvy) přiděleno asi 600 tisíc hektarů zemědělské půdy drobným a středním rolníkům.⁹¹ V každém případě, pozemková reforma přispěla k zisku půdy masám bezzemků, parcelových a malých rolníků a vedla k nárůstu počtu soběstačných zemědělských hospodářství, stejně jako posílila řady velkých sedláků a statkářů.

⁸⁷ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 199.

⁸⁸ Tamtéž, str. 198-199.

⁸⁹ Tamtéž, str. 196.

⁹⁰ Tamtéž, str. 200.

⁹¹ KUBAČÁK, Antonín: Dějiny zemědělství v českých zemích, Praha 1992, str. 84.

Důsledkem vzestupu statkářské buržoazní vrstvy na úkor zejména šlechtických velkostatků byl pro reformu charakteristický přiděl zbytkových statků nad 30 ha (takovou minimální výměru u těchto objektů stanovila vládní nařízení z let 1922 a 1923, byť v některých případech mohly být zbytkové statky i menší).⁹² Celkem bylo 2 055 uchazečům přiděleno 2 291 zbytkových statků o souhrnné výměře 226 306 ha veškeré a 192 194 ha zemědělské půdy.⁹³ K tomu lze dodat, že zároveň jenom v Čechách do konce roku 1928 zůstalo 860 vytvořených zbytkových statků ve vlastnictví nebo v obhospodařování původních vlastníků, tím, že byly se souhlasem SPÚ propuštěny ze záboru nebo v záboru nadále zůstávaly.⁹⁴ Nabyvateli zbytkových statků se často stávali velcí pachtýři a bývalí hospodářští úředníci na vyvlastněných velkostatech⁹⁵ a patřili k nim rovněž agrárníci i někteří sociálně demokratičtí předáci.⁹⁶ Na několika desítkách těchto statků sociální demokraté realizovali své koncepce družstevního socialismu, avšak i ony nakonec přešly do přímého držení stranických předáků (podobně jako družstva, vytvořená za pozemkové reformy národními socialisty).⁹⁷

Pozemková reforma, uskutečněná

⁹² PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 5.

⁹³ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 201.

⁹⁴ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 43.

⁹⁵ Tamtéž, str. 11, 54.

⁹⁶ Z čelních představitelů agrární strany patřili k takovým nabyvatelům např. Beran, Feierabend, Malypetr nebo Staněk, z předáků sociální demokracie Bechyně nebo Biňovec (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 199-200).

⁹⁷ Sociálně demokratickým družstvům bylo dohromady přiděleno 31 zbytkových statků (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 203).

v režii agrární strany v čele s Antonínem Švehlou, znamenala největší státní zásah do systému tržní ekonomiky za celou epochu první Československé republiky. Současně však značně posílila tržní principy v československém zemědělství, jak pro časté vytváření zbytkových statků, tak pro přiděl půdy drobným a středním rolníkům, kterým kromě vlastního sebezásobování umožnila zásobovat též trh. Příděly půdy, vydatně posilivší řady rolnictva a jeho hospodářskou situaci, vedle jiného přispěly kupříkladu i ke zmírnění vystěhovalectví,⁹⁸ charakteristického pro český a slovenský venkov a ve spojitosti s tím i pro české země a Slovensko v předchozích desetiletích. I tato problematika byla s pozemkovou reformou úzce provázána.⁹⁹ Navíc, reforma se svými výsledky měla výrazný dopad i mimo samotnou zemědělskou sféru. S ní spjaté příděly stavebních ploch přispěly k podnícení stavební aktivity (bylo přiděleno přibližně 80 tisíc stavebních parcel)¹⁰⁰, pozemky dříve vlastněné velkostatky zčásti posloužily k realizaci rozsáhlých vodohospodářských úprav. K tomu je možno připočítat využití vyvlastněných pozemků velkostatků ke sportovně-turistickým nebo vojenským účelům, jako zakládání nových sportovišť, přírodních kempů a tělocvičen, nebo zřizování vojenských cvičišť a střelnic, k čemuž se nabízely zestátněné lesní prostory. V důsledku

⁹⁸ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 84.

⁹⁹ Obecně v souvislosti s pozemkovými reformami v řadě evropských zemích po první světové válce lze také připomenout, že rovněž přistěhovalecká politika USA, směřující k omezení přistěhovalectví, stejně jako neschopnost evropského průmyslu v krizovém poválečném období zaměstnávat nově příchozí z venkova, vedly na venkově k sociálnímu pnutí, jež zvyšovalo naléhavost těchto agrárních reforem (VOŽENÍLEK, Jan: Die tschechoslowakische Bodenreform, Prag 1931, str. 5)

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 19.

reformy byla pro veřejnost zpřístupněna řada starých hradů, zřícenin atd. Výsledky pozemkové reformy tak otevřely řadu pracovních příležitostí, působících proti nezaměstnanosti.¹⁰¹

Všechny sociální problémy československého venkova ovšem agrární reforma dvacátých let zdaleka nevyřešila. Vždyť i sám příděl byl záležitostí nemalé finanční částky (v této souvislosti je možné zmínit zákon o úvěrové pomoci z března 1920, týkající se právě finanční pomoci přídělčům).¹⁰² Přídělová cena, jež v sobě zahrnovala náhradu předchozím majitelům i režii, spjatou s realizací samotné reformy, byla podhodnocena ve srovnání s cenami půdy na volném trhu, ale plně postačovala k tomu, aby mnoho přídělčů zůstávalo zadluženo.¹⁰³ Shrnutí, pokud dotčení velkostatkáři byli nakonec usmířeni, že pozemková reforma měla ráz mírnější, než mohli zpočátku očekávat,¹⁰⁴ na druhé straně stáli rolníci, kteří z reformy nezískali nic (ostatně, obrovské množství žádostí o příděl půdy, do roku 1928 v celé republice 41,9 %, bylo odmítnuto)¹⁰⁵. Hlad po půdě mezi chudšími vrstvami venkovského obyvatelstva zažehnán nebyl- a otázky zemědělské půdy se znovu stanou ožehavými od roku 1945.

Československá pozemková reforma byla dopředu

¹⁰¹ Tamtéž, str. 19-20.

¹⁰² Tento zákon povoloval úvěr až do 9/10 nabývací ceny půdy a do 1/2 ceny přidělených budov, stejně jako, za jistých okolností, připouštěl možnost provozního úvěru (PŠENIČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 8).

¹⁰³ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 200-202.

¹⁰⁴ LACINA, V., SLEZÁK, L.: Státní hospodářská politika, str. 91.

¹⁰⁵ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 201.

koncipována jako proces poměrně dlouhodobý- a také se takovou stala. Vlastně s ní a s jejím odkazem zůstala provázána celá dvacetiletá prvorepubliková éra. I z řad pravice přitom již od poloviny třicátých let zaznívaly požadavky po nové pozemkové reformě.¹⁰⁶ Minulo období nacistické okupace a druhé světové války (kdy zde mimochodem, v dubnu 1942, vznikl protektorátní Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu, pod jehož dohled přešly záležitosti obchodů s pozemky)¹⁰⁷. A následné konfiskace majetků vyhnaných či perzekuovaných Němců, Maďarů a tzv. zrádců a kolaborantů vytvořily předpoklad pro nové rozsáhlé změny v pozemkové sféře. V levicové atmosféře a za nezadržitelného mocenského vzestupu prosovětsky orientované komunistické strany po roce 1945 se pozemková reforma z dob první republiky dočkala své revize a vzápětí pokračování v nové, radikálnější pozemkové reformě. Poté, v padesátých letech, tento vývoj vyústil v násilnou kolektivizaci, následující vzor stalinského Sovětského svazu, a v zglajchšaltování československého zemědělství do jednotných zemědělských družstev a státních statků.

Vedle pozemkových majetků šlechty představovala další významnou skupinu, proti jejímuž rozsáhlému pozemkovému vlastnictví československá agrární reforma po roce 1918 směřovala, katolická církev. Ta na agrární reformu pohlížela jako na neoprávněný zásah do svých majetků,

¹⁰⁶ OTÁHAL, M., resp. LACINA, V.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 209.

¹⁰⁷ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 123.

jenž ohrožuje její postavení,¹⁰⁸ a odpor u katolické církve a lidové strany vyvolával již zákon o výkupu dlouhodobých pachtů z května 1919, neboť ten se kromě půdy zabraných velkostatků navíc vztahoval, na návrh agrární strany, obecně na půdu církevní (například pozemky jednotlivých far). V negativním duchu se k němu vyjádřil například pozdější pražský arcibiskup Karel Kašpar.¹⁰⁹

Protikatolické nálady, jež pod heslem „Pryč od Říma“ provázely vznik samostatného československého státu a jež vedly k hromadnému odklonu od římskokatolické církve a ke vzniku církve nové, založené na specificky národních husitských tradicích, utichly. To se spolu s dalšími faktory, jako postupná normalizace vztahů s Vatikánem, politický vliv lidové strany či případně ohled na charitativní činnost některých církevních velkostatků, podepsalo na tom, že postoje státu k církevním majetkům byly během realizace pozemkové reformy v nejobecnější rovině znatelně shovívavější než k majetkům šlechty. Lze dodat, že Československá strana lidová, vytvořená sloučením stran křesťansko-sociální a národně-katolické¹¹⁰ a opírající se na venkově po roce 1918 o hnutí katolických domkářů a chalupníků,¹¹¹ stála již v době příprav a uzákoňování

¹⁰⁸ KUBAČÁK, A.: Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl, str. 39-40.

¹⁰⁹ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 181.

¹¹⁰ Tamtéž, str. 127.

¹¹¹ Jisté rozpory v lidové straně vyvolal přípravný sjezd katolických domkářů v Praze 20. března 1919, kde se toto hnutí vyslovalo pro vyvlastnění všech velkostatků, včetně velkostatků církevních (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 129-130, 165-166).

pozemkové reformy v podstatě v pozicích jak proti levici, tak proti agrárníkům.¹¹² Ve svém programu kladla důraz na potřeby maloročníků a v zájmu toho se stavěla za nucený odprodej části pozemků, náležejících světským velkostatkům (ale nanejvýš jen opatrně za jejich vyvlastnění), které měly být malým zemědělcům prodávány za mírné přidělové ceny a na dlouholeté splátky- a o pozemcích katolické církve mlčela.¹¹³

Skutečností je, že církevní majetky nedosahovaly souhrnné velikosti srovnatelné s rozlohou latifundií aristokratických. Záborový zákon z roku 1919 se v českých zemích a na Slovensku vztahoval dohromady na zhruba 380 tisíc ha veškeré a necelých 109 tisíc ha zemědělské půdy ve vlastnictví katolické církve¹¹⁴- při celkovém rozsahu více než čtyř milionů hektarů veškeré a necelého 1,3 milionu hektaru zemědělské půdy, ocitnuvších se pod jeho nařízeními. Během dvacátých let bylo přitom pouze něco přes 15 % půdy, zabrané církvi, respektive jejím jednotlivým institucím, fakticky převzato a přiděleno, případně zestátněno.¹¹⁵ A k církevním majetkům patřily taktéž plochy v oblasti Louňovic pod Bláníkem, obce v kopcovité krajině v jihovýchodní části

¹¹² V této souvislosti lze ovšem připomenout, že lidová strana v dotyčném období např. podpořila velkostatkářské křídlo agrární strany proti Švehlovu vedení. Její vliv během projednávání zákonů o pozemkové reformě byl však jen malý (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 131, 165-166).

¹¹³ Je možno poznamenat, že v záležitosti církevní půdy zde představují určitou výjimku slova slovenského biskupa dr. Kmeťka, jenž při projednávání vládního prohlášení z počátku ledna 1919 žádal, aby církevní majetky byly dány pod autonomní správu církve za vrchního dozoru státu a aby jejich výnosy byly využity k humanitním účelům (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 129).

¹¹⁴ ČERVINKA, Eugen: Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatkách římsko-katolické církve, Praha 1933, str. 48-49.

¹¹⁵ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 197.

středočeského prostoru, spadající od druhé poloviny 17. století pod panství pražského arcibiskupství.

II. VELKOSTATEK LOUŇOVICE POD BLANÍKEM A JEHO VÝVOJ DO OBDOBÍ PRVNÍ POZEMKOVÉ REFORMY

V duchovním vlastnictví se Louňovice (nazývané původně též Lúňovice, Lenovice apod.)¹¹⁶, ležící mezi úpatími Velkého a Malého Blaníku a pravým břehem říčky Blanice, nalézaly vlastně již od svého založení. Třebaže oblast Blaníku byla prokazatelně obydlena už v keltské epoše, podle všeho pustý a lesnatý ráz skýtala tato lokalita kolem roku 1149, kdy zde byl založen ženský premonstrátský klášter, osídlený z Dünewaldu v německém Porýní a podřízený kanonii kláštera v Želivě (mimořádně, ještě nedlouho předtím benediktýnského kláštera, kam byli v této době rovněž uvedeni premonstráti z porýnské oblasti)¹¹⁷. Tento krok, součást procesu středověké klášterní kolonizace, stál u zrodu vsi a městečka, centra klášterního dominia, které ve 12.-13. století sehrálo významnou úlohu v pokračující kolonizaci

¹¹⁶ Kronika starobylého městečka Louňovice pod Blaníkem, str. 1.

¹¹⁷ ORTH, Jan, SLÁDEK, František: Topograficko-statistický slovník Čech čili podrobný popis všech měst, městysů, vesnic, pak zámků, dvorů, továren, mlýnů, hutí a podobných o samotě ležících stavení, jakož i všech zpustlých hradů a zaniklých osad Království českého, Praha 1870, str. 997.

okolí. Tato kolonizace se projevila například i ve výstavbách zděných kostelů (případy románských rotund ve vsích Pravonín nebo Libouň). Vedle zmíněného Pravonína, nacházejícího se východně od obou Blaníků, či Libouně, ležící od Louňovic směrem na západ, se pod louňovickým klášterním panstvím do počátku 15. století ocitla celá řada dalších vsí v okolním kraji a také část území v okolí Soběslavi, kde mohou být příkladem významnější vesnice s kostelem, spadající v těchto dobách k louňovickému dominiu, Nedvědice.¹¹⁸

Existence louňovického kláštera jakožto instituce byla násilně ukončena v první fázi husitských válek. Při útoku husitských radikálů z relativně nedalekého Tábora v roce 1420 byl klášter vyplněn a vypálen a tato událost současně předznamenala sekularizaci jeho panství. Na základě rozhodnutí samotného Zikmunda Lucemburského si Louňovice následně nárokoval protihusitsky orientovaný pán Vlašimi, aktivní stoupenec katolické strany Jan Svidnický z Chotěmic, ovšem ty fakticky zůstávaly v područí Tábora¹¹⁹ - a v majetku tohoto husitského města zůstaly i po skončení husitských válek ve třicátých letech 15. století. Tentokrát již zcela oficiálně, poté, co Tábor uznal císaře Zikmunda českým králem. Společně se samotnými Louňovicemi získal Tábor značnou část celého někdejšího klášterního dominia, včetně městečka Domašín v blízkosti Vlašimi nebo například Ratměřic (Ratmiřic) v oblasti

¹¹⁸ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 5.

¹¹⁹ FRIČ, Dušan, a kolektiv: Podblanicko, Praha 1990, str. 38.

západně od Louňovic. Naproti tomu Pravonín se v době po husitských válkách stal zástavou rodu Trčků z Lípy, kteří v tomtéž období získali v oblasti Podblanicka též Trhový Štěpánov (rovněž sekularizované panství, jež v předhusitských dobách bývalo majetkem pražských arcibiskupů) a posléze i Vlašim.¹²⁰

V případě Louňovic přinesla novou zásadní změnu o více než století později (zatímco Trčkové z Lípy již rozprodávali své nedaleké velkostatky, pro jejich hospodářskou neefektivnost, rytířským rodům)¹²¹ účast města Tábora na stavovském odboji proti Ferdinandovi I. Habsburskému v roce 1547. Město trestem za tuto účast přišlo o své rozsáhlé venkovské majetky a feudální vrchností nad Louňovicemi (a spolu s nimi opět rovněž nad Domašínem, Ratměřicemi a dalšími vesnicemi) se stal Jan z Pernštejna, který je zanedlouho prodal rytířské rodině Skuhrovských. V období po rozdělení dědictví Kryštofa Skuhrovského ze Skuhrova v roce 1566, kdy Louňovice připadly jednomu z jeho synů, tehdy ještě nezletilému Oldřichovi, sídlila přímo v Louňovicích jedna z větví tohoto rodu.¹²² Pobělohorské konfiskace se dotkly také Louňovic- v roce 1623 byly odejmuty, společně se západněji se rozprostírajícím zvěstovským velkostatkem, Oldřichu Sezimovi Karlovi Skuhrovskému, který

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Jednalo se o zaostalé rentové velkostatky, které neskýtaly mnoho podnětů k režijnímu podnikání. Trčkové z Lípy je od čtyřicátých let 16. století rozprodávali po menších dílech jednotlivým rytířům (FRIČ, Dušan, a kol.: Podblanicko, str. 38).

¹²² Tamtéž, str. 40.

se, třebaže katolík, zapojil do předchozího protihabsburského povstání. Tomu, odsouzenému k poměru manství a snažícímu se o zpětné vykoupení svých majetků, se v roce 1626 podařilo přijmout je jako léno- a kromě toho se tento nižší šlechtic dočkal v pozdějších letech značného osobního vzestupu, spjatého s jeho působením v nejvyšších zemských úřadech.¹²³ V době nedlouho před svou smrtí působil jako podkomoří.¹²⁴ Oldřich Sezima Karel Skuhrovský, zesnulý v roce 1652, byl zároveň posledním mužským příslušníkem své rodiny. Po něm převzal louňovické panství Karel Adam Lev z Říčan, manžel starší z jeho dědiček. A právě on jej roku 1672 odkázal do majetku pražského arcibiskupství. Ve vlastnictví pražských arcibiskupů se Louňovice ocitly po jeho smrti (v říjnu 1672), podle jeho závěti na „věčné časy“. S takovými přesuny se proměňovaly i vrchnostenské vazby Louňovic k jiným městečkům, vesnicím a statkům v přilehlých regionech. Tak například Kryštof Skuhrovský ze Skuhrova, již v době své koupě Louňovic dědic Popovic, koupil v roce 1550 v oblasti severovýchodně od Louňovic Kondrac (Kunrac) se dvorem Olešná (Volešná)¹²⁵ a následně získal také Votice. Votice i Popovice přešly v sedmdesátých letech 16. století od Skuhrovských k jiným

¹²³ K osudům Oldřicha Sezimy Karla Skuhrovského v pobělohorském období viz např. Kronika starobylého městečka Louňovice (str. 24) nebo SEDLÁČEK, August: Hrad, zámek a tvrz Království českého. Díl patnáctý, Praha 1927 (str. 193).

¹²⁴ POLÍŠENSKÝ, Josef: Třicetiletá válka a evropské krize 17. století, Praha 1970, str. 223.

¹²⁵ SEDLÁČEK, A.: Hrad, zámek a tvrz Království českého. Díl patnáctý, str. 195.

držitelům¹²⁶ a zatímco při ještě předtím proběhnuvším a již uvedeném dělení rodového majetku z roku 1566 získal Smil Skuhrovský Domašín, Kondrac a Ratměřice, připadly Louňovice, jak bylo už rovněž zmíněno, jeho mladšímu bratrovi Oldřichu Skuhrovskému. V roce 1601 pak Domašín, Kondrac, Ratměřice a některé další vsi pod skuhrovským panstvím odkoupil Jan Ostrovec z Královic, majitel vlašimského panství (v těsném sousedství Louňovic v rámci této koupě připadla k vlašimskému dominiu Světlá) a později, od roku 1618, jeden ze stavovských direktorů, který byl po bitvě na Bílé hoře za tuto svou protihabsburskou aktivitu svých statků zbaven.

Zmíněný zvěstovský velkostatek spojila rodina Skuhrovských s Louňovicemi v roce 1603, za Marie Kristiny Skuhrovské z Talmberka, matky tehdy ještě nezletilého Oldřicha Sezimy Karla Skuhrovského a vdovy po Oldřichu Skuhrovském, zabitém v roce 1594 při osobním souboji s rytířem Oldřichem Malovcem z Malovic na zámku ve Vitanovicích.¹²⁷ Do její smrti v roce 1614 zůstal přitom součástí zvěstovského velkostatku jižněji položený dvůr Šebířov. V padesátých letech 17. století, po smrti Oldřicha Sezimy Karla Skuhrovského, prodala jeho mladší dcera Alžběta Kateřina Zvěstov a Libouň Janu Kryštofovi, rytíři Malovci z Malovic a na

¹²⁶ Votice (Otice), které Kryštof Skuhrovský získal po vymření rodu Otických z Otic roku 1551, prodal v roce 1574 jeho dědic Janovi ze Šternberka a na Konopišti a Popovice, případně K. Skuhrovskému v důsledku sňatku s dědičkou rodu Popovských z Bezejovic, byly roku 1574 jeho dědici prodány Šebestiánovi z Říčán (ORTH, J., SLÁDEK, F.: Topograficko-statistický slovník Čech, str. 929, resp. 583).

¹²⁷ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 24. Vitanovice leží v oblasti jihozápadně od Louňovic, směrem k Mladé Vožici.

Kamení (Libouň, bezprostředně sousedící s Louňovicemi, se v pozdějším období od Zvěstova vrchnostensky oddělila a od šedesátých let 18. století vlastně až do prvorepublikové pozemkové reformy tvořila součást vlašimského velkostatku).¹²⁸

Sňatek Karla Adama Lva z Říčan se starší ze Skuhrovského dcer, Lidmilou Majdalenou, zato dočasně spojil Louňovice s jiným západněji položeným panstvím, s Odlochovicemi, zahrnujícími též části vsí Podolí a Nosákov. A v období před rokem 1848 zahrnovalo louňovické arcibiskupské panství kromě městečka Louňovic také vsi Křížov, Karhule, Býkovice, Rejkovice, Hrajovice a Lesáky (Lhotu pod lesem).¹²⁹

Prvním arcibiskupským majitelem louňovického panství byl Matyáš Ferdinand Zoubek z Bielenberka, který v roce 1674 potvrdil privilegia městečka Louňovice.¹³⁰ Za jeho nástupce Jana Bedřicha, hraběte z Valdštejna, byla následujícího roku dovršena přestavba, respektive rozšíření louňovického zámku, původně tvrze vybudované ve druhé polovině 16.století za Oldřicha Skuhrovského. Rozsáhlé práce na výstavbě zámku, jenž měl mimojiné sloužit také jako rezidence pražských arcibiskupů v době jejich návštěv v Louňovicích, proběhly již za Karla Adama z Říčan. A ve stejném období byl do barokního architektonického stylu přestavěn rovněž naproti zámku stojící,

¹²⁸ K osudům Vlašimi či jednotlivých jmenovaných městeček a vesnic na Podblanicku zhruba od 16. do 18. století viz např. publikace: FRÍČ, D. a kol.: Podblanicko, ORTH, J., SLÁDEK, F.: Topograficko-statistický slovník Čech, SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý, případně (případ Šebířova) Díl čtvrtý.

¹²⁹ Státní oblastní archiv Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice.

¹³⁰ Louňovická farní kronika, str. 22.

původně gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie,¹³¹ jehož se pražští arcibiskupové se svým převzetím Louňovic stali patrony.¹³² V revolučním roce 1848 činila celková rozloha louňovického panství, v dobově uváděných plošných jednotkách, 3 672 jiter (přičemž rozloha jednoho tzv. dolnorakouského jitra přesahovala 0,5754 hektaru). Z toho 1 624 jiter tvořil panský dominikál, sám velkostatek v užším slova smyslu, kdežto právě se osvobozující poddanský rustikál vytvářel 2 047 jiter.¹³³ V této souvislosti je rovněž důležité, že zrušení poddanství v roce 1848, rovnající se zániku panství jakožto administrativní jednotky, vytvářelo předpoklad pro budoucí reformy v oblasti státní správy, jež vedly ke vzniku a ustálení systému samosprávných obcí a okresů. Louňovice pod Blaníkem, z hlediska krajské příslušnosti řazené až do druhé dekády 19. století ke kraji kouřimskému a poté ke kraji táborskému (zřízenému v roce 1751), tak byly, přes svoji příslušnost k okresu vlašimskému, podkraji benešovskému a kraji budějovickému v letech 1850-1855,¹³⁴ nakonec včleněny do soudního okresu Vlašim, podléhajícího politickému okresu (hejtmanství) benešovskému.

Na počátku 20. století zahrnoval arcibiskupský velkostatek v Louňovicích dohromady více než 955 hektarů plochy, přičemž plochu rolí, tj. orné půdy

¹³¹ K louňovickému zámku a kostelu v 16.-17. století viz např. publikace: FRIČ, D., a kol.: Podblanicko (str. 124) nebo SEDLÁČEK, A.: Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl patnáctý (str. 193).

¹³² Louňovická farní kronika, str. 22.

¹³³ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice.

¹³⁴ Vychází ze záznamů z Křestní farní matriky Louňovic, díl VII. /Matrica Baptisatorum Parochine Lounovicensis, Tomus VII. (z let 1848-1859)- SOA Praha-Chodovec.

(277 ha), výrazně zastiňovala plocha půdy lesní (577 ha). Základní osu jeho zemědělského hospodářství tvořily čtyři dvory, nacházející se jednak přímo v Louňovicích, jednak ve vsích Býkovice a Křížov a dále osamocený dvůr Olešná, stojící severovýchodně od Louňovic, směrem k obci Kondrac a k Vlašimi. Velkostatek byl rovněž vlastníkem cihelny, pily a pivovaru.¹³⁵ Vaření piva mělo v Louňovicích už mnohasetletou tradici, i když budova stávajícího pivovaru byla vystavěna až v letech 1836-1842. Předtím byl pivovar umístěn v přízemí jižního křídla zámku. Dvory v Býkovicích a Křížově se nalézaly v malopachtu (prvně jmenovaný byl ostatně propachtován již i v roce 1848), stejně jako v pronájmu spočíval louňovický pivovar.¹³⁶ V louňovickém zámku sídlila správa tohoto mensálního statku pražského arcibiskupa, podřízená ústřednímu ředitelství na pražských Hradčanech.

Zavraždění rakouského arcivévody Františka Ferdinanda d'Este v bosenském Sarajevu v červnu 1914, synovce a předpokládaného následníka císaře Františka Josefa, ale také majitele vcelku blízkého konopišťského panství, uvedlo na mezinárodní scéně do pohybu události nepředvídatelného dosahu a dopadu. Následovala léta první světové války, jejíž důsledky se v plné intenzitě projevíly také v Louňovicích- a poté nadešly okamžiky vzniku československého státu, kromě jiného též nepříliš příznivě naladěné vůči katolické církvi. V srpnu 1919

¹³⁵ Tamtéž, Fond Velkostatek Louňovice.

¹³⁶ Tamtéž. K vývoji louňovického pivovaru viz Kronika starobylého městečka Louňovice.

došlo k personální změně na pražském arcibiskupském stolci, když z něj rezignoval Pavel, hrabě Huyn, kterého, pobývajícího v jednom klášteře na švýcarském území,¹³⁷ nahradil František Kordač. Huyna, dosavadního brněnského biskupa a potomka šlechtického rodu lotrinsko-tyrolského původu, jenž sám ve funkci pražského arcibiskupa vystřídal kardinála Skrbenského, jmenoval do tohoto úřadu císař František Josef I. v říjnu 1916, nedlouho před svou vlastní smrtí. Již od prosince 1918 řídil záležitosti pražské arcidiecéze, jako jeho zástupce, královéhradecký biskup Josef Doubrava. Doktor František Kordač se po svém nástupu do úřadu pražského arcibiskupa přitom musel zpočátku vyrovnávat s averzí ze strany části duchovenstva.¹³⁸ Mezitím schválený záborový zákon z 16. dubna 1919 se nemohl nevztahovat rovněž na arcibiskupský louňovický velkostatek, s rozlohou přesahující 956 ha veškeré a asi přes 365 ha zemědělské půdy.¹³⁹ O tom, jak zhruba vyhlížela struktura pozemkového vlastnictví tohoto velkostatku v předvečer pozemkové reformy, která ho jako taková měla zastihnout v roce 1924, vypovídá soupis pozemků z roku 1921. Přitom již předtím, v roce 1920, učinil velkostatek některé rozsáhlejší odprodeje dlouhodobě propachtované půdy v souvislosti se zákonem o staropachtech. Podle zmíněného soupisu pozemků jen v katastru samotných Louňovic patřilo

¹³⁷ Louňovická farní kronika, str. 86.

¹³⁸ Tamtéž, str. 88.

¹³⁹ Tyto údaje vycházejí z nálezu separační komise ze září 1919, přičemž v případě zemědělské půdy se jedná o součet rozlohy rolí, luk, zahrad i pastvin (SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314).

arcibiskupskému statku k roku 1921, vypočteno až do čtverečních metrů, celkem 742,7185 ha území, z čehož největší část, vzhledem k zalesněnému rázu Blaníků možná pochopitelně, tvořily lesy. Byla už zmíněna převaha lesů v rámci celého velkostatku- a koneckonců, právě na závod zaměřený zdaleka především na lesní hospodaření se měl louňovický arcibiskupský velkostatek v důsledku prvorepublikové pozemkové reformy změnit. Lesy v katastru Louňovic zabíraly 483,9135 ha a také jejich celková finanční výnosnost byla uváděna jako o něco nižší než výnosnost orné půdy v bezprostředním okolí Louňovic¹⁴⁰ (zahrnující 189,0265 ha), ostatně půdy poplatné za relativně málo úrodnou, kdybychom ji porovnali s půdou v níže položených nebo nížinatých regionech českých zemí. Svědčilo o tom i její zařazení do tzv. obilnářsko-bramborářské zemědělské výrobní oblasti, tj. do třetí ze čtyř zemědělských výrobních oblastí, jež byly uzákoněny vládním nařízením z ledna 1921.¹⁴¹ Podle toho se na území státu vytvářely oblast řepářská, obilnářská, obilnářsko-bramborářská a píceinářská- a v takovém členění, vycházejícím z přírodně-hospodářských podmínek, se samozřejmě odrážela také jakost půdy. Za lesní a ornou půdou se na dalších místech v pořadí druhů vlastněných pozemků v Louňovicích a přilehlé krajině nalézaly plochy

¹⁴⁰ Podle údajů o čistém výnosu jednotlivých kultur velkostatku Louňovice za rok 1921. Z téhož zdroje pocházejí též všechny bezprostředně předcházející a nadcházející údaje o rozloze jednotlivých kultur velkostatku v jednotlivých katastrálních obcích (SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 26).

¹⁴¹ Do obilnářsko-bramborářské zemědělské výrobní oblasti byl ostatně zahrnut prostor celého soudního okresu Vlašim (PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 29).

uváděné jako pastviny (34,0362 ha), louky (28,8833 ha) a zahrady (4,0901 ha). 2,0042 ha jsou uváděny jako stavební plocha, zatímco 74,03 arů zahrnovaly rybníky, 32 m² tzv. neplodná plocha a 2,3 arů tzv. jiná plocha. 95,6532 ha půdy vlastnil velkostatek k roku 1921 v katastrální obci Křížov, zahrnující kromě samotného Křížova též vsi Karhule a Lesáky, přičemž zde role (46,9513 ha) mírně převažovaly nad lesy (41,5945 ha) a více nad lukami (5,0334 ha).

Z celkových 92,0057 ha, vlastněných v katastrální obci Býkovice, k níž náležely též vsi Rejkovice a Hrajevovice, vytvářely většinu opět lesy (přes 46 ha), následovány ornou půdou (téměř 30 ha) a lukami a pastvinami (přes 6, respektive necelé 3 ha). Jak bylo nastíněno, na značné části zemědělských pozemků v oblasti Křížova a Býkovic hospodařili pachtýři. A dalších 66,76 arů pozemků, především luční a méně orné půdy, se nacházelo v prostoru katastrální obce Světlá.

III. PŘÍPADY JINÝCH VELKOSTATKŮ VE VLASTNICTVÍ PRAŽSKÉHO ARCIBISKUPSTVÍ V KONTEXTU S LOUŇOVICKÝM VELKOSTATKEM DO OBDOBÍ PRVNÍ POZEMKOVÉ REFORMY

V době

po vyhlášení nezávislého Československa v roce 1918 nebylo pražské arcibiskupství největším pozemkovým vlastníkem v zemi ani mezi institucemi a organizacemi katolické církve. Zatímco pozemkový majetek olomouckého arcibiskupství zahrnoval podle daňového přiznání z konce roku 1918 více než 46,5 tisíce hektaru, což jej stavělo do pozice čtvrtého největšího pozemkového vlastníka na území mladé republiky (za Janem II. Liechtensteinem, Janem Schwarzenbergem a Colloredo-Mansfeldem),¹⁴² a záborový zákon z roku 1919 se v jeho případě dotýkal deseti velkostatků o celkové rozloze přes 46,6 tisíce ha veškeré a 6,4 tisíce ha zemědělské půdy,¹⁴³ pozemkové majetky arcibiskupství pražského byly znatelně menší. V ohledu výměry zabraných pozemků jednotlivých církevních institucí bylo pražské arcibiskupství předstiženo i biskupstvím vratislavským, vlastnícím na území Československa velkostatek Javorník o ploše téměř 33,8 ha veškeré půdy.¹⁴⁴ Nicméně, i v případě majetků arcibiskupství pražského se v roce 1919 v záboru ocitlo osm velkostatků o celkové rozloze přesahující 23,15 tisíce ha veškeré půdy, z čehož téměř 6,9 tisíce ha tvořila půda zemědělská¹⁴⁵ (a po této významné stránce tudíž mírně předstihovaly i majetky jmenovaného arcibiskupství

¹⁴² Na základě tohoto daňového přiznání vlastnil Jan II. Liechtenstein více než 155 tisíc ha veškeré půdy, Jan Schwarzenberg zhruba 90,26 tisíce ha a Colloredo-Mansfeld zhruba 57,5 tisíce ha (KUBAČÁK, A.: *Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl*, str. 30-31).

¹⁴³ ČERVINKA, E.: *Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římsko-katolické církve*, str. 14-15.

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 16-17.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 14-15.

olomouckého). Velkostatek v Louňovicích pod Bláníkem byl s rozlohou přibližně 956 ha druhým nejmenším z dotyčných osmi zabraných velkostatků nejvyšší církevní instituce v Čechách. Menší byl pouze velkostatek Vonšov (Onšov), zahrnující asi 768 ha veškeré a 253 ha zemědělské půdy, kdežto zbývajících šest velkostatků přesahovalo hranici jednoho tisíce hektarů. Zdaleka největším z nich byl velkostatek Rožmitál pod Třemšínem, jehož výměra činila přes 9 226 ha veškeré půdy.¹⁴⁶

Pozastavme se tedy ve stručnosti u případů některých jiných velkostatků ve vlastnictví pražského arcibiskupství, zpravidla od Louňovic nikoliv přespříliš geograficky vzdálených, s nimiž byl osud louňovického velkostatku pochopitelně do jisté míry provázán. Tyto velkostatky podléhaly společně s Louňovicemi centrálnímu vedení z pražských Hradčan a reálnou ukázkou vzájemné propojenosti se stávalo personální dosazování do jednotlivých hospodářských funkcí, kdy na louňovický velkostatek přicházeli lidé, mající zkušenosti z téže činnosti na jiných arcibiskupských panstvích, a naopak. Tak například v roce 1896 byl dosavadní správce louňovického velkostatku Jiří Klein, rodák z Moravy, jmenován správcem arcibiskupského velkostatku v Dolních Břežanech nedaleko Prahy.¹⁴⁷ V květnu roku 1912 nastoupil do úřadu hospodářského správce louňovického velkostatku, jako bývalý správce arcibiskupského majetku v Červené Řečici na

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Louňovická farní kronika, str. 53.

Pelhřimovsku, Ludvík Rezek, muž, s nímž bude v budoucnosti neodmyslitelně spjat celý proces pozemkové reformy v Louňovicích. A spolu s ním nastoupil na místo lesního revírníka v Louňovicích Adolf Lipanský, vykonávající předtím tutéž funkci na zmíněném arcibiskupském panství v Rožmitále pod Třemšínem, v kraji jihozápadně od Příbrami.¹⁴⁸

Vrátíme-li se do hluboké minulosti, bylo zmíněno, že do období husitských válek (které na téměř půldruhého století přinesly zánik pražského arcibiskupství jako takového) patřil v oblasti nedaleko Vlašimi do vlastnictví pražského arcibiskupství Trhový Štěpánov. Toto panství se sice v následujících dobách již nikdy do církevních rukou nevrátilo, nicméně jiná situace nastala v první polovině 17. století, po bitvě na Bílé hoře, v případech kdysi též arcibiskupských panství Červená Řečice a Nový Rychnov, nacházejících se v oblasti Českomoravské vrchoviny, jihovýchodně od oblasti Podblanicka. Červená Řečice bývala majetkem pražských biskupů již ve 12. století, Nový Rychnov od 14. století. I tato panství přešla v převratné husitské éře do držení světských vrchností a v době před třicetiletou válkou je obě vlastnil Jan Říčanský z Říčan, kterému byla po roce 1620 zkonfiskována a předána opět do držení pražského arcibiskupa. Víme, že jiný z pánů z Říčan, Karel Adam Lev (jenž zhruba v polovině 17. století získal Odlochovice a jenž byl posledním příslušníkem

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 67.

svého rodu) odkázal později Louňovice pražskému arcibiskupství dobrovolně. Ve dvacátých letech 17. století ovšem tehdejší pražský arcibiskup Harrach získal spolu s Červenou Řečicí a Novým Rychnovem také Rožmitál pod Třemšínem, nalézající se v jiné části Čech, který byl zkonfiskován za účast na stavovském povstání jinému držiteli a který byl kdysi, zhruba od poloviny 14. století až do husitské epochy, rovněž již vlastněn pražskými arcibiskupy. Ostatně, stejně tak se už ve středověku nacházel ve vlastnictví pražských biskupů a arcibiskupů jihočeský Týn nad Vltavou, též arcibiskupstvím získaný (či znovuzískaný) v pobělohorské době. Dolní Břežany přikoupil do majetku pražského arcibiskupství v roce 1715 arcibiskup František Ferdinand, hrabě z Khuenburku. A v kraji východně od podblanického regionu zakoupilo pražské arcibiskupství v roce 1761 Vonšov a jihovýchodně od Prahy v roce 1763 Dobřejovice.

Vedle zmíněných osmi velkostatků, na které se po roce 1919 vztahovala pozemková reforma, zahrnoval pozemkový majetek pražského arcibiskupství navíc statek Světec poblíž severočeské Bíliny, vlastněný jím už od roku 1580.¹⁴⁹ Pouze jako svůj nadační statek spravovalo pražské arcibiskupství statek Blšany (Pšany) a zvláštní postavení měl také statek Sovínky, od roku 1879 pronajatý, sloužící jako alumnátní statek k vydržování arcibiskupského semináře. Pod správu arcibiskupského hospodářského ústředí z Hradčan spadala dále řada domů

¹⁴⁹ K osudům jednotlivých velkostatků a statků pražského arcibiskupství do 19. století viz např. publikace ORTH, J., SLÁDEK, F.: Topograficko-statistický slovník Čech.

v Praze i na venkově a arcibiskupská tiskárna. Právě v období první Československé republiky získalo arcibiskupství navíc statek Blatno, výměnou za část lesních pozemků od velkostatku Rožmitál, kde byla zřízena vojenská střelnice.¹⁵⁰

Sdílení společného majitele se zmíněnými velkostatky se mělo pro louňovický velkostatek projevit jako významný faktor též v době pozemkové reformy v období první Československé republiky, neboť i v kontextu s nimi byl její proces v Louňovicích řešen. A hospodářská provázanost zbývajících arcibiskupského majetku v Louňovicích s ostatními pozemkovými majetky pražského arcibiskupství měla přetrvat i pozemkovou reformu.

IV.

DOPADY PRVNÍ SVĚTOVÉ VÁLKY A POVÁLEČNÁ SITUACE V LOUŇOVICÍCH POD BLANÍKEM

První světová válka znamenala velmi významný předěl v českých dějinách. S rozpadem rakousko-uherské monarchie a vytvořením Československé republiky skončila čtyři století vlády habsburské dynastie nad

¹⁵⁰ K výše uvedenému Národní archiv v Praze-Hradčanech; Fond Archiv pražského arcibiskupství.

českými zeměmi, které tak výsledek světového konfliktu postavil do zcela nové situace. A jak už bylo naznačeno, průběh tohoto konfliktu se zásadním způsobem odrazil také v Louňovicích pod Bláníkem. V první řadě se tu válka projevila formou masové mobilizace. Počet mužů z Louňovic, odvedených ve válečných letech do armády, daleko přesáhl číslo sto padesáti, stejně jako desítky dalších mužů byly odvedeny z okolních vesnic, spojených s Louňovicemi obcí či farností (Křížov, Býkovice, Rejkovice, Laby, Světlá a Mrkvolhota, Lesáky). Válečný konflikt let 1914-1918 si mezi obyvateli Louňovic vyžádal dvaadvacet padlých či zemřelých na frontách. Ne všichni louňovičtí muži, rukující v oněch letech do války, dosloužili do jejího konce v řadách rakousko-uherské armády. Je známo osm jmen louňovických rodáků a usedlíků (dva z nich přibyli do Louňovic až po říjnu 1918, přičemž v jednom případě se jednalo o louňovického rodáka, usazeného před válkou ve Vídni), jež se domů vrátili jako příslušníci československých legií. Jeden z nich působil jako legionář v Itálii, všichni ostatní v Rusku.¹⁵¹

Jedním z těchto ruských legionářů byl rovněž Ludvík Rezek, správce arcibiskupského velkostatku v Louňovicích v období před válkou a opět též po ní, později jedna z ústředních postav během realizace pozemkové reformy v Louňovicích a

¹⁵¹ Seznam mužů z Louňovic, rukujících do armády za první světové války, i těch, kdo sloužili v československých legiích, uveden v Kronice starobylého městečka Louňovice (str. 154-156, 178), případně v louňovické farní kronice (str. 75-76). Dvaadvacet jmen pod nápisem „Památce padlých a zemřelých vojínů za světové války z Louňovic“ zahrnuje deska na pomníku na louňovickém náměstí.

nabyvatel louňovického zbytkového statku. Vylepšení hospodářské situace louňovického velkostatku s jeho nástupem do úřadu jeho hospodářského správce v roce 1912 mu vyneslo pověst výborného agronoma a hospodáře. Ve válečných letech, kdy se na vedení velkostatku opět svalovala neodbornost, byla pociťována jeho absence. To dokazovaly naděje, vkládané do hospodářské obnovy louňovického arcibiskupského majetku, po jeho návratu z Ruska v roce 1920.¹⁵²

Mobilizace

většiny mužského louňovického obyvatelstva v době první světové války se obzvlášť podepsala právě na zemědělské výrobě, která zůstala závislá na ženské a dětské práci. Přesto se nestávalo, že by pole v okolí Louňovic zůstávala ležet ladem nebo že by byla přičtena k obdělávání jiným hospodářům.¹⁵³ Situaci ovšem zkomplikovalo suché počasí v roce 1917, zapříčinivší neúrodu obilí a brambor. Rok 1918 byl poznamenán nouzí a drahotou. Přes prováděné rekvizice dobytka se navíc dostavil nedostatek krmiva, nejtěživěji pociťovaný na samotném velkostatku.¹⁵⁴

Válečné rekvizice zasáhly i mimo zemědělskou sféru. V březnu 1917 byly z věže louňovického kostela sejmuty dva zvony, o hmotnosti 648 a 200 kg, aby posloužily jako materiál pro výrobu munice. Ke konci téhož roku měl být zrekvírován také další velký zvon, ale tento starý kus, pocházející z roku 1558, byl nakonec ušetřen. Účel jeho

¹⁵² Blíže viz kap. X.

¹⁵³ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 156.

¹⁵⁴ Louňovická farní kronika, str. 84.

záchrany byl ostatně též smyslem dopisu císaři Karlovi I., podepsaného louňovickým farářem Františkem Soukupem a starostou Louňovic Františkem Stupkou.¹⁵⁵

Taktéž euforie, související s vyhlášením samostatného československého státu, se po 28. říjnu 1918 projevovala rovněž v Louňovicích. Příkladem toho se stal návrh na vybudování pomníku padlých legionářů na vrcholu Blaníku. V zájmu této věci proběhla 4. listopadu 1918 veřejná schůze v sále hostince „U Němečků“ (jednoho z louňovických hostinců, vlastněného Josefem Němečkem), za hromadné účasti občanů z Louňovic a okolí. Důležitou roli hrála přítomnost místního kronikáře, historika Antonína Norberta Vlasáka (louňovický rodák, žil v letech 1855-1928). Občané Louňovic dokonce vytvořili výbor pro výstavbu takového památníku, do kterého bylo zvoleno dvanáct členů a čtyři náhradníci a k jehož cílům patřilo získání pozemku na Blaníku, kde by se vztyčení pomníku realizovalo, od samotného arcibiskupství, stejně jako získání podpory od Národního shromáždění. Nakonec ale z tohoto projektu zcela sešlo.¹⁵⁶

28. května 1919 se na Blaníku, poprvé od vyhlášení nezávislé Československé republiky, uskutečnil tábor lidu, masové shromáždění, kde za dvacetitisícové účasti promluvil

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 81-83.

¹⁵⁶ Lze dodat, že k dvanácti zvoleným členům onoho výboru patřili louňovický starosta František Stupka, tehdejší správce místního arcibiskupského velkostatku Jan Fabián, nájemce louňovického pivovaru Antonín Javůrek, hostinští Josef Němeček a Václav Celeryn, mlynář Hynek Jeřábek, poštovní František Kettner, obchodník Eduard Ráček, rolník Jan Jeřábek, kolář Václav Veselý, listonoš Jindřich Sojka a důlní tesař Hynek Mračno. Rolníci Karel Běbr a Karel Kuklík a tesaři František Kutina a Václav Zeman byli zvoleni jako náhradníci (Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 158-159).

ministr národní obrany Václav Klobučník, doprovázený legionářským důstojníkem Otakarem Husákem. Obdobná vlastenecky zaměřená shromáždění měla na Blaníku svou tradici od šedesátých let 19. století a stranou tohoto dění nezůstávaly ani samotné Louňovice. V období již nepříliš dlouho před první světovou válkou, v roce 1909, byl tábor lidu na Blaníku svolán agrární stranou a při asi patnáctitisícové účasti zde promluvili poslanci říšské rady Zahradník a Velich.¹⁵⁷ Blaník byl však místem i jiných hromadných akcí. Například 24. května 1920 se zde konal sjezd katolické mládeže z vlašimského okresu a okolí.¹⁵⁸

Přestože se i v Louňovicích projevil odklon od katolické církve, charakteristický pro období od roku 1918 a charakterizovaný například odchodem mnohých z jejích řad, ze všech politických stran se v obci těšila největším sympatiím prokatolická lidová strana. Ukázalo se to při volbách do obecních zastupitelstev 15. června 1919, kdy Československá strana lidová v Louňovicích zvítězila. Louňovickým starostou byl tehdy zvolen Josef Stupka.¹⁵⁹ Připomeňme, že v těchto volbách do obecních zastupitelstev v celostátním (či zatím přesněji jen celočeském) měřítku přesvědčivě zvítězila sociálně demokratická strana, následována agrárníky a za nimi socialisty ve spojení s pokrokovou stranou, a že tyto volby vedly k demisi Kramářovy vlády a následnému vytvoření koaličního vládního

¹⁵⁷ POUZAR, Jaroslav: Podblanickou minulostí- Kapitoly z historie Vlašimi a okolí, Praha 1996, str. 12-13.

¹⁵⁸ Louňovická farní kronika, str. 90.

¹⁵⁹ Tamtéž, str. 88.

kabinetu v čele se sociálním demokratem Tusarem.¹⁶⁰

Josef Stupka odstoupil z funkce louňovického starosty v roce 1922 a spolu s ním rezignovali též členové obecního zastupitelstva. To mělo souvislost s pozemkovým sporem mezi obcí a občanem Růžičkou¹⁶¹ (a v období po Stupkově rezignaci vykonával úřad starosty Louňovic Josef Tomášek). A nové obecní volby v roce 1923 opět přinesly vítězství lidovcům. Stejně tak lidová strana obdržela nejvíce hlasů během dalších obecních voleb v Louňovicích v roce 1927.¹⁶²

Významnou událostí v životě obce se mezitím stalo založení místní organizace tělovýchovné jednoty Sokol před Vánocemi roku 1921. Mezi prokatolicky smýšlející většinou obyvatelstva Louňovic však tato organizace narážela na určitou averzi a vzájemná rivalita se mohla odrážet i v činnosti katolické tělovýchovné organizace Orel (Jednota československého Orla) v Louňovicích. Tento antagonismus představoval součást širšího problému situace, kdy se mnozí pokřtění katolíci stávali ateisty, případně vstupovali do nové československé církve husitské (jakkoliv počet těch, kdo se k této církvi hlásili, byl v Louňovicích, podle sčítání lidu z února 1921, zcela minimální). U zrodu louňovického Sokola stáli Emanuel Vočko, který již před první světovou válkou zastával

¹⁶⁰ Lidová strana v těchto volbách, vedoucích ke vzniku vlády tzv. rudo-zelené koalice, tj. spojení sociálních demokratů a socialistů s agrárníky, se co do počtu získaných hlasů umístila až na čtvrtém místě (kolektiv autorů: Dějiny zemí Koruny české II., str. 167).

¹⁶¹ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 180.

¹⁶² K volbám do obecního zastupitelstva v Louňovicích v letech 1923 a 1927 louňovická farní kronika, str. 93 a 98.

funkci hospodářského asistenta na louňovickém arcibiskupském velkostatku, a učitel Červenka, jeden z těch louňovických občanů, jež opustili katolickou církev. V pozdějších letech umožnila pozemková reforma Sokolu koupi louňovického zámku. A třebaže se později někteří z odpadlíků do katolické církve zase vraceli, rivalita mezi Sokolem a katolickou částí louňovické veřejnosti pokračovala.¹⁶³

Počátkem dvacátých let, přibližně v době zahájení československé pozemkové reformy, dosahoval počet obyvatel Louňovic čísla 765. V Křížově spolu s vesnicemi Karhule a Lesáky, tj. v prostoru další katastrální obce, kde se rozkládaly pozemky louňovického velkostatku, bylo ke stejné době uváděno 481 obyvatel. V Býkovicích společně s Hrajovicemi a Rejkovicemi žilo 400 lidí, zatímco Světlou obývalo 88 občanů.¹⁶⁴

Jak už volební úspěchy Československé strany lidové mohou naznačovat, převládalo tedy v Louňovicích pod Blaníkem, městečku pod úpatím hory, kterou můžeme označit za jeden z českých národních symbolů, a zároveň v obci, v jejímž katastru vlastnil značný pozemkový majetek sám

¹⁶³ Případům odklonu od katolické církve v Louňovicích po roce 1918, stejně jako návratu některých občanů do jejích řad v pozdějších letech, je mnoho věnováno na stránkách louňovické farní kroniky. Taktéž zápisy v ní i v Kronice starobylého městečka Louňovice vypovídají o jistém antagonismu mezi katolickou částí veřejnosti a místním Sokolem a jak vyplývá ze vzpomínek paní J. Holé z Louňovic, odrážela se v tomto antagonismu též spolupráce Československé obce sokolské se socialistickou stranou. O této rivalitě v pozdějších letech svědčí např. tento zápis ve farní kronice (str. 101): „Dne 25/5 1931 Posvěcena motorová stříkačka pro sbor hasičský, ač pokrokáři a Sokol zdejší byli proti.“

¹⁶⁴ Tyto údaje o počtu obyvatel jednotlivých obcí převzaty z publikace PFOHL, Ernst: Orientierungslexikon der Tschecho-Slowakischen Republik- oro-, hydro- und topographisches, statistisches und wirtschaftskundliches Nachschlagewerk, Auskunftsbuch über jeden Ort der Republik, die verschiedensprachigen Namen, Lage, Einwohner, Denkwürdigkeiten, Bedeutung, Post- und Eisenbahnstation, kommerziell- und industrielle Tätigkeit nach verlässlichen amtlichen Daten, Reichenberg 1922.

pražský arcibiskup, v období po roce 1918 prokatolické smýšlení. A nezdá se, že by se zde zpočátku projevovaly zvláštní snahy po radikální změně stavu, týkajícího se rozsáhlého arcibiskupského panství v obci. Existovala přinejmenším jistá smířenost s příslušností zdejšího velkostatku pánům arcibiskupům, jimž byl kdysi, před dvě stě padesáti lety, odkázán Karlem Adamem z Říčan, jak bylo již uvedeno, „na věčné časy“. I když se mezi louňovickým obyvatelstvem, případně obyvatelstvem přilehlých obcí měl projevit velmi silný zájem o půdu, z velké míry jej asi podnítila právě až pozemková reforma,¹⁶⁵ společně s předcházejícími ji záležitostmi ohledně pachtů. Je možná až příznačné, že významná osobní úloha měla v době pozemkové reformy, zastihnuvší louňovické církevní panství v roce 1924, připadnout faráři Františku Soukupovi.¹⁶⁶ František Soukup, narozený v roce 1862 v Oldřichově u Písku, byl louňovickým farářem v letech 1908-1932. V prosinci 1926 byl jmenován radou arcibiskupských konzistorů v Praze. Jeho duchovní nadřízený arcibiskup Kordač (úřad pražského arcibiskupa zastával v letech 1919-1931) zavítal osobně do Louňovic v červenci 1920 a později v dubnu 1926. Prvně jmenovaná návštěva byla záležitostí krátkodobou, po níž následovala arcibiskupova cesta do Červené Řečice. Během druhé z těchto návštěv, spojené s udělováním svatého biřmování, pobýval čtyři dny na

¹⁶⁵ K náladám v Louňovicích před realizací pozemkové reformy blíže viz kap. VIII.

¹⁶⁶ Blíže viz kap. XIV.

louňovické faře.¹⁶⁷ Zámek byl již v této době, už po pozemkové reformě, odkoupen Sokolem.

Pro doplnění celkového obrazu situace, jaká v Louňovicích panovala v době před a během agrární reformy, lze dodat, že pozemková reforma a obecněji otázky přesunů v držbě půdy nebyly jedinou veřejnou starostí života v obci. Pro Louňovice, ležící mimo železniční spoje a pro které tak nejbližší železniční stanici představovala Vlašim, mělo velký význam autobusové spojení, zahájené v roce 1921 mezi Voticemi, střediskem západněji se rozkládajícího soudního okresu, a Načeradci, nalézající se jihovýchodně od blanických vrcholů. Autobus přepravoval osoby i poštu.¹⁶⁸ V dolní části Louňovic se však pro rozmáhající se autobusovou dopravu stal překážkou most přes Blanici, nedaleko od arcibiskupské cihelny, jehož přejezd byl pokládán za nebezpečný.¹⁶⁹

Ve druhé polovině roku 1924, kdy již fakticky probíhala parcelace louňovického velkostatku, se současně rozhodlo o elektrifikaci Louňovic, realizované v následujících letech. Ta byla uskutečněna v režii obce a předpokladem pro ni byl vstup vlašimského okresu do Lužnického svazu elektráren. O elektrifikaci Louňovic prostřednictvím vybudování vlastní centrály se uvažovalo již

¹⁶⁷ K návštěvám arcibiskupa Kordače v Louňovicích v letech 1920 a 1926 a ke jmenování louňovického faráře Soukupa radou arcibiskupských konzistorů louňovická farní kronika, str. 90, 97.

¹⁶⁸ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 180.

¹⁶⁹ Problémem byl technický stav mostu, třebaže v letech první světové války prošel opravou (farní kronika, str. 93).

před první světovou válkou.¹⁷⁰

V. PŘÍPADY VOLNÉHO PRODEJE A SMĚN POZEMKŮ NA VELKOSTATKU LOUŇOVICE V LETECH 1918-1924

Od období první světové války docházelo v pozemkovém vlastnictví arcibiskupského louňovického velkostatku k některým relativně drobným změnám, způsobeným výměnami pozemků s občany z okolních vsí (Lesáky, Křížov, Býkovice) či volným odprodejem, které pak byly všechny oficiálně stvrzovány již v prvních letech existence Československé republiky, s jejími zákony a politikou, mířícími právě do sféry pozemkových majetků velkostatků. Toto oficiální a plné uznání dotyčných přesunů se v některých případech stalo záležitostí naléhavou, v souvislosti s akcemi S a R (tedy přiděly stavebních ploch a rozptýlené půdy velkostatků), vyhlášenými Státním pozemkovým úřadem v roce 1920.

Až na jaře 1921 tak byla definitivně dořešena záležitost pozemků, které správa louňovického velkostatku v závěrečném údobí světové války vyměnila s několika občany

¹⁷⁰ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 182.

blízkých vsí za pozemky jiné. Smyslem těchto směn byla arondace, tj. scelování půdního majetku velkostatku. Jednalo se o případy výměn lesní a luční půdy, kdy se velkostatek vzdal některých pozemků ve vsích Křížov, Karhule a Býkovice (například odstoupil louku v Křížově o výměře téměř 3780 m² za díl lesa na Blaníku, část louky také v Křížově o rozloze téměř celého hektaru za louky poblíž samoty Hutina v blízkosti Křížova apod.). Část těchto odstoupených pozemků však dlouho zůstávala oficiálně zapsána stále jako součást velkostatku a uzákoněná akce R přivedla k zájmu o tyto pozemky, případ rozptýlené půdy, některé další lidi. Nová správa velkostatku, opět v čele s Ludvíkem Rezkem, pak měla problém dokazovat, že se zde uskutečnila záměna- a problém v této souvislosti nastal i ve vztahu mezi velkostatkem a lidmi, s nimiž byla výměna provedena, protože ti, pokud odevzdali velkostatku les, jej na doporučení či se schválením jeho lesní správy vykáceli, s předpokladem, že se těchto ploch definitivně zbavují.

Správa louňovického velkostatku měla zájem na brzkém vyřešení těchto případů, aby, slovy správce Rezka z jeho dopisu pražské arcibiskupské ústřední kanceláři z 24. února 1921, „bylo v této věci jasno a předešlo se možným soudním sporům“.¹⁷¹ A velice pravděpodobně sama arcibiskupská ústřední kancelář přispěla ke skutečnosti, že do dubna téhož roku prošly dotyčné změny schválením na nejvyšších patřičných

¹⁷¹ Podle tohoto dopisu jednal o dotyčných směnách pozemků na straně velkostatku geometr Vojta a vrchní správce Mareš (SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314).

místech, prvořadě schválením ze strany ministerstva zemědělství a ústředí Státního pozemkového úřadu. Odlehlé pozemky v Křížově, Karhuli a Býkovicích, jichž se velkostatek vzdal před zhruba třemi lety, tím byly zcela vyloučeny z jednání o přidělech půdy stavební a rozptýlené.¹⁷² Jenom dodejme, že též louňovický velkostatek patřil k zemskodeskovým velkostatkům (v deskách zemských vlastnil vložku číslo 803), kterým již v listopadu 1918 zákon o obstavení velkostatků, zapsaných v deskách zemských, zabráňoval v rozprodeji či zástavě půdy bez souhlasu ministerstva zemědělství.

V letech 1921-1925 byla pražskou Zemskou správou politickou schválena série trhových a směnných smluv, které velkostatek v Louňovicích uzavřel s dalšími konkrétními osobami či manželskými páry o odprodeji nebo výměně nepříliš velkých ploch půdy a z nichž ty první byly uzavřeny rovněž ještě v posledních dnech války a existence rakousko-uherského mocnářství. Podle trhové smlouvy s Marií Trousilovou z Lesáků z 18. října 1918 odprodával velkostatek část svých pozemků v prostoru katastrální obce Křížov (ta ovšem zahrnovala i samotnou ves Lesáky, stejně jako Krahuli), uvedených jako zahrada a role, o celkové výměře 0,3035 ha, a na základě směnné smlouvy s manželi Klenotovými z téže vsi a z téhož dne odevzdával 1,435 ha půdy, uvedené jako zahrada, louka a role, za což mu naopak připadla část lesa a louka o

¹⁷² Tamtéž, z písemného oznámení z arcibiskupské ústřední kanceláře správě louňovického velkostatku, odatovaného 15. dubnem 1921.

souhrnné rozloze 1,4941 ha. Směnnou smlouvou s manželi Kaltounkovými z Býkovic o pouhé tři dny později (21. října 1918) velkostatek zase postoupil pole v oblasti Býkovic o velikosti 0,6596 ha a za něj získal louku v katastru Louňovic o rozloze 0,6388 ha. Jako tomu bylo v případě řady jiných směnných smluv, za rozdíl ve výměře či v ohodnocení pozemku měli Kaltounkovi, respektive František Kaltounek doplatit 45,76 koruny československé. Suma v této měně byla pochopitelně dojednána až později.

Rovněž s obyvateli Lesáků uzavřel velkostatek tři tržové a jednu směnnou smlouvu v průběhu listopadu 1918. Na základě smlouvy z 10. listopadu prodal manželům Hotovcovým z této vesnice zahradní plochy o výměře 6,08 arů a o ceně 133,76 Kč. V dalších dnech bylo odprodáno dohromady přes 79 arů další plochy Karlu Novákovi a manželům Olišarovým, s Josefou Švecovou bylo vyměněno 1,0785 ha za 1,2024 ha jiných.¹⁷³ Tyto prodeje a směny zčásti souvisely se situací v Lesácích, kde mnozí vlastnili zahrádky a někdy i dvory na půdě náležející velkostatku. A každopádně, i řešení těchto záležitostí přesáhlo rok 1918, neboť též jimi se na samém počátku dvacátých let zabýval staronový správce Ludvík Rezek.¹⁷⁴ V době, kdy od velkostatku v oblasti katastrálních obcí Křížov a Býkovice již odpadly podstatně větší plochy v důsledku odprodeje

¹⁷³ Tamtéž k případům těchto i dále uvedených tržových a směnných smluv, odatovaných 18.10. 1918- 3.6. 1924, včetně rozlohy a druhu pozemků, o něž se jednalo, a cen.

¹⁷⁴ O Rezkově odprodeji pozemků v Lesácích a pozadí příčin Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 179.

dlouhodobě propachtované půdy, na základě směnné smlouvy s manželi Kahounovými z Býkovic z 8. dubna 1922 se velkostatek vzdával louky v katastru této východněji položené obce výměnou za díl lesa v katastru Louňovic (o přesně stejné rozloze, činící 1,2664 ha, avšak za onu louku, cenově hodnocenou výše, měli manželé Kahounovi doplatit do pokladny pražského arcibiskupství 660 Kč). Dle tržové smlouvy z prosince 1923 prodal arcibiskupský statek manželům Melicharovým z Křížova louku v katastru této obce, o rozloze 0,4456 ha a tržní ceně 2 200 korun československých, a na základě směnné smlouvy s manželi Švecovými, taktéž z Křížova, došlo v červnu 1924 v katastru Křížova k vzájemné výměně lučních ploch o stejné hodnotě, i když louka odpadá od velkostatku (0,9065 ha) převyšovala rozlohou pozemky získané o více než 20 arů. Později se zde projeví rozpory a usnesení této směnné smlouvy potvrzoval okresní soud ve Vlašimi v dubnu 1926.¹⁷⁵

Pro

doplnění výčtu pozemkových přesunů prostřednictvím tržních a směnných smluv v letech 1918-1924 je třeba dodat, že v důsledku prokázaného více než čtyřicetiletého a bezplatného užívání získal od velkostatku pole o rozloze něco přes 2,5 aru Jindřich Sojka z Louňovic a dále, že velkostatek věnoval louňovické faře stodolu, vytvářející 1,37 aru stavební parcely o hodnotě 137 korun. Tato stodola byla postavena v roce 1874 při

¹⁷⁵ SOA Praha-Chdovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 16.4. 1926.

louňovickém hospodářském dvoře (nalézajícím se v sousedství zámku) a fara ji od té doby také využívala. I tato stodola však byla nadále oficiálně zapsána jako majetek velkostatku a pozemková reforma se svými preludii vyvolala o tuto stavbu velký zájem, poněvadž mnozí uvažovali o její přestavbě v obytný dům. Objevilo se třináct žadatelů. V takovém případě by ale velkostatek byl povinen vystavět faře stodolu na jiném místě, jak to vyplývalo z jeho závazků vůči faře (jež obecně byly součástí širších závazků louňovického velkostatku, obsažených již v závěti Karla Adama z Říčan z roku 1672). Cílem správy louňovického velkostatku se stalo přepsat tuto stodolu do majetku fary, čehož se dosáhlo během druhé poloviny roku 1924, kdy již velká část velkostatku podléhala převzetí Státním pozemkovým úřadem a pozemkové reformě. Zemská správa politická o tomto předání informovala Finanční prokuraturu v Praze až 4. prosince 1924. Roli pro uznání tohoto převodu ze strany státních orgánů hrálo opět více než čtyřicetileté bezplatné užívání objektu farou.¹⁷⁶

V důsledku jmenovaných odprodejů, směn a věnování pozbyl louňovický velkostatek v období po roce 1918 celkem 7,06 ha plochy. Nejvíce v katastrální obci Křížov (5,09 ha), méně v katastrální obci Býkovice (1,93 ha). Naproti tomu v katastru samotných Louňovic se jednalo jen o zhruba 0,04

¹⁷⁶ K okolnostem kolem této stodoly některé písemnosti v SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice (č. 314) a louňovická farní kronika, str. 94.

ha.¹⁷⁷ Přitom smlouvy s drobnými hospodáři v Lesácích, odatované již 18. říjnem až 20. listopadem 1918 a reálně naplněné v pozdějších letech, byly výsledkem kolektivního podnětu, s cílem získat do vlastního držení pozemky v této vesnici, obklopené blanickými lesy. Nabízí se, že zmiňované smlouvy z října a listopadu 1918 mohly souviset s očekáváním radikálního zásahu do pozemkového vlastnictví velkostatků. Na druhé straně, jejich táhnoucí se řešení nelze oddělit od právního stavu, kdy § 7 záborového zákona hlásal, že „zcizení, pronájem zabraného majetku, jeho zavazení a dělení vyžaduje úředního souhlasu a nemá bez něho proti státu právních následků“ (přičemž onen „úřední souhlas“ se vztahoval na pozemkový úřad),¹⁷⁸ a § 18 téhož zákona dodával, že „smlouvy o zcizení, pronájem a zavazení zabraného majetku uzavřené po 28. říjnu 1918 jsou proti státu bezúčinný, nebude-li prokázáno, že šlo o jednání, kterého si vyžádalo řádné hospodaření“.¹⁷⁹ A třebaže se i finančně náročný volný odkup půdy od zabraných velkostatků po roce 1919 poměrně ve velkém realizoval, v případě louňovického velkostatku, patřícího k církevním majetkům, jež tradičně stály mimo obchod s pozemky, nenabral významnějších rozměrů.

¹⁷⁷ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 28.

¹⁷⁸ Zákon o zabrání velkého majetku pozemkového (v případě pozemkového úřadu se § 7 odvolával na § 15 téhož zákona).

¹⁷⁹ Tamtéž.

VI. DLOUHODOBÉ PACHTY NA VELKOSTATKU LOUŇOVICE A JEJICH ODPRODEJ

Jak to patřovalo k typické realitě českého venkova počátků 20. století, také na půdě louňovického velkostatku hospodařili desítky drobných pachtýřů. Víme, že propachtovány byly dvory v Býkovicích a Křížově. V době hospodářských potíží ke sklonku první světové války převzala správa louňovického velkostatku křížovský dvůr do vlastní režie, což způsobilo tamním pachtýřům vážnou újmu. Velkostatek tím zjevně sledoval vyřešit vlastní hospodářské problémy. Jednalo se o svévolný krok, činěný bez vědomí pražského arcibiskupa,¹⁸⁰ a jeho výsledek nebyl trvalý. Pacht byl charakteristickým projevem hladu po půdě v českých zemích. Na druhou stranu, parcelace velkostatků v důsledku pozemkové reformy mohla pro pachtýře znamenat ohrožení. Zákonodárství v období po vydání záborového zákona bralo na zřetel, do omezené výměry, i je. Zákon o výkupu dlouhodobých pachtů z 27. května 1919 umožňoval drobným pachtýřům nebo podpachtýřům pozemků na zabraných velkostatech požádat, aby jim byly dotyčné pozemky předány do vlastnictví za náhradu stanovenou v tomto

¹⁸⁰ O tomto případě louňovická farní kronika, str. 84.

zákoně anebo jim byly ponechány v pachtu.¹⁸¹ Nicméně, pozemková reforma měla často vážný dopad na ty, kteří měli na půdě vyvlastněných velkostatků pronajaty rozsáhlejší plochy.¹⁸² V blízkosti Louňovic může být příznačnou ukázkou velkopachtu dvůr v Libouni, náležející k vlašimskému velkostatku a pronajatý K. Starostou. Pozemky tohoto dvora dosahovaly rozlohy 105,24 ha veškeré a 98,24 ha zemědělské půdy¹⁸³ (pro srovnání, od celého louňovického velkostatku odpadlo následkem odprodeje dlouhodobě propachtované půdy 93,2172 ha)¹⁸⁴. Sám vlašimský velkostatek byl od roku 1748 vlastněn knížecím rodem Auerspergů. Rovněž účinky zákona o výkupu dlouhodobých pachtů (nebo zákona o staropachtech) se od roku 1919 projevovaly i na arcibiskupském velkostatku s centrem v Louňovicích pod Blaníkem. Také rolníci, již celá léta obhospodařující pozemky na arcibiskupském majetku v oblasti katastrálních obcí Křížov, Býkovice a Louňovice, se rozhodli pro odkup jimi využívaných polí, případně luk, pastvin atd. Zároveň velkostatek v roce 1920 předal některé své pozemky do nového, tzv. dílčího pachtu¹⁸⁵ (zjevně se jednalo o součást akce přidělů tzv. vnucených pachtů, vedené v této době SPÚ). Úlohu právního zástupce arcibiskupské správy velkostatku v Louňovicích v době jednání o postupu pozemků dlouholetým

¹⁸¹ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 7.

¹⁸² Do kategorie osob, dotčených realizací pozemkové reformy, patřili často ti, v jejichž individuálním pachtu spočívaly celé dvory jednotlivých velkostatků a jež se tak často stávali nabyvateli zbytkových statků (PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 54).

¹⁸³ Tamtéž, str. 82.

¹⁸⁴ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 28.

¹⁸⁵ Kronika starobylého městečka Louňovice (str. 179) či louňovická farní kronika (str. 90).

pachtýřům sehrál doktor Konstantin Sobička, advokát z pražského Smíchova. Pro představu, 23.

listopadu 1919 došel okresnímu soudu ve Vlašimi list, jenž se Sobičkovým jménem vyjadřoval k nárokům devěťadvaceti drobných dlouhodobých pachtýřů, hospodařících na pozemcích louňovického velkostatku v katastru Louňovic, a obsahoval též seznam dojednaných přejímacích cen, za něž měli jednotliví hospodáři propachtované pozemky převzít. Kromě jednoho (Antonína Kráčmery z Libouně) bydleli všichni z dotyčných pachtýřů přímo v Louňovicích. Nejvyšší částku měli za převzetí propachtované půdy splatit Václav Celerýn (4 400 Kč), Josef Filip (2 600 Kč) a František Tichý (2 200 Kč), nejnižší naopak Jan Stupka a František Šnajdr (oba po 300 Kč), spolu s Františkem Daňkem (245 Kč). Pod hranicí jednoho tisíce korun se pohybovala přejímací cena propachtovaných pozemků naprosté většiny z oněch devěťadvaceti.¹⁸⁶

Obdobný seznam dlouholetých pachtýřů a přejímacích cen v prostoru katastrální obce Býkovice, taktéž z listopadu 1919, zahrnoval čtyřadvacet jmen, obvykle z Býkovic, v jednom případě z Lesáků a též v jednom z Hrajovic. Výše přejímacích cen za odkup propachtovaných pozemků, vypovídající i o jejich rozlehlosti, se zde pohybovala mezi 9 800 Kč (Josef Lavír) a 350 Kč (František Kahoun z Hrajovic). V případech osmnácti pachtýřů ze všech

¹⁸⁶ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

čtyřicetadvaceti zde však tyto ceny převyšovaly hranici jednoho tisíce korun.¹⁸⁷

Odkup propachtovaných pozemků od velkostatku, zabraného státem byl v praxi prováděn od roku 1920 a celý proces přechodu propachtovaných pozemků do plného soukromého vlastnictví měl dlouhodobější ráz. Například do prosince 1922 třicet pachtýřů v katastrální obci Louňovice složilo společně 30 % přejímacích cen pro státní pokladnu v zájmu přiřčení propachtovaných pozemků. Z velké části se jednalo o stejné lidi, jaké zahrnoval už zmíněný seznam z listopadu 1919. Zaplatili zhruba desetinu svých původně dojednaných přejímacích cen a složená částka činila dohromady 3 056 Kč. Nejvíce k ní přispěli opět Václav Celerýn s manželkou a Josef a Marie Filipovi, následováni manžely Chmelenskými, manžely Františkem a Annou Vyskočilovými, manžely Veselými, Říhovými a Studničkovými, Antonínem a Marií Tichými, Františkou Vondrovou, manžely Procházkovými, Měchurovými... Právním zástupcem těchto pachtýřů byl vlašimský advokát doktor Břetislav Kuneš.¹⁸⁸

Bylo už zmíněno, že v důsledku odprodeje dlouholetých pachtů odpadlo od louňovického velkostatku celkem 93,2172 ha půdy. Především se to týkalo prostoru katastrálních obcí Býkovice (42,96 ha) a Křížov (32,3 ha). V prostoru katastrální obce Louňovice šlo o 17,95 ha. Více než 83,5 ha z tohoto celkového úbytku představovala orná půda. Louky vytvářely necelých 6

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

ha, pastviny něco málo přes 3 ha. 34,94 aru vytvářela plocha stavební, 26,1 aru plocha zahradní.¹⁸⁹ Jak víme, v rozšíření pachtu na českém venkově v předchozích obdobích se v hojné míře odrážela nemožnost odkupu půdy v případech církevních velkostatků (k nimž přece patřil i velkostatek louňovický) a velkostatků vázaných fideikomisem. Takový stav tehdy vedl ke snahám po změnách agrární stranu, usilující o tzv. volnou mobilizaci půdy- a při poměrně rozsáhlém odkupu půdy v době před první světovou válkou lze v kraji nedaleko Louňovic zmínit případ zvěstovského velkostatku, který v roce 1913 koupili manželé Eduard a Aloisie Jarošovi, nájemci velkostatku v Hranicích na Moravě, a který v důsledku prodeje a koupě několikrát vystřídal své majitele ostatně již v 19.století.¹⁹⁰ Záborový zákon z dubna 1919 (půda vázaná fideikomisem spolu s půdou církevní vytvářela mimochodem necelou polovinu půdy, na níž se vztahoval)¹⁹¹ znesnadňoval jak možnost volného prodeje, tak možnost propachtování půdy na zabraných velkostatech. Zákon o staropachtech z května 1919, který časově ještě předcházel zákonu o Státním pozemkovém úřadě, byl rovněž dosti důležitým bodem v období připravovaných zásadních změn ve sféře pozemkového vlastnictví, jakkoliv vedle odkupu propachtované půdy

¹⁸⁹ Tamtéž, č. 28.

¹⁹⁰ Tamtéž, Fond Velkostatek Zvěstov.

¹⁹¹ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 85.

umožňoval opět jen její ponechání v pachtu.¹⁹² A jakkoliv lze říci, že vlastně stál mimo samotnou pozemkovou reformu, v případě arcibiskupského louňovického velkostatku znamenal, se svými dopady, její skutečné preludium.

VII. AKCE „S“ A „R“ NA LOUŇOVICKÉM VELKOSTATKU

Státní pozemkový úřad, realizátor československé agrární reformy, vznikl na základě zákona z 11. června 1919, fakticky svou činnost zahájil v polovině října téhož roku. V květnu roku 1921 byla zřízena obvodová úřadovna SPÚ v Praze, v rozsahu jejíž působnosti se ocitlo 387 zabraných velkostatků.¹⁹³ Jedním z nich byl i velkostatek v Louňovicích pod Bláníkem, který se, pokud jde o ještě nižší stupeň pozemkového úřadu, ocitl pod dohledem přidělového komisariátu ve Vlašimi. Mělo by se podotknout, že k pravomocím obvodových úřadoven patřilo například udělování svolení k odprodeji, dělení či propachtování zabrané a

¹⁹² Celkově k otázce pachtu lze dodat, že jak vyplývalo již z § 10 záborového zákona, hovořícího o přidělu do vlastnictví nebo pachtu, také přidělový zákon připouštěl (§ 15) přiděl do pachtu zejména v některých jmenovaných případech. Specifickou záležitost pak představoval jeho § 63, na jehož základě byly realizovány přiděly prozatímních pachtů.

¹⁹³ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 29.

v pozemkové reformě získané půdy, ovšem pouze s výměrou do 10 ha, konání přípravných prací potřebných pro převzetí a přiděl nebo činit opatření na základě zákona o řádném hospodaření na zabraných velkostatkách.¹⁹⁴

Ještě před vytvořením obvodové úřadovny SPÚ v Praze, ke sklonku roku 1920, vyhlásil Státní pozemkový úřad akce S a R, vycházející z přidělového zákona z 30. ledna 1920.¹⁹⁵ Připomeňme si, že v prvním případě se jednalo o přiděly stavebních ploch, v případě druhém o přiděly rozptýlené půdy. A také ještě v době před vznikem obvodové úřadovny SPÚ v Praze se tyto vyhlášené akce staly aktuální záležitostí v Louňovicích. Padla o tom ostatně již zmínka ve spojitosti s problémy ohledně některých pozemků, vyměněných velkostatkem za jiné v oblasti Křížova, Karhule a Býkovic. V dubnu 1921 obdržel správce louňovického velkostatku Ludvík Rezek od arcibiskupa Františka Kordače plnou moc, jakožto jeho zástupce, při jednáních o přidělu pozemků k účelům stavebním a pozemků rozptýlených. Tatáž plná moc byla Rezkovi potvrzena v listopadu 1922, v době krátce předtím, než velkostatek podepsal smlouvy o odprodeji části svých pozemků s některými

¹⁹⁴ Tamtéž, str. 9.

¹⁹⁵ Třetí odstavce § 2 tohoto zákona hovořil o možnosti přidělu zabrané půdy ke stavbě rodinných obydlí, hospodářských budov, maloživnostenských provozoven, ke zřízení zahrádek při takových budovách atd. Zájemem bylo scelování půdy v obcích, kde ležel zabraný majetek (§ 21). Na přidělový zákon v souvislosti s akcemi S a R je ostatně poukázáno např. i v dále citovaném písemném udělení plné moci L. Rezkovi arcibiskupem Kordačem z 10.11. 1922.

občany Louňovic a obcí Louňovice v rámci akce S.¹⁹⁶

V červnu 1921 provedl geometr inženýr Vojta na vyzvání správy louňovického velkostatku revizi hranic jeho pozemků v těch místech, kde se zdály neurčité a sporné, nebo tam, kde scházely mezníky a situace odporovala knihovnímu stavu (což komplikoval vysoký stav obilí, jak uvedl sám inženýr Vojta ve své technické zprávě, v níž zároveň navrhl učinit přesnější údaje až v pozdější době, vhodnější pro měřičské práce).¹⁹⁷ I to byla věc pro louňovický statek jistě důležitá v období, kdy se za přítomnosti odborného poradce SPÚ připravovaly smlouvy s těmi, kteří v rámci jmenovaných států podnikaných akcí projeví zájem na získání některých pozemků velkostatku. Smlouvy v akci S, chystané za rozhodující účasti zástupců pozemkového úřadu v Louňovicích i na dalších velkostatech, patřících pražskému arcibiskupství, spočívaly přitom též pod dohledem arcibiskupské ústřední kanceláře z Prahy-Hradčan. Ta ve svém dopise správě louňovického velkostatku z počátku prosince 1921, prostřednictvím svého zástupce Karla Kohlmünzera, upozorňovala, že na začátku těchto smluv o prodeji pozemků velkostatku musí být uvedeno, že „smlouva uzavírá se s výslovnou výhradou schválení nejdůstojnějšího pana arcibiskupa“. Ač jinak neměla proti připravenému textu jiných námitek, ve smlouvách mělo dále,

¹⁹⁶ K oběma případům udělení plné moci správci velkostatku Rezkovi arcibiskupem Kordačem v souvislosti s jednáními ohledně těchto akcí (tedy z dubna 1921 a listopadu 1922) SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

¹⁹⁷ Tamtéž, z Vojtovy technické zprávy ze dne 21.6. 1921.

podle Kohlmünzerova návodu, doslova stát: „Smlouva tato váže stranu kupující dnem podpisu smlouvy, stranu prodávající však teprve schválením nejdůstojnějšího pana arcibiskupa a příslušných dozorčích úřadů státních a církevních.“

Současně se Kohlmünzer pozastavoval nad otázkou cen, jež měli nabyvatelé za své přiřčené pozemky zaplatit. Jednání za účasti odborného poradce SPÚ totiž dospěla k tomu, že cena takových pozemků měla činit 1 Kč za 1 m², navíc se zvýšeným poplatkem 20 % pro pozemkový úřad. Karel Kohlmünzer v této souvislosti upozornil na novou dohodu mezi SPÚ a Svazem československých velkostatkářů, hájícím pochopitelně zájmy majitelů vyvlastněných velkostatků, jež byla zveřejněna v oběžníku Svazu československých velkostatkářů, číslo 16, z 9. listopadu 1921, „dle níž ku krytí výloh v akci R a S spojených odváděn býti má Státnímu pozemkovému úřadu vedle 10 % poplatku dle § 61 přidělového zákona další 10 %-ní poplatek z ceny tržové, kteréžto oba poplatky hradí prodávající velkostatkář ze svého, za to jest však oprávněn zvýšiti kalkulovanou cenu o 25 %“. A na základě takového vysvětlení dodal, že pokud již nedošlo za účasti odborných poradců SPÚ k jiné dohodě ohledně ceny, je nutno při uzavírání smluv cenu „tímto způsobem patřičně zvýšiti“. Základ této ceny se měl opírat o hodnotu stavení z let 1913-1915, respektive o směrnice číslo 53 z roku 1921.¹⁹⁸

¹⁹⁸ Tamtéž, z Kohlmünzerova dopisu správě louňovického velkostatku z 3.12. 1921.

V každém případě, uběhl téměř ještě celý rok, než se v rámci akce S přistoupilo k reálným krokům. Počátkem listopadu 1922 vyzvala arcibiskupská ústřední kancelář písemně arcibiskupskou lesní a hospodářskou správu v Louňovicích k sepsání všech smluv v rámci této akce, aby ty mohly být již do 20. listopadu toho roku předány ke schválení Státnímu pozemkovému úřadu. Uváděným důvodem zájmu na brzkém schválení ze strany SPÚ byl opět zájem na schválení navržených cen.¹⁹⁹ Následně byla správci louňovického velkostatku Ludvíku Rezkovi, na žádost samotné arcibiskupské správy v Louňovicích, od arcibiskupa Kordače znovu udělena plná moc jako jeho zástupci. „Plná moc, kterou já podepsaný Th.Dr. a Ph.Dr. František Kordač, arcibiskup pražský, p. Ludvíka Rezka, správce arcibiskupského velkostatku v Louňovicích zmocňuji, aby veškerá jednání, jichž jest na straně vlastníkově třeba ku provádění zákona ze dne 30. ledna 1920 č. 81 sb. z. a n. o postupu půdy rozptýlené a k účelům stavebním do pachtu neb do vlastnictví ohledně nemovitostí velkostatku Louňovickému patřících konal, zejména tedy také příslušné tržové smlouvy za arcibiskupství pražské s výhradou schválení jich nadřízenými úřady církevními a státními podepsal,“ napsal pražský arcibiskup do Louňovic dne 10. listopadu 1922.²⁰⁰ V příštích dnech uzavřela správa louňovického velkostatku jedenáct smluv

¹⁹⁹ Tamtéž, z písemné výzvy z arcibiskupské ústřední kanceláře správě velkostatku do Louňovic z 2.11. 1922.

²⁰⁰ Tamtéž- součástí tohoto udělení plné moci pro správce Rezka bylo písemné oznámení z arcibiskupské ústřední kanceláře ve znění: „Vyhovujíce tamnímu podání ze dne 7. t.m. čís. 87 zasíláme správě velkostatku žádanou plnou moc pro správce p. L. Rezka ku podpisu smluv uzavřených v akci R. a S.“

s devíti občany či manželskými páry a obcí Louňovice o prodeji nevelkých ploch v Louňovicích, určených ke stavebním účelům. Smlouvy, za velkostatek podepsané správcem a plnomocníkem arcibiskupství pražského Rezkem, byly uzavřeny s vědomím a schválením obecního úřadu v Louňovicích, v čele se starostou Josefem Tomáškem, a přidělového komisaře SPÚ ve Vlašimi. Později prošly schválením obvodové úřadovny SPÚ v Praze (což se týkalo i cen v nich obsažených), ale jejich další osud při cestě soustavou orgánů československého státu byl ještě poněkud komplikovaný. Smlouvy, vedené jako trhové, zakotvovaly právo koupě zpáteční pro stranu prodávající, přičemž bylo doslova uváděno pražské arcibiskupství. Státní podnět k záležitosti se projevoval tím, že k dalšímu zcizení pozemků, odkoupených jednotlivými osobami nebo manželskými dvojicemi, bylo třeba souhlasu Státního pozemkového úřadu. A dále stanovovaly, jako reálné břemeno pro stranu kupující, povinnost vystavět kolem svého nabytého pozemku všude tam, kde hraničí s pozemkem náležejícím arcibiskupskému velkostatku, do jednoho roku pevný a neprostupný plot o výšce nejméně dva metry, „tak, aby zamezeno bylo škodám na pozemku“ (zde ve smlouvách vždy uveden konkrétní sousední arcibiskupský pozemek) „drůbeží, zvířectvem anebo osobami“. V této souvislosti se o majetku kupujících ve smlouvách hovořilo jako o „statku služebném“, kdežto o prodávajícím arcibiskupském velkostatku jako o „statku panujícím“. Zájmem prodávající strany přitom bylo zaznamenat

tento poměr do vložky louňovického velkostatku v deskách zemských, jak dokládají dvě věty (obě v souvislosti s povinností výstavby plotu pro kupující stranu) ve znění: „Zároveň strana kupující svoluje k tomu, aby tato služebnost poznamenána byla na listu AII ve vložce 803 desk zemských“, a „aby se současně právě toto poznamenalo na list AII ve vložce č. 803 desk zemských co statek panující“.

Tato v konzervativním duchu vyznívající slova se stala přinejmenším jednou z příčin, proč v srpnu 1923 Zemská správa politická vrátila dotyčné smlouvy pražské arcibiskupské ústřední kanceláři (a ta je zase poslala zpět správě velkostatku do Louňovic). V připomínkách od Zemské správy politické mj. stálo: „Ctěná arcibiskupská ústřední kancelář se žádá, aby smlouvy dala náležitě doplniti a nepřípadný text smluv řádně škrtnouti, ježto jinak nelze zemské správě politické smlouvy ty předložiti ministerstvu školství a národní osvěty ke schválení.“ Ke schválení tímto ministerstvem mělo dojít proto, že Louňovice byly případem mensálního statku. Věty, vycházející zjevně ze starých vazeb feudálního rázu, byly přeškrtnuty- a ještě v únoru 1925 se těmito smlouvami zabýval zemský soud civilní v Praze, který nařizoval, aby se do vložky číslo 803 desek zemských „poznamenala služebnost zříditi a udržovati plot dle odst. III. čl. 5 smluv“ pro kupující stranu. Tuto povinnost jako takovou tentýž soud odsouhlasil ostatně již dříve, ve svém usnesení z října 1924, stejně jako

odsouhlasil další důležité body smluv.²⁰¹

S ohledem na podmínky ve smlouvách lze připomenout, že Karel Kohlmünzer se i touto otázkou zabýval ve svém zmíněném dopise správě louňovického velkostatku z počátku prosince 1921, když psal, že „eventuelní ustanovení o reálných břemenech stranám kupujícím ukládaným dlužno ovšem dle konkrétních případů formulovati“.²⁰² A pokud se jedná o termíny „statek panující“ a „statek služebný“, ty se ve vztazích mezi jednotlivými majetky v Louňovicích vyskytovaly i v pozdějších letech- třebaže však například podle usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22. července 1935, nařizujícího řadu opatření v pozemkové knize katastrálního území Louňovice, souvisejících s četnými vlastnickými změnami v obci během předchozích let, zejména s drobným přidělem za pozemkové reformy a odepsáním mnoha parcel právě z vložky číslo 803 desek zemských, nebo podle usnesení krajského soudu civilního v Praze z 10. září 1936, povolujícího závadprosté odepsání těchto pozemků z vložky číslo 803 desek zemských a nařizujícího vklad služebností do samostatných vložek některých parcel v Louňovicích, se pojem „statek panující“ nevztahoval na arcibiskupské pozemky. Naopak, ty nyní mohly platit v poměru k dotčným parcelám za „parcely služebné“.²⁰³

²⁰¹ Tamtéž vše k těmto smlouvám, jejich obsahu a osudu.

²⁰² Tamtéž, z Kohlmünzerova dopisu do Louňovic z 3.12. 1921.

²⁰³ Archiv k obecní kronice Louňovic pod Blaníkem- usnesení okresního soudu ve Vlašimi ze dne 22.7. 1935 a usnesení krajského soudu civilního v Praze ze dne 10.9. 1936. Ke zmiňovaným termínům lze poznamenat, že ve druhém ze jmenovaných soudních usnesení byl okresní soud ve Vlašimi žádán, aby do „vložek pozemků panujících“ byly poznamenány některé k nim se vztahující služebnosti, jako např. konkrétně „služebnost

Na základě oněch jedenácti smluv v akci S z listopadu 1922 odprodával velkostatek, respektive pražské arcibiskupství části zahrad, luk i polí, jež měly být nejčastěji, opět přímo podle textu smluv, využity „pouze ke stavbě budovy“. Dvě z těchto smluv uzavřela s pražským arcibiskupstvím obec Louňovice. Podle jedné z nich i ona platila za „statek služebný“, s povinností vztyčit plot na rozmezí s arcibiskupským pozemkem, byť to se již netýkalo smlouvy druhé, podle níž obec kupovala část zahrady za účelem rozšíření silnice (o rozloze 11 m² a ceně 11 Kč, tedy 1 m² za 1 Kč). Největším pozemkem, odprodaným velkostatkem v akci S, byl díl role, zakoupený manžely Josefem a Františkou Veselými za 987 korun. Louňovičtí domkáři Josef a Julie Říhovi získali část zahrady při louňovickém hospodářském dvoře za 613 Kč (část téhož pozemku kupovala domkářka Josefa Průšová za 383 Kč), kde si pak Josef Říha, živností obuvník, vystavěl stavení čísla popisného 101,²⁰⁴ František Malý získal část pole za 446 Kč... Celkem louňovický velkostatek smlouvami z listopadu 1922 prodal 0,356 ha za souhrnnou cenu 3 494 Kč.²⁰⁵

Ve srovnání s přidělem stavebních ploch se

výhradního využití ledu z parcel služebných (rybníků) č.k. 5/1, 6/1 a právo napustiti v zimě vodu ve prospěch pivovaru st.p.č.k. 69 jako statku panujícího“ - čili zde evidentně arcibiskupský majetek v Louňovicích platil či vyšel jako „statek služebný“, kdežto pivovar (v této době již k velkostatku nepatřící) jako „statek panující“. Termínu „statek služebný“ jako vztahujícího se nyní na arcibiskupský majetek v obci je naznačeno i v dalším bodu tohoto usnesení, podle něhož se zamítala „žádost za vklad služebnosti chůze a jízdy v šířce 2,5 m dle plánu přes p.p.č.k. 490, 521 jako statek služebný“ pro vlastníky jiných parcel, „jako statku panujícího, ježto p.p.č.k. 490 a 521 v Louňovicích nejsou zapsány ve vložce číslo 803 desk zemských“.

²⁰⁴ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

²⁰⁵ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314, případně Kronika starobylého městečka Louňovice (str. 183). Lze dodat, že zatímco samy dotyčné smlouvy uvádějí tyto ceny doslova jako ceny tržové, v obecní kronice se píše o ceně přidělové.

na pozemkovém úbytku louňovického arcibiskupského panství měla mnohem výrazněji podepsat akce R, připravovaná rovněž již od roku 1921. 14. září 1921 byla za přítomnosti odborného poradce SPÚ uzavřena dohoda mezi louňovickým velkostatkem a řadou uchazečů o přidělu zemědělské půdy od velkostatku Louňovice, avšak též řešení této záležitosti mělo velmi dlouhého trvání. Teprve v lednu 1924 zaslala obvodová úřadovna SPÚ v Praze do Louňovic seznam uchazečů o rozptýlené pozemky, kterým sama nárok na přiděl přiznala, se žádostí, aby správa louňovického velkostatku závazně prohlásila, že v dohledné budoucnosti uzavře tržové smlouvy se jmenovanými uchazeči, na základě rovněž uvedených cen a výměr (prohlášení mělo přijít do deseti dnů po obdržení žádosti, uzavření smluv mělo mít další třicetidenní lhůtu). Největší plocha měla být přidělena mlynáři Josefu Koupenému z Kamberka, městečka v oblasti jižně od Louňovic, který měl v katastrální obci Býkovice získat 1,257 ha plochy. Rovněž v katastrální obci Býkovice měli dalších 0,76 ha nabýt rolník Petr Toušek z Lesáků, 0,633 ha rolník Stanislav Sosnovec z Předbořic a 0,2012 ha Václav Šach, vedený jako domkář. Sjednaná cena všech těchto pozemků v prostoru katastrální obce Býkovice, podle všeho výlučně luk, měla činit 28 Kč za 1 m², kupní cena (tj. cena zvýšená o příplatek 25 % pro SPÚ) 35 Kč za 1 m². V katastrální obci Křížov měli mezi největší nabyvatele rozptýlených pozemků patřit domkář Josef Kott a Anastázie Boudníková, uvedená jako

dělnice (oba přes 40 arů), v katastrální obci Louňovice měli získat největší pozemky od velkostatku (s velikostí nad 30 arů) domkář Hynek Mrázek, rolník František Daněk, Josef Chmelenský, Václav Zeman a kožešník Jan Měchurka. Seznam byl následně doplněn jmény dvou rolníků z obce Ostrov (Josef Tůma a Josef Maršíček), nabyvateli luk a polí o rozloze 33,7, respektive 33 arů od hospodářského dvora Olešná, ležícího též v katastrální obci Louňovice. Všechny tyto příděly spočívaly již ve zmíněné dohodě ze září 1921.²⁰⁶

Ze samostatné realizace akce R na louňovickém velkostatku však nakonec sešlo. 5. března 1924, kdy již bylo zřejmé, že velkostatek během příštích měsíců podlehne převzetí Státním pozemkovým úřadem a parcelaci, psal jeho správce Ludvík Rezek Státnímu pozemkovému úřadu do Prahy o informaci z přidělového komisariátu ve Vlašimi, podle níž se příděly v rámci akce R mohou provést „při letošní celkové parcelaci zdejšího velkostatku“, a zároveň pozemkový úřad do Prahy žádal, aby tomu tak skutečně mohlo být. Sliboval, že v rámci celkové parcelace bude půda, přiřčená jednotlivcům v akci R, skutečně přidělena těm stejným uchazečům, s čímž, jak dodal, „uchazeči souhlasí“.²⁰⁷

Smlouvy v akci S z listopadu 1922, stejně jako chystaná, časově se vlekoucí akce R byly výsledkem a projevem

²⁰⁶ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- z přípisu a seznamu, zaslaného obvodovou úřadovnou SPÚ v Praze do Louňovic dne 17.1. 1924, případně jeho doplňku (vztahujícího se k žadatelům od dvora Olešná) z 30.1. 1924.

²⁰⁷ Tamtéž, z uvedeného dopisu L. Rezka SPÚ do Prahy.

přímého státního zásahu do vlastnictví louňovického arcibiskupského velkostatku. Sama pražská arcibiskupská ústřední kancelář měla přitom jistě velký zájem na alespoň maximálně výhodném prodeji svých pozemků v rámci těchto akcí a zdá se, že finanční otázky zde, vlastně pochopitelně, vůbec hrály důležitou roli, ostatně tak jako v době pozdějších příprav na samotnou pozemkovou reformu. Byla-li v roce 1921 dojednána v přítomnosti poradce SPÚ cena za pozemky v akci S na 1 Kč za 1 m² s příplatkem 20 % (a Karel Kohlmünzer z arcibiskupské ústřední kanceláře v prosinci 1921 označil zpočátku tuto cenu dokonce za výhodnější než tu na základě výpočtu dle dohody mezi SPÚ a Svazem československých velkostatkářů z listopadu téhož roku,²⁰⁸ kterou doporučil ve svém dopise správě velkostatku do Louňovic až dva dny poté), tak faktická cena přinejmenším části pozemků, odstoupených velkostatkem v akci S, se musela nacházet pod takovou hranicí, když si připomeneme poměr 3 560 m² za 3 494 Kč. Na druhou stranu, nelze za skutečně reálné považovat ceny v akci R, uvedené v seznamu, zaslaném obvodovou úřadovnou SPÚ do Louňovic v lednu 1924- tzn. například kupní cena 35 Kč za m², jestliže dotyčnému měla být přidělena plocha okolo celého hektaru. Vždyť, pro srovnání, přidělová cena jednoho hektaru během pozemkové reformy, vnímaná obecně za vysokou, činila pro první bonitní třídu v obilnářsko-bramborářské zemědělské

²⁰⁸ Tamtéž, z Kohlmünzerova dopisu správě louňovického velkostatku z 1.12. 1921.

výrobní oblasti, k níž náležel i louňovický velkostatek, zhruba 2 800-4 400 Kč.²⁰⁹

Je docela možné, že se v podmínkách a textu zmiňovaných smluv v akci S odrážela nelibost orgánů pražského arcibiskupství a církevních kruhů se státním zásahem do církevního majetku „mrtvé ruky“, případně místní animozity. Akce S a R byly ovšem jen předzvěstí mnohem vážnějšího zásahu, který neměl louňovický velkostatek minout. Koneckonců, bylo naznačeno, že i příděly v akci R měly splynout s drobným přídělem v průběhu samotné pozemkové reformy.

VIII. STÍN PŘEVZETÍ A PARCELACE NAD LOUŇOVICKÝM VELKOSTATKEM

Na počátku roku 1924 byla již celková rozloha louňovického arcibiskupského panství o poznání menší než například v roce 1918. Zdaleka prvořadě se na tom samozřejmě podílel prodej či příděl propachtované půdy. Ten se týkal i dvorů v Býkovicích a Křížově- a ostatně, rozptýlené pozemky v katastru těchto obcí

²⁰⁹ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 201-202.

byly připočítány k louňovickému hospodářskému dvoru.²¹⁰ Může se zdát, že sama správa velkostatku, podléhající ostatně arcibiskupské ústřední kanceláři, nebyla dopředu příliš dobře informována o záměru Státního pozemkového úřadu a případně vlastního ústředí z pražských Hradčan konkrétně s louňovickým velkostatkem, ačkoliv alternativa převzetí státem a parcelace se nabízela. 13. prosince 1923 psal správce Ludvík Rezek arcibiskupské ústřední kanceláři, že podle sdělení z přidělového komisariátu SPÚ ve Vlašimi má velkostatek v Louňovicích přijít příštího roku, tj. roku 1924, do parcelace. Tázal se tedy svých nadřízených, zakládá-li se toto tvrzení na pravdě, a současně žádal o udělení direktivy, jak si má počínat. V této souvislosti se pozastavil nad personálním obsazením místa šafáře na louňovickém hospodářském dvoře, na nějž byl „jedním z výnosů“ určen hajný Matoušek, s tím, že bude-li velkostatek rozparcelován, vrátí se Matoušek do lesních služeb. Sám Rezek navrhoval na jeho místo nadčeledína Jana Prášila ze dvora Olešná. Co je také důležité, na základě sdělení z vlašimského přidělového komisariátu Rezek předpokládal, že dojde-li k parcelaci velkostatku, podlehne jí pouze jeho zemědělská půda. Tedy výslovně nikoliv lesy, stejně jako ne závody místního průmyslu (pivovar a cihelna) a zámek.²¹¹ Již týden nato, 20. prosince 1923, žádal Ludvík Rezek arcibiskupskou ústřední

²¹⁰ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- ze seznamu a přípisu ze 17.1. 1924, zaslaného OÚ SPÚ správě louňovického velkostatku.

²¹¹ Tamtéž, z uvedeného Rezkoova dopisu.

kancelář o udělení plné moci při jednání o parcelaci velkostatku.²¹² A i když nesehrál roli vyjednavatele v zastoupení pražského arcibiskupa Kordače během rozhodujícího jednání o převzetí části louňovického velkostatku v březnu 1924, jeho úloha v následujících měsících zůstávala významná- a zároveň se měl stát tím, kdo z pozemkové reformy v Louňovicích získal nejvíce. Že louňovický arcibiskupský velkostatek zasáhne v blízké budoucnosti v celé své síle pozemková reforma, se stalo neodvratnou věcí. Pražské arcibiskupství, jakkoliv nečinilo podstatnějších kroků, jimiž by se snažilo převzetí louňovického velkostatku pozemkovým úřadem zabránit, se opět zasazovalo, aby peněžitá náhrada za zabrané majetky dosáhla maximální výše. V zájmu toho arcibiskupská ústřední kancelář 6. února 1924 písemně vyzvala správu louňovického velkostatku a jmenovitě správce Rezka, aby do zahájení oceňovacího řízení a šetření ze strany pozemkového úřadu sestavil výkazy všech investic, meliorací, přístaveb, přestaveb, novostaveb, oprav atd., provedených na objektech velkostatku po 1. srpnu 1914, potvrzené řádnými úředními doklady. Ty pak měla správa velkostatku nejpozději při oceňovacím řízení předložit komisi SPÚ a protokolárně uplatňovat jejich uznání. Arcibiskupská ústřední kancelář se tu dovolávala na § 43 náhradového zákona, jenž mimochodem při oceňování přejímaných nemovitostí, počítajíc s přihlédnutím k jejich osobitým vlastnostem a stavu,

²¹² Tamtéž, z Rezkovy písemné žádosti z toho dne.

v jakém byly převzaty, kladl důraz zejména „na investice provedené po 24. dubnu 1919, jestliže užitek jejich v době převzetí ještě trvá nebo pravděpodobně se dostaví, a jestliže investice ty jediné sledovaly, aby docílena byla větší výnosnost nebo udržen byl dobrý stav majetku při intenzivním způsobu hospodaření“.²¹³ S předpokladem, že zemědělská půda velkostatku bude převzata až po sklizni, arcibiskupská ústřední kancelář měla na paměti, že bude třeba vyžadovat náhradu též za práce spjaté s novou sklizní (zasetí jetelů, podzimní orba, hnojení apod.), tak jako bylo třeba postarat se o náležité zpeněžení živého a mrtvého inventáře či zásob sena a slámy. Jak stálo v této výzvě: „Ukládáme tamní správě velkostatku, aby tuto velmi důležitou věc měla stále v patrnosti a vše potřebné včas zařídila, aby zájmy arcibiskupské mensy náležitě byly hájeny a žádnou škodu neutrpěly“.²¹⁴ Jestliže se před polovinou prosince 1923 správce louňovického velkostatku Rezek mohl domnívat, že v převzetí pozemkovým úřadem půjde výhradně o zemědělskou půdu, patrně jiný předpoklad už měl v únoru roku 1924. 16. února žádal Státní pozemkový úřad v Praze, aby při záboru byly vyloučeny, kromě lesů, také louňovický pivovar se sklepem, zahradou a přidělenými mu pozemky, dále cihelna, zámek, stará vinopalna (užívaná v této době jako bytů pro čeledí a penzisty) a veškeré rybníky. Přitom se odvolával na záborový

²¹³ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

²¹⁴ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č.314- z písemné výzvy z arcibiskupské ústřední kanceláře správě louňovického velkostatku z 6.2. 1924.

zákon, podle něhož jsou ze záboru vyloučeny objekty právně a hospodářsky samostatné, jež neslouží hospodaření na zabraných nemovitostech (§ 3), a poznamenal, že to se o uvedených objektech může plně dokázat. Zároveň připomněl poslední vůli Karla Adama z Říčan, který kdysi na „věčné časy“ odkázal Louňovice pražským arcibiskupům, aby ti plnili některá jeho projevená přání. Následoval seznam těchto závazků a finančních částek, které si tyto jednotlivé závazky ročně vyžadovaly, a dále odkaz na výplaty bývalým zřízencům a čeládce.²¹⁵ Cílem bylo zjevně dokázat, že louňovický „panující“ velkostatek potřebuje značné množství peněz a možnosti jejich výdělku.

Zatímco zde Ludvík Rezek vystupoval jako zástupce arcibiskupské správy v Louňovicích a služebník pražského arcibiskupství, zasazující se v jeho majetkový prospěch, jeho budoucí role je již zcela jednoznačně nastíněna v jeho dopise arcibiskupské ústřední kanceláři o necelý měsíc později, z 13. března 1924. Správce louňovického velkostatku se v něm zaobíral otázkou zaměstnanců, jmenovitě některých úředníků, zřízenců a čeledi, jimž v důsledku očekávané pozemkové reformy hrozila ztráta jejich míst. Mimo jiné se opět zmiňuje o šestašedesátiletém Janu Prášilovi ze dvora Olešná nebo se rozepisuje o případu vdovy po šafáři Benediktovi, jež jako šafářka slouží již více než čtyřicet let (v případě prvním a víceméně i druhém se spoléhalo, že budou pobírat penzi od

²¹⁵ Tamtéž, z uváděné žádosti.

SPÚ). Na prvním místě však zmiňuje sám sebe, když, uvádějíc se ve třetí osobě, píše: „Jest to v první řadě správce velkostatku Ludvík Rezek, kterému patrně nezbyde, než hlásiti se o odbytné a ucházeti se o zbytkový statek, ač dostatečných prostředků peněžních k tomu nemá“.²¹⁶ Přinejmenším alternativa vzniku zbytkového statku na půdě, odebrané louňovickému arcibiskupskému panství, zcela patrná z citovaných slov z první poloviny března 1924, existovala ovšem už dříve. Ludvík Rezek byl člověk, který jako nabyvatel zbytkového statku splňoval předpoklady²¹⁷ - a zjevně se o to už dříve sám ucházel. Vždyť například přidělový komisař ve Vlašimi byl orgány SPÚ z Prahy informován o úmyslu „přiděliti zbytkový statek Louňovice s výměrou cca 55 ha panu Ludvíku Rezkovi za cenu 150 000 Kč“ v písemném oznámení, odatovaném dokonce již 3. listopadem 1923.²¹⁸

V době, kdy se socialistická poslankyně Fráňa Zemínová postavila v listě „České slovo“ za podblanický lid a vyslovila se pro úplnou parcelaci v zájmu pomoci chudému lidu a proti možnosti vytváření zbytkových statků²¹⁹ (mimochem, například již v roce 1919 proslula společně s některými jinými poslanci svými proticírkevními návrhy v Národním

²¹⁶ Tamtéž, z uváděného dopisu.

²¹⁷ Blíže k tomu zejména kap. X.

²¹⁸ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond Státní pozemkový úřad, kart. 585.

²¹⁹ Zemínová se údajně vyslovila pro úplnou parcelaci, „aby nezbylo nedílu, tj. zbytku k hospodářským budovám“, čímž jsou pochopitelně míněny zbytkové statky (Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 182).

shromáždění)²²⁰, vyvolala příprava parcelace zdejšího velkostatku přirozeně velký rozruch mezi samotným louňovickým obyvatelstvem. Po louňovických hospodách se vznášely nároky na jednotlivé pozemky velkostatku, předurčeného k zabrání státem,²²¹ a počet zájemců měl být takový, že souhrnná rozloha požadovaných pozemků přesahovala plochu půdy, která byla od velkostatku skutečně převzata.²²² Na druhou stranu zde však existovalo mínění, jež rozhodně nevypovídalo o nějakém nadšení. Výmluvným dokladem nálad, vyskytujících se alespoň mezi částí louňovické veřejnosti, mohou být slova z obecní kroniky poštmistra Jana Dražd'áka: „Jedině nad čím se pozastavujeme je to, že velkostatek byl odkázán na věčné časy dle poslední vůle pánům arcibiskupům Pražským, a nemůžeme pochopit, že právě církevní hospodář poslední vůli nemá v účtě a tuto nedodrží anebo, že tuto nehájí. Patrně mu na tom nezáleží“.²²³ Jiné výčitky na adresu arcibiskupa Kordače, že snad i Louňovice obětoval a opět že se nepostavil proti československému státu v odkazu na dávnou závěť světského feudála ze 17. století, obsahují věty: „Kolují pověsti, že Louňovice neměly být parcelovány, ale že namluvili panu arcibiskupovi, že jsou nevýnosné; druhá pověst povídá, že měly být zabráný Dolní Břežany a pan arcibiskup nabídl v záměnu Louňovice. Ať tak či

²²⁰ Důležitou projednávanou otázkou byla např. sekularizace školství (Louňovická farní kronika, str. 87).

²²¹ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 182.

²²² Blíže k tomu kap. XIV.

²²³ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 182.

onak, nejde nám prostým občanům na rozum, že byla poslední vůle pana Adama Lva z Říčan zrušena“.²²⁴ Tato slova, snad i výraz konzervativního smýšlení, převládajícího v Louňovicích, a možná zčásti i výraz pesimismu, ovšem zároveň spoludokládají, že pozemkovou reformu v Louňovicích je nutno chápat především jako výsledek kompromisu mezi státem a církví.²²⁵

Pozemková reforma v roce 1924 však zasáhla i další velkostatky pražského arcibiskupství, zmíněné Dolní Břežany z toho nevyjímaje. Případ louňovického velkostatku byl řešen v sepětí s Vonšovem, ležícím v soudním okrese Dolní Kralovice. S chystanou pozemkovou reformou zde dokonce vznikl velkostatek Louňovice-Vonšov, svěřený do držení Jarolíma Filipa, velkostatkáře ze Smečna. A právě Jarolím Filip, jako zástupce arcibiskupa Kordače, jednal 18. března 1924 v kanceláři Státního pozemkového úřadu na pražském Václavském náměstí. Státní pozemkový úřad jménem Jana Voženílka zval Filipa, jakožto svěřeného držitele velkostatku Louňovice, doslova „k vyložení zamýšleného rozsahu převzetí půdy od tohoto velkostatku v roce 1924“, a na toto jednání, rozhodnuvší o dalším osudu arcibiskupských majetků v Louňovicích pod Blaníkem, byl pozván též přidělový komisař SPÚ z Vlašimi.²²⁶ Mělo by se dodat, že Smečno,

²²⁴ Tamtéž, str. 183.

²²⁵ V celostátním měřítku se jednalo, jak je ostatně uvedeno i dále, o charakteristický jev ve vztazích mezi státem a katolickou církví během realizace pozemkové reformy (KUBAČÁK, A.: *Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl*, str. 39-40).

²²⁶ K velkostatku Louňovice-Vonšov, jeho svěřenému držiteli a k jednání o převzetí louňovického velkostatku viz řada dokumentů v SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

velkostatek v okrese Slaný, býval vlastněn Jindřichem Clam Martinicem, v období od prosince 1916 do června 1917 ministerským předsedou Předlitavska, zmíněným v souvislosti s proklamací o věrnosti české šlechty habsburské dynastii v závěrečné etapě první světové války. A v Clam Martinicových službách působil ostatně i Jarolím Filip.²²⁷ Ve vlastnictví rodu Martiniců se Smečno nalézalo už od druhé poloviny 15. století, s vymřením jeho mužské linie a sňatkem dědičky rodu s Karlem Josefem z Clamu ke konci 18. století se tento hraběcí rod nazýval Clam Martinicové.²²⁸ V době prvorepublikové agrární reformy byl celý smečenský velkostatek rozparcelován.²²⁹

Charakteristickým jevem v souvislosti s postupem Československé republiky vůči církevním majetkům byl zájem na dosažení oboustranné dohody. Louňovice byly zřetelným příkladem ústupku ze strany arcibiskupství pražského. Pražské arcibiskupství na louňovický velkostatek rezignovalo- a netýkalo se to pouze jeho zemědělské půdy s hospodářskými budovami. Fakticky zabrány a již nevráceny byly i mnohé objekty, které se v únoru 1924 pokusil správce Rezek pro velkostatek či pražské arcibiskupství zachránit. Pokud v Louňovicích existoval pocit, že Louňovice byly arcibiskupem pro účely pozemkové reformy vyměněny za Dolní Břežany (mimochem, po Rožmitále pod Třemšínem rozlohou druhý

²²⁷ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 183.

²²⁸ ORTH, J., SLÁDEK, F.: Topograficko-statistický slovník Čech, str. 738.

²²⁹ KUBAČÁK, A.: Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl, str. 41.

největší z osmi zabraných velkostatků pražského arcibiskupství), skutečností je, že i po pozemkové reformě zůstával ve vlastnictví pražského arcibiskupství třeba zámek v Dolních Břežanech, narozdíl od zámku louňovického. Když František Kordač, nastoupivší v roce 1919 na pražský arcibiskupský stolec jako národně orientovaný příslušník katolické církve, v roce 1931 z tohoto stolce rezignoval, dostal k užívání právě dolnobřežanský zámek. Lze poznamenat, že pozadí rezignace starého a nemocného Františka Kordače v roce 1931 se neslo rovněž ve znamení jeho kritických výroků směrem k Vatikánu.²³⁰

V první polovině března 1924, kdy se Ludvík Rezek svým nadřízeným na Hradčanech písemně zmiňoval o svém zřejmém ucházení se o zbytkový statek, byly tedy již přípravy realizace agrární reformy v Louňovicích v plném proudu. Pražské arcibiskupství se snažilo dosáhnout vysoké finanční náhrady za zabraný majetek, ale značný finanční výtěžek během realizace pozemkové reformy bude sledovat pozemkový úřad. Přes značný počet zájemců o půdu již potřeba využití hospodářských budov byla nakloněná vytvoření zbytkového statku (na převzatých plochách louňovického velkostatku měly vzniknout dva). V každém případě ovšem výsledek pozemkové reformy, do níž mnozí v Louňovicích vložili naděje, měl mnohé z těchto nadějí

²³⁰ Louňovická farní kronika, str. 101, 89.

zklamat.²³¹

IX.

FINANČNÍ ZÁVAZKY A BŘEMENA LOUŇOVICKÉHO VELKOSTATKU

V době pozemkové reformy se staly, v kontextu s převzetím a přebíráním patronátních břemen, významnou otázkou také finanční závazky louňovického arcibiskupského panství. Vždyť § 29 náhradového zákona pravil: „Dnem vkladu práva vlastnického přecházejí držení, užitky a nebezpečí, jakož i veřejnoprávní povinnosti na stát nebo nabyvatele. Od téhož dne počíná povinnost pozemkového úřadu úrokovati pohledávky vlastníka a věřitele zapsané at' současně nebo později v náhradové knize jako dluh státu“.²³² Důležitý podíl na těchto závazcích sehrávala závěť Karla Adama Lva z Říčán, zvaného též na Vodlochovicích. Jméno posledního světského vlastníka louňovického panství bylo zmíněno už vícekrát. Jen dodejme, že kořeny jeho rodu, jak již napovídá predikát, se nacházely v Říčanech nedaleko Prahy. Odlochovice získal kolem roku 1645

²³¹ Blíže k výše uvedeným záležitostem zejména kap. XIV.

²³² Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

od Mikuláše, syna a dědice Viléma Voka Víta ze Rzavého²³³ (pro ilustraci tehdejší situace v okolí lze poznamenat, že právě v roce 1645 a právě v blízkosti Odlochovic, u Jankova, zvítězila švédská armáda nad císařskými silami v jedné z největších bitev třicetileté války a že dopadem tohoto válečného střetu bylo značné zpuštění části podblanického regionu). Připomeňme, že majitelem Louňovic se stal v důsledku sňatku s Lidmilou Majdalenou Skuhrovskou, zesnulou v roce 1661. A jeho závěť z roku 1672 zůstávala v Louňovicích určujícím faktorem po další staletí. V 18.století se významným počinem, vycházejícím z této závěti, stala výstavba kaple svaté Maří Magdaleny na vrcholu Malého Blaníku. Tato kaple, vysvěcená v roce 1753, byla však již o pouhá tři desetiletí později, v období josefínských reforem, zrušena.²³⁴

Platnost staré závěti přetrvávala i v období po roce 1918. Jaké vlastně byly závazky z ní vyplývající? Podle zmíněného dopisu správce louňovického velkostatku Rezka pro Státní pozemkový úřad do Prahy ze dne 16. února 1924 patřily mezi hlavní podmínky poslední vůle pana Adama z Říčan vydržování louňovického faráře a kantora, což ročně činilo 20 tisíc korun československých. Dále šlo o obdarovávání čtyřadvaceti chudých v Louňovicích jednou týdně

²³³ ORTH, J., SLÁDEK, F.: Topograficko-statistický slovník Čech, str. 507, příp. 665 (původ rodu). K tomu lze dodat, že podle jiné publikace (SEDLÁČEK, August: Místopisný slovník historický Království českého, Praha 1998) získali Říčanští Odlochovice, poté co je drželi již počátkem 17. století, po rodu Vítů až v roce 1651. Po roce 1672 se zde vystřídala celá řada vlastníků, v letech 1786-1927 vlastnil odlochovický statek rod Rombaldů.

²³⁴ K této kapli např. louňovická farní kronika, str. 48.

teplým jídlem a penízem a o udržování místní fary, kostela a hřbitova. „Mimo toho má velkostatek za povinnost udržovati vodovod, ze kterého teče voda do veřejné kašny, jíž velkostatek taktéž vydržuje, který žádá nákladu průměrného za mzdu vodáka, nejméně 10 000 Kč,“ pokračoval dále Ludvík Rezek, ještě než se zmínil o potřebě peněz pro bývalé zřízence a čeládku a o dalších poplatcích a darech.²³⁵

A stejně jako prvorepubliková agrární reforma ještě neznamenal zánik arcibiskupského panství v Louňovicích, tak rovněž tyto závazky přečkaly i pozemkovou reformu. Jistota pohledávek pro velkostatek Louňovice od České finanční prokuratury z ledna 1926, zapsaná do vložky číslo 803 desek zemských, obsahuje, kromě jmenovaných vydržování louňovického faráře a učitele nebo poplatků na čtyřiaadvacet chudých osob v Louňovicích, také například závazky „ročního poplatku pro kostel svatého Víta v Praze“ či „udržování věčného světla pod křížem na Karlově mostě pražském“.²³⁶

Je pochopitelné, že zvláštní vztahy měl louňovický arcibiskupský velkostatek konkrétně vůči faře a kostelu v Louňovicích. V případě fary je přitom možno připomenout, že právě Karlem Adamem Lvem z Říčan byla v roce 1669 fara v Louňovicích obnovena, poté, co

²³⁵ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

²³⁶ Tamtéž. Je možno dodat, že ono věčné světlo, planoucí v lampě pod Svatým Křížem na pražském Karlově mostě, bylo také zřízeno Karlem Adamem z Říčan, podle jehož poslední vůle z roku 1672 měli pražští arcibiskupové toto světlo udržovat, stejně jako za něj samotného měli čtyřikrát do roka sloužit mše v chrámu svatého Víta a v kapli svatého Václava na Pražském hradě (POUZAR, J.: Podblanickou minulostí, str. 123).

zde roku 1623 zanikla.²³⁷ Byl zmíněn případ stodoly, užívané farou od roku 1874, nicméně teprve v roce 1924, v souvislosti s pozemkovou reformou, do vlastnictví fary připsané. Jako případ reálné aktivity velkostatku v době krátce před pozemkovou reformou lze uvést účast na zřízení nového plotu okolo starého kostelního hřbitova v centru obce a vnější opravu kostela v roce 1923. Náklady přesáhly 6 tisíc korun. Správce velkostatku Rezek propůjčil k pracím potahy a věnoval cihly z arcibiskupské cihelny, zbytek nákladů spočíval na faráři Soukupovi.²³⁸

Po březnu 1924, kdy bylo za asistence smečenského velkostatkáře Filipa rozhodnuto o převzetí značné části louňovického „panujícího“ statku státem, se přebírání poměrné části patronátních břemen louňovického velkostatku neobešlo bez jistých komplikací.²³⁹ Uvedené příklady však představují součást této problematiky.

X. LUDVÍK REZEK- SPRÁVCE

A STATKÁŘ

Jako správci

²³⁷ SEDLÁČEK, A.: Místopisný slovník historický Království českého, str. 568.

²³⁸ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 181.

²³⁹ Viz kap. XI.

louňovického velkostatku ještě v době, kdy ten byl již parcelován Státním pozemkovým úřadem, patřila Ludvíku Rezkovi v průběhu pozemkové reformy v Louňovicích jedna z nejpřednějších úloh. Zisk louňovického zbytkového statku jej zároveň posouval do nové role. Bývalý zástupce pražského arcibiskupa na louňovickém velkostatku se změnil v největšího soukromého zemědělského hospodáře v Louňovicích.

Ludvík Rezek se narodil 25. října 1878 v Liberci. Po studiu gymnázia získal vyšší agronomické vzdělání.²⁴⁰ O jeho hospodářských schopnostech už byla zmínka. V roce 1912, kdy jako bývalý správce arcibiskupského velkostatku v Červené Řečici nahradil ve funkci správce louňovického velkostatku Emila Meliše, odebravšího se do penze,²⁴¹ velkostatek zvýšil své výnosy, aniž by se zvýšily náklady do jeho režie.²⁴² Stejně jako hospodářský asistent na velkostatku Emanuel Vočko, budoucí zakladatel louňovické organizace tělovýchovné jednoty Sokol, se zúčastnil první světové války. Jeho vstupu do československých legií na ruském území předcházel pobyt v ruském zajetí.²⁴³ Do Louňovic se vrátil v roce 1920 a jeho návrat byl obecně vnímán jako možnost nové prosperity velkostatku, nacházejícího se v nedobré hospodářském stavu.²⁴⁴

²⁴⁰ K datu narození Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 178. Údaje o místě narození a o vzdělání vycházejí z rozhovoru s dcerou dotyčného.

²⁴¹ Louňovická farní kronika, str. 67.

²⁴² Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 183.

²⁴³ Louňovická farní kronika, str. 75.

²⁴⁴ Vychází z tvrzení Kroniky starobylého městečka Louňovice (str. 179), stejně jako farní kroniky (str. 90).

A jako mu byla arcibiskupem Kordačem udělena plná moc při jednáních v rámci akcí S a R, tak plnou mocí při jednáních v souvislosti s prováděnou pozemkovou reformou byl z arcibiskupské ústřední kanceláře vybaven ještě ke sklonku prosince 1924,²⁴⁵ tzn. v době parcelace zabrané půdy louňovického velkostatku a současně v době, kdy již sám přebral louňovický zbytkový statek, větší ze dvou zbytkových statků, vytvořivších se na přejímaném prostoru arcibiskupského panství. Přitom se předem přinejmenším nemuselo zdát jasné, že jeho nabyvatelem se stane právě on. O zbytkový statek v Louňovicích se totiž ucházelo také družstvo vytvářející se z arcibiskupských úředníků, které se však rozpustilo, když svůj zájem o něj projevil Ludvík Rezek.²⁴⁶ Již na základě znění přídělového a případně náhradového zákona měl coby nabyvatel zbytkového statku přednostní právo, jako hospodářský úředník na zabraném velkostatku, splňující podmínky k vedení větších zemědělských podniků, a navíc bývalý příslušník československých legií.²⁴⁷ Suma, za kterou statek s vybavením zakoupil, byla v Louňovicích považována za dosti nízkou, což však možná bylo způsobeno neznalostí skutečného stavu věcí, vzhledem k tomu, že přídělovou cenu svého statku i se vzrůstajícími úroky splácel postupně a

²⁴⁵ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

²⁴⁶ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

²⁴⁷ Např. § 25 přídělového zákona hovořil v případě individuálního přidělu zbytkových statků o „jednotlivcích, zvláště způsobilých k vedení větších podniků zemědělských“, § 75 náhradového zákona hovořil o přidělu zbytkových statků trvalým zaměstnancům velkostatků, kteří v důsledku pozemkové reformy ztratí zaměstnání, § 17 přídělového zákona upřednostňoval legionáře v případě „soutěží-li spolu v témž obvodu žádosti jednotlivci, kterým pro nedostatek půdy nelze úplně vyhověti“, atd.

dlouhodobě, přičemž vliv na tyto okolnosti se mohl sledovat i v důvěře arcibiskupa Kordače k němu jako k hospodářskému správci. Statek získal ještě před skutečným převzetím jeho pozemků státem (k čemuž došlo v prosinci 1924) a přímo od pražského arcibiskupství přebíral inventář. Zároveň nebyl případem, jemuž by pozemková reforma hrozila ztrátou místa v arcibiskupských službách jako takových, jak se snad mohl obávat v březnu 1924.²⁴⁸

Statek v louňovickém hospodářském dvoře, zahrnující zhruba 56 ha veškeré a 55 ha zemědělské půdy, zůstával pak ve vlastnictví Ludvíka Rezka po zbývajících léta první Československé republiky, epizodní období druhé Československé republiky i v letech Protektorátu Čechy a Morava (Böhmen und Mähren), zřízeného německými nacisty. K jiné situaci se však schylovalo po roce 1945, v tzv. lidově demokratickém období, jež směřovalo k nastolení komunistického režimu v obnoveném Československu a jež se svými novými a radikálními opatřeními ve sféře vlastnictví zemědělské půdy vedlo v nejjobecnějším měřítku také k likvidaci zbytkových statků, představujících příznačné pozůstatky z dob prvorepublikové agrární reformy. Zákon o revizi pozemkové reformy z července 1947 byl v březnu 1948, čili už po plném převzetí moci komunistickou stranou, následován zákonem o nové pozemkové reformě. Tento zákon stanovil za nejvyšší

²⁴⁸ Blíže k této a výše uvedeným záležitostem viz zejména kap. XIII.

přípustnou výměru v pozemkovém vlastnictví zemědělců 50 hektarů- a konec čtyřicátých let, ještě než byla zahájena kolektivizace československého venkova, se měl v případě Louňovic stát osudným jak pro Rezkův zbytkový statek, tak pro zbývajících, převážně lesní arcibiskupské panství. Pro nabyvatele louňovického zbytkového statku nastaly v období po druhé světové válce nepříznivé časy. Zatímco v souvislosti s povinně odváděnými dodávkami mu byl jednou udělen týden vězení, neboť mu při jedné revizi okresního národního výboru scházelo určité množství pšenice, aniž by tento schodek mohl nějak odůvodnit, pokoušel se svůj majetek, získaný před více než dvaceti lety, bránit. Ocítl se ve sporu s místním národním výborem v Louňovicích, požadujícím, aby odstoupil část svých pozemků. Jeho protivníci se opírali o hlad po půdě, existující mezi drobnějším rolnictvem, odvolávali se na zákony, nově měnící poměry v držbě zemědělské půdy, a rovněž na vývoj v Sovětském svazu. Navzdory tomu Ludvík Rezek vzedmutému tlaku odolával. „Copak mě to můžou vzít? Já jsem to zaplatil, je to moje!“ hájil se a odmítal například odstoupit své pozemky na Fortně, části Louňovic při jeho statku, o níž se hovořilo jako o místě, kde má být vybudována škola²⁴⁹ (faktem je, že tam v následujících desetiletích škola vybudována nebyla- a až později, v sedmdesátých letech, byla v tomto prostoru vystavěna sídelní budova louňovického jednotného zemědělského

²⁴⁹ K tvrzením ve výše uvedeném odstavci louňovická Pamětní kniha II., str. 96-97.

družstva).

V realitě

nastupujícího komunistického režimu se Ludvík Rezek snad spoléhal na brzký obrat politických poměrů, poslouchal vysílání exilové rozhlasové stanice „Svobodná Evropa“... V zájmu obrany svého statku psal dopisy svým vlivným známým, ale jeho odpor byl ve stávajících podmínkách zcela marným. K jeho největším komunistickým protivníkům v obci patřil Jiří Fliegr, mj. též jeden z tříčlenné delegace, vyslané místním národním výborem v Louňovicích k zemskému výboru v Praze, aby tam přednesla žádost právě na vyvlastnění Fortny za účelem stavby školy, přičemž došlo k jejímu osobnímu setkání s komunistickým ministrem zemědělství Júliem Ďurišem.²⁵⁰ Když Rezek pochopil, že svůj statek před parcelací již nezachrání, pokusil se s dcerou Olgou zachránit pro sebe alespoň 9 hektarů. Také ale už marně. Statek byl vyvlastněn celý, jeho bývalý majitel byl odbyt sociálním důchodem.²⁵¹

V návaznosti na

uzákonění nových změn ve vlastnictví půdy a současně v duchu prokomunistických či alespoň atmosférou roku 1948 ovlivněných postojů je situace na stránkách louňovické obecní kroniky popsána takto: „Zákon je zákon odhlasovaný parlamentem, a proti němu těžko stavět hlavu. Teď teprve Rezek drbal hlavu, že neuposlechl rady, aby dobrovolnou parcelací

²⁵⁰ Další dva členové této delegace z Louňovic se jmenovali Kudlík a Šnajdr (louňovická Pamětní kniha, str. 96).

²⁵¹ Tamtéž.

utišil hlad po půdě. Zle naříkal, že postavili se proti němu lidé, kterým v životě neublížil, nepřeložil stéblo slámy přes cestu, a hlavně naříkal na Jiřího Fliegra, ten že byl nejvíc proti němu zaujat. Sám u sebe vinu nehledal.“²⁵² A Rezek sám je v téže kronice hodnocen mj. těmito slovy: „Celkem statkář nebyl zlé povahy, až na jeho velikášství a chytrosti, kterou napoleonsky pěstoval. Měnil hospodářům seťové obilí bez příplatku, radil jak zvýšit výnosy. Dělníkům řádně platil dle smlouvy, držel dva kočí deputátníky, jednoho, časem i dva stálé dělníky podle potřeby. Byl podruhé ženat. Peníze, ty chyběly...“²⁵³ Ludvík Rezek byl nucen opustit i své bydliště na louňovickém statku. Uznávaný zemědělský odborník ve službách pražských arcibiskupů a posléze majitel statku (byť hospodářsky už ne tak úspěšný), jenž se jako voják zúčastnil či byl svědkem první světové a ruské občanské války a jenž byl nakonec o svůj majetek, nabytý za prvorepublikové pozemkové reformy, zcela připraven komunistickým systémem, zemřel 15. května 1960. Poslední dny svého života trávil u svého synovce mlynáře Bořkovce ve Vítově mlýně, stojícím na břehu Blanice poblíž obce Velíš, nepříliš vzdálené od Louňovic. Pohřben byl ve vsi Hradiště u Velíše.²⁵⁴

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Tamtéž, str. 97.

²⁵⁴ Tamtéž, str. 188.

XI. PŘEVZETÍ LOUŇOVICKÉHO VELKOSTATKU ČESKOSLOVENSKÝM STÁTEM, OCEŇOVACÍ ŘÍZENÍ A PŘEJÍMÁNÍ PATRONÁTNÍCH BŘEMEN

Jak už bylo uvedeno, jednání, které rozhodlo o další podobě arcibiskupského panství v Louňovicích pod Blaníkem, se uskutečnilo v kanceláři Státního pozemkového úřadu na pražském Václavském náměstí 18. března 1924. Jako zástupce pražského arcibiskupa Františka Kordače zde jednal Jarolím Filip, svěřený držitel velkostatku Louňovice-Vonšov. Odvolávající se na toto jednání, SPÚ pak v pozdějších dnech do Louňovic oznámil, že ke dni 30. září 1924 zabírá pro československý stát celý dvůr Louňovice, celý dvůr Olešná a dále zámek, cihelnu a pivovar v Louňovicích.²⁵⁵ Odhlédneme-li od případů posledně jmenovaných objektů, smyslem tohoto rozhodnutí tedy bylo odebrat louňovickému velkostatku maximální část zemědělské půdy.

A jak už bylo také uvedeno, pražská arcibiskupská ústřední kancelář se již předtím zasazovala, aby ve spojitosti s tím nebyly alespoň nikterak poškozeny její nároky na finanční náhradu. Proto už 6. února 1924 vyzývala správu louňovického velkostatku k sestavení

²⁵⁵ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

výkazů všech investic na tamních objektech po 1. srpnu 1914, stejně jako se zmiňovala o nutnosti náhrady za práce spjaté s novou sklizní, náležitého zpeněžení živého a mrtvého inventáře atd. To vše mělo být obsaženo v náhradě, tj. přejímací ceně, za kterou měl pozemkový úřad vykoupit přejímané nemovitosti spolu s movitým zařízením a zásobami. Možno připomenout, že výchozím základem pro výši této ceny za převzatý pozemkový majetek byla podle náhradového zákona (§ 41, první odstavec) „cena jeho vyplývající z průměru cen docilovaných v letech 1913 až 1915 při prodeji statků z volné ruky v rozloze přes 100 ha“. Přitom rozhodujícím počinem, který tuto výši přejímací ceny upravoval, se mělo stát oceňovací řízení zabraného majetku, provedené pozemkovým úřadem. To proběhlo v době následující a v kontextu s Louňovicemi mu byly vystaveny i přejímané části dalších velkostatků pražského arcibiskupství, na něž ve stejném období dolehla pozemková reforma. 21. června 1924 zaslal Jarolím Filip arcibiskupské ústřední kanceláři vyřízení pro SPÚ jednak za velkostatek Nový Rychnov, jednak za velkostatek Vonšov-Louňovice, jejichž doplněním měly být výkazy o provedených stavebních investicích a melioracích opět po 1. srpnu 1914 (musely být doloženy účty, započítávajícími též povozy a vlastní dodaný materiál), soupis veškerého stromoví na převzatých nemovitostech podle druhu a stáří a výkazy o umělém hnojivu a hnojení v letech 1921-1923.²⁵⁶

²⁵⁶ Tamtéž.

úřad v jednom ze svých výnosů předem oznámil, že ke dni 30. června 1924 ukončuje oceňovací řízení velkostatků Nový Rychnov, Vonšov a Louňovice. Arcibiskupská ústřední kancelář tedy už 24. června, prostřednictvím svého zástupce inženýra Hroudy, vyzvala správu louňovického velkostatku k obstarání výkazů a dokladů, souvisejících s touto záležitostí, jež měly být přiloženy k žádosti, která se do dotyčného data měla poslat pozemkovému úřadu jménem Jarolíma Filipa. Jak inženýr Hrouda doslova napsal: „Správě velkostatku se ukládá, aby přesně dle instrukce pana velkostatkáře Filipa výkazy obstarala, k žádosti přiložila a tuto nejdéle do 30. června t. r. Státnímu pozemkovému úřadu v Praze zaslala...“²⁵⁷

26. září

1924 byl v úřední místnosti SPÚ ve Vlašimi sepsán oceňovací protokol velkostatku Louňovice-Vonšov. SPÚ v Praze o tomto chystaném kroku informoval arcibiskupskou ústřední kancelář, a konkrétně arcibiskupského radu Karla Kohlmünzera, až 20. září. V listě, určeném jmenovitě do Kohlmünzerových rukou, stálo, že jednání o tomto protokolu se mají vést podle předpisu náhradového zákona a novely vydané k tomuto zákonu ze dne 13. července 1922, jakož i podle příslušných vládních nařízení. Dodatek zněl, že „zástupce vlastníka- pachtýře- musí se vykázati plnou mocí“.²⁵⁸

Dotyčného jednání ve Vlašimi se pak, na příkaz

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ Tamtéž.

z arcibiskupské ústřední kanceláře z 23. září, zúčastnil správce louňovického velkostatku Ludvík Rezek. Pro zařazení do časového kontextu jen dodejme, že krátce předtím, 22. září, arcibiskupská ústřední kancelář vyhověla Rezkově ústní žádosti, aby mohl využít panských, tj. arcibiskupských potahů k podzimní orbě a setí polí jeho zbytkového statku- za což měl zaplatit. A jak sám Rezek poté hradčanské ústředí informoval, během tohoto jednání byly oceňovány jen některé objekty louňovického velkostatku. Byly sepsány oceňovací protokoly, zahrnující přejímací cenu zámku, budov a zařízení pivovaru, staré sýpky (v této době staršího ze dvou louňovických špýcharů, pocházejícího z počátku 17. století a stojícího u pivovarského rybníka pod zámeckou zahradou), a dále byla dojednána přejímací cena ovocného stromoví, nevyužitých strojených hnojiv a náhrada za meliorace na pozemcích.²⁵⁹

V souvislosti s přejímacími cenami se stala problematickou otázka přebírání patronátních břemen, celkem pochopitelně aktuální ještě předtím, než se dospělo ke konci oceňovacího řízení. SPU se bránil tomu, aby převzal poměrnou část patronátních břemen jednotlivých velkostatků (vzhledem k jejich fakticky zabraným částem) bez srážky na přejímací ceně, a žádal, aby tato záležitost byla do přejímací ceny započtena.²⁶⁰

12. května 1924 psal smíchovský advokát doktor Konstantin

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- z dále citovaného Sobičkova dopisu z 12.5. 1924.

Sobička arcibiskupské ústřední kanceláři, ve spojitosti s převzetím poměrné části patronátních břemen arcibiskupských mensálních panství Nový Rychnov, Vonšov, Louňovice a Dolní Břežany, že stanovisko převzetí patronátních břemen, stejně jako daní, dluhů atd., bez srážky na přejímací ceně je hájeno finanční prokuraturou. „Rozhodovati o převzetí patronátu, tedy i patronátních břemen jednotlivými nabyvateli větších komplexů dokud otázka tato nebude definitivně rozřešena, náleží zemské správě politické v dohodě s arcibiskupskou konzistoří,“ pokračoval doktor Sobička a doporučil pokus dohody s SPÚ v těch případech, kde „přejímaný zbytkový statek tvoří přibližně veškeren majetek arcibiskupský v dotyčné farní obci“.²⁶¹ V podobném duchu a v návaznosti na Sobičku psal o záhodnosti konference, kde by mohla být učiněna dohoda arcibiskupské konzistoře se zemskou správou politickou a SPÚ, také Jarolím Filip ze Smečna centrálnímu ředitelství arcibiskupských statků dne 14. května 1924.²⁶²

Přes všechny zájmy pražského arcibiskupství a případně smečenského velkostatkáře Filipa (vlastně v roli provizorního pachtýře v době příprav pozemkové reformy) na náhradě za zabraný majetek byla přejímací cena, za níž Státní pozemkový úřad přejímanou část louňovického velkostatku odkoupil, v Louňovicích vnímána za nízkou ve srovnání s přidělovou cenou, tj. cenou či cenami, za které SPÚ

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Tamtéž, z Filipova dopisu ze 14.5. 1924.

později prodával půdu přídělčům. Podle vzpomínané obecní kroniky poštmistra Jana Draždáka měl SPÚ vykoupit 204,6897 ha převzatých ploch velkostatku za 354 896, 57 Kč- „přibližně 1 732 Kč za 1 ha počítaje v to budovy, bez budov 1 250 Kč za 1 ha“.²⁶³ A úloha, jakou tato státní instituce sehrála při drobném přídělu, nezanechala v Louňovicích dobrý dojem. „Bylo mnoho zklamaných nadějí z provedené pozemkové reformy a nemohla a nevyhověla všem, jak by si byli přáli. Mnozí vyšli na liko, mnozí dostali sotva čtvrtinu, čeho žádali. Spokojen snad nebyl nikdo, jen Pozemkový úřad, který lacino koupil a draho prodával. Cena jedné míry se pohybovala mezi 1 500-3 000 Kč“,²⁶⁴ stojí mimojiné v uvedené kronice.

XII. ZAMĚSTNANECKÁ OTÁZKA NA LOUŇOVICKÉM VELKOSTATKU V OBDOBÍ POZEMKOVÉ REFORMY

S otázkami

ohledně zaměstnanců na zabraných velkostatcích a možnosti ztráty jejich zaměstnání v důsledku parcelace velkostatků byl celý proces pozemkové reformy obecně provázán. Této

²⁶³ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 183.

²⁶⁴ Tamtéž, str. 185.

problematicce se věnoval i zákon náhradový z dubna 1920. Jeho V. část nesla podtitul „Zabezpečení zaměstnanců na zabraném a přejímaném pozemkovém majetku“ a tato část obsahovala také § 75, jenž hovořil o „trvalých zaměstnancích velkého pozemkového majetku, pokud pozbudou svého zaměstnání jedině v důsledku převzetí zabraných nemovitostí státem k účelu provedení pozemkové reformy“. Jejich další osud měl spočívat především v kompetencích Státního pozemkového úřadu. Jak přitom vyplývá z prvního odstavce § 72 (hovořícího o soupisu zaměstnanců na zabraném velkém pozemkovém majetku, který měl provést SPÚ už ke dni 4. března 1920) nebo z posledního odstavce § 75 (hovořícího o kategorii úředníků), rozhodujícím předpokladem pro pojem „trvalý zaměstnanec“ byl služební poměr na velkém pozemkovém majetku již před 1. srpnem 1914.²⁶⁵

Je pochopitelné, že problémy tohoto druhu byly řešeny též v Louňovicích- a jak bylo uvedeno ve spojitosti s dopisem správce Rezka arcibiskupské ústřední kanceláři z 13. března 1924 (v němž Rezek naznačil své uchazečství o zbytkový statek), zvažovala se tato záležitost ještě předtím, než bylo definitivně rozhodnuto o převzetí podstatné části louňovického arcibiskupského panství. A ostatně, ještě o několik dní dříve, 7. března, žádala arcibiskupská ústřední kancelář jménem inženýra Hroudy, správu louňovického velkostatku, aby oznámila, „kteří

²⁶⁵ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

úředníci, zřízení a ostatní zaměstnanci budou následkem převzetí velkostatku uvolnění a jakým způsobem tito vzhledem k příslušným zákonným ustanovením hodlají otázku svého existenčního zajištění řešiti“.²⁶⁶

Ve svém dopise z 13. března 1924 zmínil Ludvík Rezek případ šestašedesátiletého šafáře Prášila ze dvora Olešná. Toho sám šafářem jmenoval (v prosinci 1923 o něm psal jako o nadčeledínovi) a tím mu nakonec dopomohl k vyšší penzi.²⁶⁷ Totéž zamýšlel i v případě vdovy po šafáři Benediktovi, bydlící dosud v louňovickém hospodářském dvoře a obstarávající dozor při dojení a krmení dobytka. „Po doporučení podepsané správy mohla by i tato dáma býti ku zaopatření pozemkovému úřadu a sice následovně. Po vypršení výpovědi byla by ve službě (za penzi, která se jí vyplácí ročně 1 250 Kč). Jelikož ona slouží co šafářka již více než 40 let, a místo po jejím muži šafáři zůstalo neobsazeno, pozemkový úřad vyměří této penzi, která bude větší (nejméně 2 000 Kč) a vyplácení penze Pražskému arcibiskupství odpadne. Tím bude pomoženo této vdově a na druhé straně ubude břemeno velkostatku,“ uvažoval správce Rezek a dále připomněl čeládku dalších šestnácti osob, „o které bude nucen postarati se pozemkový úřad buď odbytným, penzí neb sjednáním služby“.²⁶⁸

V době po faktickém vyvlastnění louňovického velkostatku

²⁶⁶ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

²⁶⁷ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

²⁶⁸ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

se rozhodujícím momentem stala výpověď, daná Státním pozemkovým úřadem pražskému arcibiskupství, respektive arcibiskupské ústřední kanceláři, jakožto subjektu hospodařícímu na velkostatku v Louňovicích, ke dni 14. prosince 1924. Následkem toho oznámila 20. června 1924 arcibiskupská ústřední kancelář do Louňovic, že k témuž dni (tj. 14. prosinci toho roku) dává výpověď všem hospodářským úředníkům a zřízencům na tamním velkostatku, přičemž požadovala, aby tato výpověď byla potvrzena, na přiloženém druhopisu, všemi, jichž se týká, a onen druhopis jí byl poslán zpět. Služební poměr dotyčných zaměstnanců vůči pražskému arcibiskupství měl v prosinci 1924 zaniknout, dotyční měli být dáni k dispozici SPÚ, aby rozhodl o jejich případném odškodnění.²⁶⁹

Takový

postup SPÚ souladil s § 12 náhradového zákona, kde se hovořilo alespoň o šestiměsíční výpovědní lhůtě a jehož druhý odstavec zněl: „Zpravidla budiž dána výpověď tak, aby osoba na přejímaném majetku hospodařící mohla skončiti práce sklizňové. Byla-li dána výpověď až do skončení sklizňových prací, jest posledním dnem výpovědní lhůty 30. září téhož roku.“²⁷⁰ O nutnosti výpovědi osobám hospodařícím na zabrané a přejímané půdě před jejím skutečným převzetím (v případě Louňovic bylo touto osobou samozřejmě pražské arcibiskupství) hovořil už § 13

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

zákona záborového z 16. dubna 1919.²⁷¹

S výpovědí pražskému arcibiskupství se tedy otázky okolo zaměstnanců na přejímaném louňovickém velkostatku ujal pozemkový úřad. „V neděli dne 13. t.m. asi o 2. hod. odpoledne přijede k Vám ředitel VI. odboru S.P.Ú. a přidělový komisař neb jeho zástupce za účelem definitivního vyřešení otázky zaměstnanecké,“ oznámil písemně 10. července 1924 vlašimský přidělový komisariát správě velkostatku. Všichni zaměstnanci, jmenovitě i ze dvora Olešná (Volešná), měli v uvedenou dobu vyčkávat v louňovickém hospodářském dvoře.²⁷²

Nakonec se situace vyvinula tak, že pokud zaměstnanci chtěli ve službách pražského arcibiskupství zůstat, zůstali a byli překládáni na jiné arcibiskupské statky. Pokud zůstat nechtěli, byli propuštěni s odbytým v hotovosti nebo, častěji, přidělem půdy či domu v cenové výši odbytného, případně ještě jejich cenu dopláceli.²⁷³ Podle statistických údajů Státního pozemkového úřadu (o celkovém zaopatření zaměstnanců dle § 75 novely zákona náhradového) obdrželi na velkostatku Louňovice z parcelace jeho pozemků 2 úředníci přiděly o rozloze 56,83 ha (a na tento přiděl jim byl od SPÚ poskytnut příspěvek v částce 36 520 Kč), 1 zřízenec přiděl 2,7 ha (s příspěvkem 11 962 Kč), 4 deputátníci přiděly 6,3 ha (s příspěvkem 14 181 Kč) a 6 stálých dělníků přiděly 4,59 ha (s

²⁷¹ Zákon o zabrání velkého majetku pozemkového.

²⁷² SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

²⁷³ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

příspěvkem 19 239 Kč). Celkem se tedy mělo jednat o 13 osob s přidělem 70,42 ha a finančním příspěvkem od SPÚ v hodnotě 81 902 Kč.²⁷⁴ Do tohoto výkazu přidělů půdy bývalým zaměstnancům je pochopitelně započítán i bývalý správce Rezek se svým zbytkovým statkem. Každopádně, kromě něho patřili k bývalým zaměstnancům velkostatku, kteří z jeho parcelace během pozemkové reformy získali pozemek či stavení, například bývalý arcibiskupský bednář a později vodák a porybný Josef Herink, zahradník Albert Čeněk nebo čeledíni Josef Slavata a Josef Kubec. A v arcibiskupských službách působil také zahradník Josef Kunst, jeden z nabyvatelské dvojice zbytkového statku Olešná.²⁷⁵

Jinou alternativou pro bývalé zaměstnance velkostatku byla možnost požádat Fond zaměstnanců velkostatků o vyplácení měsíčního příspěvku, odstupňovaného podle délky strávené ve službě velkostatku.²⁷⁶ Tento fond byl na základě rozhodnutí náhradového zákona zřízen při Všeobecném pensijním ústavu. Stát měl do něj přispět jednorázovou částkou 5 milionů Kč, započítanou do státního rozpočtu na rok 1921, a zároveň do něj měli každoročně přispívat všichni vlastníci zabraných, avšak dosud nepřevzatých velkostatků ve výši 3 koruny z každého hektaru půdy. Vlastníci zabraných pozemkových majetků byli oprávněni přesunout splátky tohoto příspěvku na své pachtýře a tento příspěvek mohl

²⁷⁴ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 271.

²⁷⁵ Blíže k výše uvedeným případům viz dále.

²⁷⁶ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

být vládním nařízením zvýšen nebo snížen až o 2 koruny ročně z hektaru.²⁷⁷

Zatímco

Ludvík Rezek, nabyvatel zbytkového statku v Louňovicích, obdržel ještě ke konci roku 1924 z arcibiskupské ústřední kanceláře plnou moc při jednáních ohledně provádění pozemkové reformy, dosud jako správce louňovického velkostatku, zcela jiný postoj zaujalo pražské arcibiskupství vůči jinému bývalému hospodářskému úředníkovi na louňovickém velkostatku, Emanuelu Vočkovi. Tomu bylo vyplaceno odbytné, ale, v rozporu s běžným postupem, mu nebylo nabídnuto další místo v arcibiskupských službách. V tom se pravděpodobně odráželo jeho založení louňovické sokolské organizace v roce 1921 a antagonismus, projevující se mezi Sokolem a katolickými kruhy.²⁷⁸

XIII.

ZBYTKOVÉ STATKY LOUŇOVICE A OLEŠNÁ, PARCELACE ZEMĚDĚLSKÉ PŮDY LOUŇOVICKÉHO VELKOSTATKU

Připomeňme, že na základě jednání v pražské kanceláři SPÚ z 18. března 1924 zabíral pozemkový úřad pro československý stát celý dvůr Louňovice, celý dvůr Olešná a zámek, pivovar a cihelnu v Louňovicích. A

²⁷⁷ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

²⁷⁸ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184- Vočkův případ je zde doslova vysvětlen tak, že „patrně byl černě zapsán pro založení Sokola“.

zatímco byla později pražskému arcibiskupství jako osobě hospodařící na louňovickém velkostatku dána výpověď k datu 14. prosince 1924, převzetí jmenovaných nemovitostí státem se podle oznámení z konce března mělo vztahovat již k 30. září téhož roku. V každém případě, období mezi březnem a prosincem 1924 lze označit jako přejímací období, období příprav na skutečné převzetí louňovického velkostatku nebo jeho významné části Státním pozemkovým úřadem.

Celková rozloha ploch, které od louňovického arcibiskupského velkostatku odpadly v důsledku pozemkové reformy let 1924-1925, přesahovala 204,5 ha. Zároveň podle zprávy SPÚ z prosince 1929 bylo louňovickému velkostatku 28 ha z převzatých ploch, stejně jako 628 ha zbývajících, propuštěno ze záboru a 11 ha půdy velkostatku bylo v průběhu pozemkové reformy směněno.²⁷⁹ A jestliže přejímací cena, tj. náhrada, za kterou SPÚ oněch více než 204 ha vykoupil, představovala v průměru 1 732 Kč za hektar (a 1 250 Kč za hektar bez budov), tak přídělová cena jednoho hektaru této půdy se pohybovala v rozmezí 3 000-3 700 Kč.²⁸⁰ Ostatně, totéž rozmezí vykazovala i přídělová cena jednoho hektaru v konkrétních případech zbytkového statku Louňovice a zbytkového statku Olešná, tj. druhého zbytkového statku, jenž

²⁷⁹ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 115. Podle dále uvedeného referátu SPÚ k pozemkové reformě na velkostatku Louňovice, sepsaného ještě řadu měsíců před její realizací, bylo v roce 1924 od louňovického velkostatku převzato 212 ha, z čehož vyplývá, že konkrétně z této půdy, přes možnost některých pozdějších přesunů, bylo ze záboru propuštěno něco přes 7 ha.

²⁸⁰ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 115.

byl vytvořen na pozemcích odebraných louňovickému arcibiskupskému panství.²⁸¹

Bylo zmíněno, že už před definitivním rozhodnutím o převzetí v březnu 1924 se nabízel projekt vytvoření zbytkového statku ve státem přejímaném prostoru louňovického velkostatku. Rovněž v souvislosti s citovanou obecnou nespokojeností s výsledky pozemkové reformy v Louňovicích (a snad také vzhledem k zájmu, jaký v pozdějším období, v roce 1948, vyvolala parcelace Rezkova statku) je přitom důležité poznamenat, že ještě v červnu 1924 se v případě chystané pozemkové reformy v Louňovicích pod Blaníkem nabízela koncepce vytvoření jednoho zbytkového statku o rozloze asi 65 ha, přičemž zbývající půda měla být využita pro drobný příděl. „Uchazečů jest celkem 217, mezi nimiž 7 legionářů a 25 invalidů. Celková výměra 212 ha, požadované půdy 276 ha, z čehož jest patrné, že by se veškerá půda v drobném přídělu nerozešla a proto je nutno utvořiti zbytkový statek ve výměře asi 65 ha a cca 147 ha přijde do drobného přídělu,“²⁸² stálo v písemném referátu k pozemkové reformě na velkostatku Louňovice z tohoto období a taková koncepce přinejmenším převládala též během schůze obvodního poradního sboru pro obvod komisariátu SPÚ ve Vlašimi, konané v místnosti Okresní správní komise ve Vlašimi 6. června 1924. Té, za účasti vlašimského přidělového komisaře inženýra Josefa

²⁸¹ Např. PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 104, 108.

²⁸² Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 156.

Machka, předsedal ministerský rada Písecký, zastupující obvodovou úřadovnu SPÚ v Praze. Konkrétně k záležitosti velkostatku Louňovice-Vonšov přítomný poslanec Pěnkava, zastupující v obvodním poradním sboru československé křesťanské zemědělce, žádal ve prospěch drobných uchazečů zmenšení navrženého zbytkového statku v Louňovicích s výměrou 65 ha, čemuž však oponoval inženýr Josef Kozel, technický úředník, na schůzi zúčastněný jako jeden z referentů, s tvrzením, že „vzhledem k budovám není možno utvořiti menší zbytkový statek a mezi přihláškami je mnoho uchazečů nekvalifikovaných, takže asi 60 % přihlášek odpadne“.²⁸³

Situace se nakonec vyvinula tak, že zbytkový statek v Louňovicích byl sice vsutku o něco menší, nicméně vznikl zde zbytkový statek druhý. V případě louňovického zbytkového statku došlo, jak v otázce výměry, přidělové ceny, tak zejména jeho nabyvatele, tj. Ludvíka Rezka, na koncepci, která v plánech SPÚ existovala již přinejmenším v listopadu 1923. Ludvík Rezek získal louňovický zbytkový statek již v onom přejímacím období mezi březnem a prosincem 1924. Přídělová cena tohoto statku činila původně 150 tisíc Kč. Později, jak byl Rezek zpraven pozemkovým úřadem v dubnu 1932, se zvýšila o 2 986 Kč v souvislosti s definitivním vyměřením ploch statku, jež zvýšilo jejich celkovou rozlohu ze zhruba 54,86 ha na 55,96 ha (112 986 Kč vytvářelo cenu půdy bez budov se stromy,

²⁸³ Tamtéž.

40 000 Kč cenu budov s příslušenstvím).²⁸⁴

Centrem Rezkova zbytkového statku byl pochopitelně louňovický hospodářský dvůr, nacházející se v sousedství zámku, do pozemkové reformy sídla správy velkostatku. Dvůr byl vybudován v období kolem roku 1660, na místě předchozího gruntu. Z jedné strany obklopuje dvůr dolní část louňovického náměstí, ze strany protilehlé silnice směrem k Velíši a Libouni.

Samotný

zbytkový statek převzal správce Rezek ještě před 30. zářím 1924. Již 22. září, několik dní předtím, než se zúčastnil sepsání oceňovacího protokolu velkostatku Vonšov-Louňovice ve Vlašimi, bylo z pražské arcibiskupské ústřední kanceláře vyhověno jeho osobní žádosti, aby proti hotovému zaplacení mohl využívat arcibiskupských potahů k podzimnímu obdělání a osetí polí svého nabytého statku. „Vyřizující tuto ústní žádost sdělujeme, že podepsaná ústřední kancelář této vyhovuje a stanoví za orbu jakéhokoliv druhu 40 Kč za 1 míru zoraného pozemku. Za ostatní potažené práce jako vláčení, válení, setí secím strojem, různé dovozy atd. budou se počítati za den dle tamních obvyklých cen,“ stálo kromě jiného v této písemné odpovědi z arcibiskupské ústřední kanceláře na Rezkovu žádost. Ludvík Rezek, coby nabyvatel zbytkového statku, měl rovněž ze svého vyplácet denní mzdy dělníkům za práce, spjaté již s příští sklizní. A třebaže se o něm nadále psalo též jako o správci (a jak

²⁸⁴ Tamtéž, kart. 585.

bylo zmiňováno, pražskému arcibiskupství měl posloužit ještě i později), dohled nad úkony, spojené s propůjčením potahů arcibiskupskou správou v Louňovicích Ludvíku Rezkovi jako v podstatě již nezávislému zemědělci, spadal pod zodpovědnost správce Miloše Čecha.²⁸⁵

9. října 1924 byl v Louňovicích sepsán protokol o předání živého a mrtvého inventáře a zásob Ludvíku Rezkovi, jakožto nabyvateli zbytkového statku, ze strany místní arcibiskupské správy. Vedle samotného Rezka byli tomuto sepsání přítomni Miloš Čech ze správy velkostatku, Jarolím Filip a inženýr Hrouda z arcibiskupské ústřední kanceláře. Rezek měl od správy velkostatku převzít ke 14. prosinci, tj. ke dni faktického naplnění výpovědi pražskému arcibiskupství, ze živého inventáře 4 koně, 4 voly, 13 kusů mladého dobytka, případně navíc s odstavenými telaty, a 9 krav. Z mrtvého inventáře měl ke stejnému dni převzít předměty, které si sám vybral a jejichž cena byla smluvena na 28 tisíc Kč. A dále měl převzít zásoby sena (35 Kč za 100 kg), slámy (16 Kč za 100 kg), brambor (32 Kč za 100 kg), obilí k pozimnímu osevu (jednalo se o desítky metrických centů ovsa, žita, pšenice a ječmene) a hnoje. „Osev zimní, veškeré práce s osevem tímto spojené zaplatí pan správce L. Rezek za smluvený obnos 3 000 Kč,“ stálo v protokolu.²⁸⁶

Ustanovení

²⁸⁵ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- z uvedeně písemné odpovědi z arcibiskupské ústřední kanceláře na Rezkovu žádost.

²⁸⁶ Tamtéž, z uvedeného protokolu.

tohoto protokolu bylo upraveno a doplněno (například cenami za živý inventář) dodatkem z 5. prosince 1924, sepsaným opět v Louňovicích a opět za přítomnosti samotného Rezka, správce Miloše Čecha a inženýra Hroudy. Bylo rozhodnuto, že Ludvík Rezek převezme pro svůj zbytkový statek od arcibiskupské správy 3 páry tažných koní za 19 tisíc Kč a dále pár tažných volů, 13 kusů mladého dobytka, 8 krav a 4 cucavá telata (hovězí dobytek byl ceněn podle váhy, v průměru 700 Kč za 100 kg se srážkou 5 %). Cena převzatého obilí se upravovala tak, že za 100 kg ječmene se mělo zaplatit 225 Kč, za stejné množství pšenice 200 Kč, žita 199 Kč, ovsa 130 Kč a směsky 126 Kč. Dodatek k říjnovému protokolu rovněž hovořil o přejímání slámy a cihlářského materiálu, který nebude potřebovat lesní správa, spravující zbývající arcibiskupský majetek v Louňovicích. Rezek měl zaplatit 300 Kč za tisíc kusů cihel a 400 Kč za tisíc kusů tašek, s povolením 5 %-ní srážky.²⁸⁷ Budiž přitom podotknuto, že v důsledku pozemkové reformy připadla k jeho zbytkovému statku i bývalá arcibiskupská cihelna na okraji Louňovic.

Jak bylo již naznačeno, vyskytovalo se v Louňovicích mínění, že Ludvík Rezek získal svůj statek s inventářem příliš levně. Zápis v Draždákově obecní kronice přibližně z období pozemkové reformy či z doby těsně následující sice uvádí cenu louňovického zbytkového statku (bez převodních poplatků) dokonce na 160 tisíc Kč a cenu inventáře

²⁸⁷ Tamtéž, z dodatku k výše uvedenému protokolu.

na 20 tisíc Kč,²⁸⁸ ale na stránkách louňovické farní kroniky je případ komentován takto: „Statek dostal lacino, inventář koupil, zač chtěl (ovšem snad to něco stálo)“. To bylo vysvětleno tím, že Jeho Milost (tj. arcibiskup Kordač) „příliš důvěřuje těm, kteří jsou kolem něho v hospodářské správě“, a doplněno otázkou „proč se neudělala veřejná dražba na inventář celý?“²⁸⁹ O téměř čtvrtstoletí později, ke sklonku čtyřicátých let, kdy Rezek o svůj statek přišel, bylo do obecní kroniky poznamenáno, že „statek dostal skoro zadarmo“, přičemž se pisatel odvolával na starší zápisy.²⁹⁰

Skutečností je, že Rezkovo splácení přidělové ceny jeho zbytkového statku provázely problémy a že mělo dlouhého trvání. Podle platebního rozkazu z SPÚ z ledna 1928, adresovaného nabyvateli louňovického zbytkového statku, bylo do oné doby splaceno pouze 38 020 Kč. Čili Rezek stále Státnímu pozemkovému úřadu dlužil částku ve výši 111 980 Kč a dalších 19 747, 63 Kč tvořily 5 %-ní úroky, které měla zvlášť vyúčtovat Zemská banka v Praze. Nabyvatel zbytkového statku Louňovice byl pozemkovým úřadem vyzván pod hrozbou exekucí k rychlému zaplacení (čtrnáct dní od doručení platebního rozkazu) dlužné částky, avšak ještě v roce 1930 představoval jeho nedoplatek 11 500 Kč.²⁹¹ Zato v červnu 1944, v období Protektorátu Čechy a Morava a již zhruba dvacet let od

²⁸⁸ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

²⁸⁹ Louňovická farní kronika, str. 94.

²⁹⁰ Louňovická Pamětní kniha II., str. 97- s doslovným dodatkem „jak píšeme v prvním díle kroniky“.

²⁹¹ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 585.

uskutečnění pozemkové reformy v Louňovicích, oznamoval Bodenamt für Böhmen und Mähren (Pozemkový úřad pro Čechy a Moravu) Ludvíku Rezkovi a jeho manželce Kristině zjištěný přeplatek přídělové ceny na jejich účtě ve výši 1 500 K a jeho převedení na běžný účet Zemědělského úvěrního sdružení při kolonizačním fondu protektorátního pozemkového úřadu k částečnému krytí pohledávky, činící 50 000 K.²⁹²

Fakt, že v prosinci 1924, ještě před skutečným převzetím části velkostatku pozemkovým úřadem, přebíral Rezek živý a mrtvý inventář ke svému statku přímo od arcibiskupství, mu mohl usnadnit cestu k volnému výběru a možná i nižším cenám, ale jednalo se o zákonně umožněnou záležitost. § 12 záborového a § 53 náhradového zákona sice prvořadě počítaly s odprodejem poměrné části živého a mrtvého zařízení od vyvlastněných velkostatků pozemkovému úřadu za účelem jejich příštího přídělu, ovšem již § 58 náhradového zákona umožňoval nebrat § 53 na zřetel, jestliže „pozemkový úřad požaduje přenechání mrtvého a živého zařízení pro ty, jimž půdu podle přídělového zákona ihned nebo později přidělí“.²⁹³ Navíc, právě Ludvík Rezek byl podepsán jako svědek pod prohlášení Karla Běbra z 12. prosince 1924, který od správy louňovického velkostatku kupoval pár kočárových koní s postrojí za 6 tisíc Kč. Arcibiskupská hospodářská správa přitom neručila za zdravotní stav prodávaných zvířat, stejně jako tomu bylo v případě koní a

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek majetek pozemkový.

hovězího dobytka, prodávaného Rezkovi.²⁹⁴ Je velmi pravděpodobné, že i tento případ odprodeje z vlastního inventáře arcibiskupskou správou velkostatku v Louňovicích, v době těsně před uplynutím výpovědní lhůty pražskému arcibiskupství jako subjektu na velkostatku hospodařícímu, bezprostředně souvisel se situací, kdy velkostatek již neodvratně ztrácel své zemědělské i další důležité majetky, a s celým procesem pozemkové reformy.

Vedle zbytkového statku Louňovice představoval rozlohou druhý největší hospodářský komplex, vytvořený ryze z parcelace arcibiskupských pozemků v katastrálních obcích Louňovice a případně Býkovice, Křížov a Světlá, zbytkový statek Olešná. Počátkem prosince oznámil SPÚ z Prahy vlašimskému přidělovému komisaři, že hodlá tento zbytkový statek přidělit, na základě předchozích jednání, Josefu a Antonínu Kunstovým.²⁹⁵ Rozloha zbytkového statku Olešná vytvářela necelých 35 ha veškeré a 34 ha zemědělské půdy. Po pozdějším definitivním zaměření byla tato plocha zmenšena asi o 0,16 ha, což se odrazilo i v mírném snížení přidělové ceny, původně ve výši 85 tisíc Kč (Kunstovi o tom byli v dubnu 1932 zpraveni ze III. odboru SPÚ v čele s inženýrem Špitálským, čili z téže sekce ústředí Státního pozemkového úřadu, která ve stejné době upozorňovala na pozemkové a finanční úpravy obdobného rázu,

²⁹⁴ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314.

²⁹⁵ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 585.

jen s opačným výsledkem, Ludvíka Rezka).²⁹⁶

Josef

Kunst býval zahradníkem v arcibiskupských službách, Antonín Kunst hospodářským úředníkem v Chotýšanech severozápadně od Vlašimi.²⁹⁷ Vlastnické právo na zbytkový statek Olešná bylo mezi ně rozděleno na polovinu, dokumenty SPÚ rovněž Antonína a Josefa Kuntovy řadí do kategorie poškozených úředníků. Přídělovou cenu 85 tisíc Kč, poměrně nízkou, ovlivnila kvalita tohoto zbytkového statku okolo osamocенého hospodářského dvora severovýchodně od Louňovic, poblíž obce Kondrac, jenž byl pozemkovým úřadem hodnocen jako „slabý obilnářsko-bramborářský objekt“.²⁹⁸ Přesto také Kunstovi měli s jejím splácením potíže. V listopadu 1929 byl Antonín Kunst z SPÚ upozorněn, že z té bylo dosud zapláceno jen 24 720 Kč, z čehož v květnu 1925 18 720 Kč z odbytného a 6 000 Kč jako vadium (jen pro srovnání, Rezek splatil ze svého odbytného 20 160 Kč v září 1925 a 3 360 Kč v říjnu 1926). Nedoplatek tedy činil, včetně 5 %-ního úroku od 1. prosince 1924 do 1. prosince 1929 v částce 18 570, 85 Kč, 78 850, 85 Kč. A to znamenalo, jak poukazoval SPÚ, částku dosti vysokou k možnosti exekučního odnětí přídělu.²⁹⁹ Zbytkový statek Olešná byl rozlohou menší a kvalitativně níže hodnocen než louňovický zbytkový statek- a zřejmě ani odhodlání rodiny

²⁹⁶ Tamtéž.

²⁹⁷ Tamtéž k A. Kunstovi- tvrzení o J. Kunstovi jako o někdejším zahradníkovi v arcibiskupských službách vychází z rozhovorů s paní J. Holou z Louňovic.

²⁹⁸ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 115 a 627.

²⁹⁹ Tamtéž, kart. 585.

Kunstových k zemědělskému podnikání nebylo nakonec takové jako v Rezkově případě. V roce 1945, krátce po skončení druhé světové války, se dvůr Olešná nacházel v pachtu.³⁰⁰ Jak již bylo uvedeno, vytváření zbytkových statků obecně souladilo s koncepcemi vytváření hospodářsky rentabilních zemědělských závodů a už v přidělovém zákoně z ledna 1920 se v souvislosti se zbytkovými statky hovořilo o potřebě ponechání či přidělení dostatečné výměry půdy pro řádné využití hospodářských budov. Z celkových asi 204,5 ha, které louňovický velkostatek ztratil v důsledku pozemkové reformy, tak připadlo na zbytkové statky přibližně 91 ha. Z toho asi 89 ha vytvářela půda zemědělská.³⁰¹ Již vytvoření Rezkova zbytkového statku v Louňovicích, o rozloze zhruba 55-56 ha, znamenalo pro louňovické arcibiskupské panství zásadní úbytek pokud jde o jeho zemědělskou půdu a významné hospodářské budovy.

Ze zbývajících asi 114 ha, odpadnuvších od louňovického velkostatku za pozemkové reformy, tvořila pochopitelně opět naprostou většinu zemědělská půda (role, louky, pastviny, zahrady). Pomineme-li prozatím, že část zemědělských pozemků (pole a louka) zůstala přiřazena k pivovaru a součástí rovněž zabraného zámku zůstávala jeho zahrada, většina této půdy byla rozparcelována pro drobný příděl.

³⁰⁰ Vychází z rozhovoru s paní H. Dittrichovou z Louňovic, osobně známou s potomkyní této rodiny.

³⁰¹ Zaokrouhlené údaje o výměře zbytkových statků Louňovice a Olešná hovoří o 56 ha veškeré a 55 ha zemědělské půdy v prvním a o 35 ha veškeré a 34 ha zemědělské půdy ve druhém případě (např. PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách).

XIV. DROBNÝ PŘÍDĚL NA VELKOSTATKU LOUŇOVICE ZA POZEMKOVÉ REFORMY LET 1924-1925

Podle jednou již zmíněné zprávy Státního pozemkového úřadu z prosince 1929, jejíž autorství můžeme připsat tehdejšímu presidentovi SPÚ dr. ing. Janu Voženílkovi a jež představuje součást jeho „Předběžných výsledků československé pozemkové reformy“, bylo v rámci drobného přídělu rozděleno 220 ha veškeré a 199 ha zemědělské půdy od velkostatku Louňovice mezi 168 nabyvatelů a průměr tedy činil 1,31 ha na nabyvatele.³⁰² Je sice nepochybné, že tato čísla zahrnují též už v předchozích letech uskutečněné příděly dlouhodobých pachtů, případně i příděly v akci S- nicméně jejich základní hodnota spočívá v tom, že ukazují (v případě průměrné výměry přiděleného pozemku na jednoho nabyvatele v drobném přídělu), jaký přibližně měl drobný příděl na velkostatku Louňovice za pozemkové reformy ráz. Parcelace většiny oficiálně převzaté půdy louňovického velkostatku proběhla po jejím skutečném

³⁰² Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 115.

převzetí Státním pozemkovým úřadem v prosinci 1924, samotný přídělový proces byl dovršen zhruba do poloviny roku 1925. Víme již, že ve spojitosti s drobným přídělem byly jednotlivým nabyvatelům přidělovány i pozemky, už předtím jim přiřčené v rámci akce R, a také s ohledem na uvedenou zprávu SPÚ z prosince 1929 je možné dodat, že mezi mnoha desítkami drobných přidělců rozparcelovaných pozemků od louňovického velkostatku mohli být samozřejmě i lidé, kteří už předtím získali do vlastnictví dlouhodobě propachtované pozemky. Jako u záležitosti, jež byla s drobným přídělem úzce provázána, bychom se měli pozastavit u dvou směn pozemků, o souhrnné výměře 11 ha, které velkostatek či přesněji již SPÚ během pozemkové reformy uskutečnil se dvěma pozemkovými vlastníky v prostoru katastrálních obcí Louňovice a Býkovice. 6 ha půdy bylo vyměněno s mlynářem Hynkem Jeřábkem, majitelem mlýna při řece Blanici severně od Louňovic, a dalších 5 ha s Václavem Šachem,³⁰³ který z pozemkové reformy v Louňovicích získal mj. osamocený ovčín Březina, rovněž se nalézající severně od městečka, v prostoru mezi Louňovicemi a dvorem Olešná- díl této budovy, stavení s katastrálním číslem 124, ovšem připadl Františku Holovskému, jinak též jednomu z největších drobných nabyvatelů v katastru Louňovic.³⁰⁴ Z hlediska pozemkových přesunů v Louňovicích může být

³⁰³ Tamtéž.

³⁰⁴ Vychází z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935 (Archiv k obecní kronice Louňovic) a z rozhovoru s paní J. Holou z Louňovic.

důležité poznamenat, že právě mezi Hynka Jeřábka, Václava Šacha a Františka Holovského bylo například rozděleno, ať již v důsledku směny nebo přidělu, role s katastrálním číslem 1100, předtím náležející velkostatku, o rozloze 9,2480 ha.³⁰⁵

Za

pozornost navíc stojí, že zatímco pozemkový majetek louňovického arcibiskupského velkostatku se po roce 1918 rozkládal v prostoru katastrálních obcí Louňovice, Býkovice, Křížov a okrajově i Světlá, Státní pozemkový úřad převedl během pozemkové reformy část jeho půdy k některým okolním obcím pro tamní potřeby či poptávku a právě pozemky, získané směnou od mlynáře Jeřábka, hrály v kalkulacích SPÚ významnou roli jako eventualita zvýšené nabídky půdy pro drobný přiděl v obcích Býkovice a Libouň. Již podle referátu SPÚ k pozemkové reformě na velkostatku Louňovice, asi z června 1924, se předpokládalo, že 2 a 1/4 ha pozemků nejbližše položených obdrží obec Libouň, kde proběhla pozemková reforma už v roce 1922, přičemž tato výměra, jak doslova v referátu stojí, „může být asi o 1 ha zvýšena, uskuteční-li se směna s p. Jeřábkem“.³⁰⁶ S pozemky, získanými velkostatkem, respektive pozemkovým úřadem od Hynka Jeřábka, se počítalo rovněž jako s možností, kterak zvýšit nabídku půdy v Býkovicích, kde velkostatek již skoro všechnu

³⁰⁵ Vychází ze seznamu Rozbor parcel 1919-1928- půda odpadá (SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatky Louňovice, č. 28) a z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935 (Archiv k obecní kronice Louňovic).

³⁰⁶ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 156.

svou zemědělskou půdu kromě luk postoupil při odprodeji dlouhodobých pachtů, ovšem jen v případě, „nebudou-li uchazeči z Louňovic na ně reflektovati“.³⁰⁷ Pozdější výsledné údaje SPÚ hovoří o 2 ha zemědělské půdy od louňovického velkostatku rozdělených mezi 4 nabyvatele z Libouně. Zároveň 10 ha veškeré a 9 ha zemědělské půdy od téhož velkostatku mělo být přiděleno 14 nabyvatelům v Kondraci, 6 ha zemědělské půdy 4 nabyvatelům v Ostrově, 1 ha zemědělské půdy 2 nabyvatelům v Předbořicích a 1 ha zemědělské půdy 2 nabyvatelům v Kamberku.³⁰⁸ Podle již vzpomínaného usnesení okresního soudu ve Vlašimi ze dne 22. července 1935, celé desetiletí od realizace pozemkové reformy v Louňovicích, kterým se mj. nařizovalo zřízení nových vložek v pozemkové knize katastrálního území Louňovice pro parcely, odepsané z vložky číslo 803 desek zemských, a které se týkalo právě bývalých pozemků louňovického velkostatku, rozdělených mezi drobné přidělce za pozemkové reformy let 1924-1925 (kromě toho se ovšem jednalo i o některé pozdější změny, jako rozhodnutí SPÚ o přidělu z 13. listopadu 1933 nebo dohod o směně pozemků z roku 1932), byl největší počet těchto pozemků v katastru Louňovic připisán například Václavu a Josefě Šachovým, Albertu a Marii Čenkovým, Františku a Marii Holovským nebo Josefu a Marii Herinkovým. Poměrně velké množství pozemků získala rovněž obec Louňovice. V jejím

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Tamtéž, kart. 115.

vlastnictví se část ploch, vedených jako role, louka či pastva, změnila na cesty, respektive součást cest.³⁰⁹ Víme, že příděl půdy i domu posloužil jako odbytne některým bývalým zaměstnancům velkostatku- a každopádně, v katastru Louňovic patřil k větším nabyvatelům v rámci drobného přídělu třeba dřívější arcibiskupský bednář, vodák a porybný Josef Herink, nabyvatel někdejší vinopalny, budovy čísla popisného 95, nacházející se v prostoru mezi zámeckou zahradou a mladším louňovickým špýcharem, a kromě ní také části zahrady, louky a polí. Při pohledu na rovněž již zmíněné údaje SPÚ o přidělech půdy bývalým zaměstnancům patrně právě on odpovídá zřízení s přidělem 2,7 ha. K zemědělským dělníkům, jimž se dostalo přídělů pozemků z parcelovaného velkostatku, náleželi čeledíni Josef Slavata a Josef Kubec, kteří spolu s Herinkem získali další části dřívější vinopalny- a tím se všichni tři změnili v sousedy na jednom dvoře. Josef Slavata nabyt navíc část pole o rozloze asi 1,55 ha a část louky s výměrou asi 0,19 ha, Josef Kubec díl pole o výměře zhruba 0,78 ha.³¹⁰ Jinému bývalému zaměstnanci velkostatku, zahradníkovi Albertu Čeňkovi, vynesla pozemková reforma zisk stavení poblíž louňovického pivovaru, spolu se zahradou a dalšími pozemky, využívanými jako role,

³⁰⁹ Archiv k obecní kronice Louňovic- z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935.

³¹⁰ Výše uvedená tvrzení a čísla vycházejí z Kroniky starobylého městečka Louňovice, str. 184 (přičemž rozloha pozemků v hektarech je převedena z jednotek uváděných kronikářem jako míra, která v tomto případě činila, podle výpočtu z údaje o rozloze pole louňovického pivovaru, tj. 32 měr=asi 6,2 ha, přes 0,19 ha) a ze jmenovaného usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935 (Archiv k obecní kronice Louňovic).

louky či pastviny.³¹¹ Učinit si nejzákladnější představu o charakteru parcelace zemědělské půdy a drobného přidělu v Louňovicích je možné taktéž podle velikosti jednotlivých parcel a počtu přidělců, mezi něž byly rozděleny. V případě orné půdy patřila k největším pozemkům, odpadnuvším od louňovického velkostatku v době pozemkové reformy, polnost s katastrálním číslem 1064, o rozloze 14,0281 ha, k níž bylo přiřazeno přes 10 ha orné půdy dalších.³¹² Patnáct z asi šestnácti dílů tohoto pozemku připadlo patnácti drobným přidělcům (Václav a Ludmila Bártovi, František a Anna Bébrevi, Jan a Marie Doležalovi, Josef a Anna Novákovi, Karel a Marie Podlahovi, František a Josefa Růžičkovi, Karel a Anežka Slavatovi, František Sládek, Jan Sládek, Hynek a Marie Sojkovi, Ludmila Soukupová, Josef a Marie Studničkovi, Václav a Anežka Vávrovi, František a Marie Venderovi), kteří navíc získali části luk, pastvin a ve dvou případech i dalších rolí.³¹³ Z jiné parcely, zahrnující ornou půdu, s katastrálním číslem 1172 a rozlohou 12,9702 ha,³¹⁴ získali drobní přidělci (Anna Brabcová, Antonín Kahoun, Josef a Anna Kuklíkovi, František Matuška, František Novotný), v těchto případech zvětšiny jako jediné pozemky, pět z jejích šesti dílů.³¹⁵ Podobně i polnost

³¹¹ Vychází z Kroniky starobylého městečka Louňovice (str. 184), případně ze jmenovaného usnesení okresního soudu ve Vlašimi a (konkrétní poloha nabytého stavení) z rozhovoru s paní J. Holou z Louňovic.

³¹² SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 28.

³¹³ Archiv k obecní kronice Louňovic- z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935.

³¹⁴ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 28.

³¹⁵ Archiv k obecní kronice Louňovic- z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935.

s katastrálním číslem 530, o velikosti 11,4269 ha,³¹⁶ byla rozparcelována do šestnácti částí, z nichž patnáct připadlo pro drobný příděl. Nabyvatelkou čtyř jejích dílů se stala obec Louňovice a v případě ostatních jedenácti drobných přídělců se opět vždy jednalo o jiné osoby nebo manželské páry, než kterým byly přiděleny části parcel pod čísly 1064 a 1172.³¹⁷

Na základě usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22. července 1935 (navazujícího na usnesení krajského soudu civilního v Praze o závadprostém odepsání dotyčných nemovitostí z vložky číslo 803 desek zemských, náležející arcibiskupskému statku v Louňovicích pod Blaníkem, z prosince 1934)³¹⁸ se nadále měl projevovat vliv státu na zisk majetků jednotlivými přídělci, což bylo ostatně v souladu se zněním přídělového zákona. V nově zřízených vložkách pro jednotlivé parcely v pozemkové knize katastrálního území Louňovice se mělo poznamenat omezení vlastnického práva přídělců, jakož i jejich právních zástupců, na základě rozhodnutí o přídělu i přídělového zákona z 30. ledna 1920. To se rovnalo zákazu zcizení, zavazení a propachtování přidělených pozemků bez souhlasu SPÚ, stejně jako právu výkupu pro SPÚ.³¹⁹ Jenom pro jisté srovnání připomeňme, že ve smlouvách v akci S z listopadu 1922 si právo koupě zpáteční vyhrazovalo pražské arcibiskupství- a dodejme, vzhledem k datu uváděného

³¹⁶ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 28.

³¹⁷ Archiv k obecní kronice Louňovic- z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935.

³¹⁸ Tamtéž.

³¹⁹ Tamtéž.

soudního usnesení, v návaznosti na nějž se stejnými záležitostmi navíc zabýval znovu krajský soud civilní v Praze v září 1936,³²⁰ že Státní pozemkový úřad zanikl, zrušením a faktickým včleněním do ministerstva zemědělství, již 1. května 1935.

V každém případě, jak bylo zmiňováno, výsledky pozemkové reformy nevedly v Louňovicích k všeobecné spokojenosti. Byla citována slova z Draždákovy obecní kroniky o mnoha zklamáných nadějích, o tom, že pozemková reforma „nemohla a nevyhověla všem, jak by si byli přáli“, že „mnozí vyšli na licho“ a „mnozí dostali sotva čtvrtinu, čeho žádali“. Pozemkovému úřadu byly předhazovány vysoké přidělové ceny, mnohem převyšující cenu přijímací. SPÚ bral při určování přidělových cen pochopitelně ohled na jakost půdy v jednotlivých lokalitách, přičemž, znovu citováno z obecní kroniky, „se ovšem našlo dosti odhadců, kteří ve své škodolibosti odhadli bonitu výhodněji pro Pozemkový úřad a uškodili kupujícímu“.³²¹ Pro pochopení obecné nespokojenosti s výsledky pozemkové reformy v Louňovicích je jistě důležité připomenout i rovněž už citovaná slova inženýra Kozla, pronesená na schůzi poradního sboru pro obvod komisariátu SPÚ ve Vlašimi 6. června 1924, že asi 60 % přihlášek o půdu odpadne.

SPÚ však nebyl jediným, kdo měl na průběh parcelace a přidělu zabrané půdy louňovického velkostatku vliv. Jarolím

³²⁰ Tamtéž- z usnesení krajského soudu civilního v Praze z 10.9. 1936.

³²¹ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 183.

Filip, svěřený držitel velkostatku Louňovice-Vonšov, jenž stál za arcibiskupskou stranu u rozhodnutí o převzetí části louňovického velkostatku pozemkovým úřadem v březnu 1924, je v uváděné obecní kronice označen jako „rádce pro parcelaci“ a vlastně je mu také kladena vina za stav po agrární reformě,³²² vnímaný za neutěšený. Svoji roli v tomto ohledu sehrál též správce velkostatku a nabyvatel louňovického zbytkového statku Rezek, pověřený 28. prosince 1924 arcibiskupskou ústřední kanceláří při jednáních ohledně prováděné pozemkové reformy. V převážně katolicky orientovaných Louňovicích připadla při přidělu donedávna církevních pozemků jistá úloha také místnímu faráři Františku Soukupovi. „A také se nám hodně podobá, že do parcelace činně zasahoval p. farář Soukup, a obyčejně co komu řekl, že dostane, to dostal. Když řekl, že nic, tedy uchazeč mohl být jist, že vyjde na liko,“³²³ píše se s určitou sebekritikou v obecní kronice- ačkoliv ani zhruba soudobý záznam z louňovické farní kroniky, vztahující se k realizované pozemkové reformě, nehodnotí její výsledky pozitivně. „Parcelace provedena. Lid, kterému byly pozemky slibovány, jich nedostal a proto není spokojen,“ uvádí se v této a po několika dalších větách stojí poznamenáno, že „nejhůř při parcelaci pochodil Nejvyšší pan arcibiskup“.³²⁴

Role faráře Soukupa a Rezkova

³²² Tamtéž- doslova zde stojí: „Rádcem pro parcelaci byl smečenský centrální ředitel Clam Martinice Filip. Dle toho to také tak dopadlo.“

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Louňovická farní kronika, str. 94.

zbytkového statku jako těch, kdo v Louňovicích „rozhodovali o přidělech“ v době první pozemkové reformy,³²⁵ byla připomínána též o mnoho let později, v krajně levicové atmosféře obnoveného Československa po druhé světové válce, v souvislosti s revizí pozemkové reformy a novou pozemkovou reformou let 1947-1948, kdy se mnoho hovořilo o hladu po půdě, jehož obětí se v Louňovicích měl stát statek ve vlastnictví Ludvíka Rezka. Shrnutí, prvorepubliková pozemková reforma, předložená obyvatelstvu Louňovic československým státem, vyvolala v obci a jejím okolí značný zájem o půdu, který však nebyl z větší části uspokojivě naplněn. „Nemůžeme odsuzovat zábor půdy pozemkovou reformou, nemáme zkušeností ještě do jaké míry se toto v budoucnu projeví a jaké bude hospodářství na půdě získané z parcelace,“ stojí opět v obecní kronice, s dodatkem, že „budoucnost sama ukáže cesty, kterými se parcelace měla brátí“.³²⁶ Zdá se, že od samého počátku zde existoval pocit nespravedlivého přerozdělení půdy během pozemkové reformy let 1924-1925, tak jako v každém případě existovalo zklamání z reformy jako takové. To mělo mít své následky ve vývoji po roce 1945.

Pozemková reforma připravila arcibiskupský velkostatek v Louňovicích pod Blaníkem o naprostou většinu jeho zemědělské půdy. Oficiálně uváděná

³²⁵ Louňovická Pamětní kniha II., str. 93- doslova zde stojí: „Jsou pamětníci ještě první parcelace, kdy rozhodoval o přidělech farář a zbytkový statek“.

³²⁶ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 186.

rozloha ploch, které velkostatek v jejím důsledku ztratil, činila 204 ha 68 a 97 m² (údaje o půdě odpadlé v období po uskutečnění reformy se přitom mohly lišit, například pro úpravy některých ploch nebo pro změnu toku řeky Blanice, až o několik arů).³²⁷ Zdaleka největší část těchto pozemků, 199,9586 ha, ležela v katastrální obci Louňovice. Ve srovnání s tím se jen o poměrně nevelké plochy jednalo v katastrálních obcích Býkovice (2,7182 ha výhradně luk) a Křížov (1,3453 ha), kde od velkostatku odpadlo velké množství zemědělské půdy již v důsledku odprodeje dlouhodobě propachtovaných pozemků. Zároveň louňovický velkostatek za pozemkové reformy přišel o veškerý svůj nevelký pozemkový majetek v katastrální obci Světlá (0,6676 ha).³²⁸

Pokud jde o využití pozemků, na nichž vznikl Rezkův a Kunstův zbytkový statek, které byly rozparcelovány pro drobný příděl nebo vytvářely či patřily k jiným objektům, odebraným velkostatku Státním pozemkovým úřadem, zaujímal orná půda 161,92 ha. 25,11 ha tvořily louky a téměř 11,49 ha pastviny, téměř 1,9 ha stavební plocha a pouze něco přes 35 arů lesy.³²⁹ Zemědělská půda vytvářela přirozeně nejobecněji hlavní objekt zájmu pozemkové reformy. Víme ale, že louňovickému velkostatku přinesla ztrátu i některých jiných významných objektů.

³²⁷ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice“, č. 314.

³²⁸ Všechny tyto údaje o pozemkových úbytích velkostatku v jednotlivých katastrálních obcích během pozemkové reformy tamtéž, č. 28.

³²⁹ Tamtéž.

XV. NEZEMĚDĚLSKÉ OBJEKTY V LOUŇOVICÍCH, ZABRANÉ POZEMKOVOU REFORMOU

I v období od roku 1925 zahrnoval arcibiskupský louňovický velkostatek dosti rozsáhlé plochy. Přes velký pozemkový úbytek za pozemkové reformy a pozemkové úbytky v předchozích letech (kdy od něj odpadlo například přes 93 ha dlouhodobě propachtované půdy) činila jeho rozloha zhruba 656 ha.³³⁰ Kdybychom zůstali u absolutních čísel, stále mu tedy zůstávaly více než dvě třetiny ploch z jeho rozlohy v roce 1918. Nicméně, ztráta hospodářských dvorů spolu se zemědělskou půdou samozřejmě zcela změnila jeho ekonomickou strukturu, respektive zcela jednoznačně vychýlila jeho hospodářské zaměření směrem k lesnímu hospodářství. K tomu mohla přispět i ztráta pivovaru nebo cihelny, zatímco ztrátě zámku bychom mohli přikládat význam především symbolický. Též

louňovický zámek, rezidence pražských arcibiskupů v případech jejich návštěv v Louňovicích a sídlo hospodářské správy velkostatku, sloužící rovněž jako byt správcům, patřil k nemovitostem, o jejichž převzetí československým státem bylo rozhodnuto 18. března 1924. Budovu v chátrajícím stavu, vyžadující nákladné opravy, pak skutečně převzal Státní

³³⁰ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice- blížeji viz kap.XVI.

pozemkový úřad. Objevili se zájemci o její koupi, kteří však po shlédnutí od takového záměru upustili, právě pro stav, v jakém se zámek nacházel. Z téhož důvodu, pro vysoké náklady na opravy, upustila od úmyslu koupit zámek také obec Louňovice, jež v něm hodlala zřídit školu.³³¹ A tak nakonec zámek koupila místní organizace tělovýchovné jednoty Sokol. V dubnu 1925 SPÚ písemně oznámil svůj záměr „přiděliti zámek v Louňovicích TJ Sokol v Louňovicích pod Blaníkem“ svému přidělovému komisaři ve Vlašimi. Celková výměra areálu, k němuž patřila zámecká zahrada, dosahovala 0,3356 ha, jeho přidělová cena 60 tisíc Kč. K ní se opět již ode dne 1. prosince 1924 připočítávaly 6 %-ní úroky.³³² Louňovická odnož sokolského hnutí (vytvořivšího již v roce 1920 Československou obec sokolskou), jež po svém založení v roce 1921 sídlila v sále louňovického hotelu „U Stupků“, přetvořila vnitřek zámku v tělocvičnu a zámeckou zahradu v letní cvičišť.³³³ Bylo ostatně již uvedeno, že také zřizování nových sportovních areálů patřilo k poměrně častým jevům, vycházejícím z výsledků československé pozemkové reformy. Svojí koupí zámku získal Sokol v Louňovicích důležité zázemí, ale nebyl jediným, kdo zámecké prostory využíval. Ještě poté, co jím byl zámek odkoupen, sídlila v něm lesní kancelář arcibiskupského

³³¹ O stavu zámku a zájmu o něj v době pozemkové reformy Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184 (tamtéž, str. 198, se doslova píše, že zámek „při provádění pozemkové reformy byl nabídnut p. arcibiskupem Kordačem Pozemkovému úřadu“).

³³² Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 585.

³³³ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 198.

patronátního komisaře, který se tak stal nájemcem Sokola. Tato situace se nezamlouvala katolickým odpůrcům louňovického Sokola, který, citováno z farní kroniky z doby nedlouho po jeho založení, „přejal do sebe všechny zdejší bezvěrce“, jehož mnozí členové byli v téže kronice obviněni ze zášti vůči všemu katolickému a, při činnosti obdobné katolické organizace v obci, vůči úspěchům Orla.³³⁴ Nájemné, placené později arcibiskupským úřadem v louňovickém zámku Sokolu, bylo označeno jako povážlivě ponižující a spojeno, snad nepřímou, s ideovým dědictvím Jana Husa.³³⁵

Přízemí východního křídla zámku, využívaného dříve arcibiskupskou hospodářskou správou jako skladiště, se ujala Občanská záložna ve Vlašimi. Ta jej upravila nákladem 14 tisíc Kč a v srpnu 1926 zde otevřela svoji filiálku.³³⁶

Jedním z objektů, o jehož odebrání louňovickému velkostatku se v březnu 1924 rozhodlo v kanceláři SPÚ na pražském Václavském náměstí, byl rovněž pivovar, spočívající již dlouhodobě v pronájmu. Vzhledem k zemědělským pozemkům, které k němu patřily, přitom i on představoval vlastně objekt zčásti zemědělský. Od sedmdesátých let 19. století až do roku 1913 byla jeho nájemcem rodina Celerýnů, která se jej vzdala pro zvýšené nájemné a otevřela si v Louňovicích vlastní hostinec. Následně přešel pivovar se

³³⁴ Louňovická farní kronika, str. 92.

³³⁵ Tamtéž, str. 95- doslova zde stojí: „Musí se vyšetřit, kdo dal svolení k takovému nájmu ponižujícímu. Nad znakem arcibiskupským na bráně zámecké jest za oknem obraz Husův.“

³³⁶ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 214.

svými zemědělskými pozemky (o rozloze 6,0758 ha)³³⁷ do pronájmu Antonína Javůrka, v němž zůstal celé desetiletí, do roku 1923. To se už samozřejmě na louňovický velkostatek vztahovala usnesení záborového zákona a pražské arcibiskupství potřebovalo souhlas pozemkového úřadu, když svěřovalo louňovický pivovar do pronájmu plzeňského sládka Václava Langmajera. 11. prosince 1923 sdělila obvodová úřadovna SPÚ v Praze pražské arcibiskupské ústřední kanceláři, že uděluje svolení k pronájmu louňovického pivovaru s jeho pozemky na dobu šesti let, za roční pachtovné přibližně 6 000 Kč s daněmi a veřejnými dávkami, k čemuž připojila několik podmínek. Jedna z nich zněla, že „z uděleného souhlasu nepřísluší pachtýři více práv než vlastníku na zabraném majetku hospodařícímu“. Pozemkový úřad také vyžadoval, na základě § 61 zákona přidělového, do 15. ledna 1924 zaplacení jedné čtvrtiny procenta z úhrnného pachtovného za dobu šesti let, což představovalo symbolickou částku 90 Kč.³³⁸

V době následné pozemkové reformy a převzetí pivovaru Státním pozemkovým úřadem se o pivovar opět ucházela rodina Celerýnova, která ho však nezískala pro přednostní právo dosavadního nájemce Václava Langmajera.³³⁹ Vždyť už v § 9 záborového zákona stálo, že „při převzetí zabraného majetku jest postupovati tak, aby osoby, pro které na zabraném majetku

³³⁷ Archiv k obecní kronice Louňovic- z kopie pachtovní smlouvy s A. Javůrkem z 9.8. 1913.

³³⁸ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č.314.

³³⁹ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

vážnou práva, jakož i osoby, které mají proti dosavadnímu vlastníku právo z poměru služebního, zaopatřovacího a pachtovního, nebyly zkráceny“.³⁴⁰ V březnu 1925 přidělil Státní pozemkový úřad Václavu a Kateřině Langmajerovým louňovický pivovar s náležejícími mu zemědělskými pozemky, o souhrnné rozloze přesahující 7,77 ha,³⁴¹ do vlastnictví. Vlastníkem pivovaru se Langmajer stával již 1. března toho roku a na oslavu tohoto předání uspořádal večírek v hostinci „U Němečků“.³⁴² Václav Langmajer, nabyvatel pivovaru, byl vlastně vedle Rezka a Kunstových dalším, kdo z pozemkové reformy v Louňovicích získal nejvíce (mimochodem, rovněž pivovar, stejně jako zámek, jejichž přiděl se pohyboval mimo rámec drobného přidělu, byl pozemkovým úřadem včleněn do kategorie „zbytkových statků“)³⁴³. Jím získané pozemky zahrnovaly spolu se samotným pivovarem a sklepem zahradu, pastviny, louku a pole o výměře přes 6,2 ha. Přídělová cena pivovaru a jeho pozemků vytvářela dohromady 51 705 Kč, z čehož 26 705 Kč připadalo na půdu bez budov se stromy a 25 000 Kč na budovy s příslušenstvím.³⁴⁴ V Langmajerově vlastnictví pak pivovar ukončil svůj provoz v době německé okupace v roce 1942, což znamenalo ukončení staleté tradice vaření piva v Louňovicích, jejíž počátky sahaly

³⁴⁰ Zákon o zabránění velkého majetku pozemkového.

³⁴¹ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 585.

³⁴² Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 187.

³⁴³ Národní archiv Praha-Chodovec; Fond SPÚ, kart. 585.

³⁴⁴ Tamtéž.

do dob klášterního panství ve středověku. Sám Václav Langmajer zemřel v roce 1963, ve věku asi jednasedmdesáti let.³⁴⁵

Jako nabyvatel cihelny, taktéž odejmuté velkostatku, se nabízel Josef Tichý, pracující v ní cihlář. Ten o ni ale neměl zájem, pouze si vyžádal, aby si mohl vypálit takové množství cihel, jež mu postačí k postavení domku. Cihelna tedy připadla k Rezkovu zbytkovému statku.³⁴⁶

Byl zmíněn, ve spojitosti se situací před rozhodnutím o převzetí části louňovického velkostatku pozemkovým úřadem, případ žádosti správce velkostatku Ludvíka Rezka Státnímu pozemkovému úřadu z 16. února 1924, v níž se Rezek přimlouval, aby byly z očekávaného záboru, respektive převzetí vyloučeny, spolu s lesními objekty a pozemky, také louňovický pivovar, zámek, cihelna, bývalá vinopalna a rybníky. Rezek jako správce velkostatku se tu odvolával na § 3 záborového zákona, stejně jako na finanční závazky velkostatku. Již 18. března toho roku bylo však dohodnuto, že rybníky (jejichž souhrnná rozloha ve vlastnictví velkostatku se pohybovala okolo 8,6 ha)³⁴⁷ sice přejímány nebudou, nicméně, podobně jako zámek, pivovar nebo cihelna, měl SPÚ převzít též někdejší vinopalnu,³⁴⁸ která sloužila jako byty pro čeled' a penzisty a která se, podle Rezkova

³⁴⁵ Archiv k obecní kronice Louňovic.

³⁴⁶ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

³⁴⁷ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- z celkového výkazu pozemkového majetku s vyčíslenými změnami v držbě a kultuře za dobu od 16.9. 1919 do 13.7. 1931.

³⁴⁸ Tamtéž- z oznámení SPÚ správě louňovického velkostatku z 2.9. 1924 (týkajícího se jak zmíněných rybníků, tak vinopalny).

tvrzení z února 1924, měla původně změnit v obydlí pro dva hajné.³⁴⁹ Jak už víme, nabyvateli této nemovitosti se stali bývalí zaměstnanci velkostatku Josef Herink, Josef Slavata a Josef Kubec. Když v únoru 1925, tedy ještě v průběhu pozemkové reformy, přesídlil poštovní úřad v Louňovicích z chalupy u Veselků, stojící na okraji Louňovic, při cestě k Blaníkům a Načeradci, do budovy bývalé vinopalny (a mimochodem, zůstal v ní až do počátku devadesátých let 20.století), zavázala se obec platit ročně 480 Kč jako domácím Josefu Herinkovi. Důvodem přesídlení byla bezpečnost a vzdálenost od centra obce.³⁵⁰

V důsledku pozemkové reformy byl obci Louňovice a dalším zájemcům předán navíc louňovický vodovod, soustřeďující vodu ve veřejné kašně a pocházející možná ještě z dob středověkého klášterního dominia. Povinnost placení a nákladu na tento vodovod, spočívající dříve na velkostatku, byla nyní, na základě vzájemné dohody, rozdělena mezi obec (40 %), pivovar (26 %), Rezkův dvůr (26 %) a vinopalnu (8 %).³⁵¹

Velkostatku zato zůstaly oba louňovické špýchary (starší z období kolem roku 1600, mladší zhruba z poloviny 18. století), a to přesto, že starší patřil vedle zámku a pivovaru k jediným oceňovaným nemovitostem v Louňovicích při sepsání oceňovacího protokolu velkostatku

³⁴⁹ Tamtéž- z Rezkovy písemné žádosti SPÚ z 16.2. 1924.

³⁵⁰ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 187.

³⁵¹ Tamtéž, str. 184.

Louňovice-Vonšov ve Vlašimi 26. září 1924. Jednalo se vlastně o hospodářské budovy, avšak možnosti hospodářského využití, jaké skýtaly, byly jen malé.³⁵²

Odebrání hospodářských dvorů s většinou zemědělské půdy, odebrání místních průmyslových závodů spolu se zámek, sídlem hospodářské správy velkostatku, to vše nás dovádí k závěru, že státní zásah do majetkového vlastnictví louňovického velkostatku v podobě pozemkové reformy byl poměrně radikální. Zejména to platí proto, že šlo o církevní velkostatek, vůči nimž byl postup československého státu během pozemkové reformy obvykle mírnější než vůči velkostatkům šlechty- a mírnější než v konkrétním případě velkostatku louňovického.

XVI. ZBÝVAJÍCÍ ARCIBISKUPSKÝ VELKOSTATEK V LOUŇOVICÍCH

Bylo

³⁵² Tamtéž. K případu staršího louňovického špýcharu je přesto možno dodat, že podle vlašimské tiskoviny Hlasy od Blaníka ze září 1936 právě louňovický statkář Rezek odprodal starý špýchar v Louňovicích, „který bude zbořen“. Tato stavba (např. v Kronice starobylého městečka Louňovice zmiňována jako historická památka), o kterou nebyl během pozemkové reformy žádný zájem a která nebyla opravována, se později zhroutila (POUZAR, J.: Podblanickou minulostí, str. 20).

uvedeno, že po pozemkové reformě dosahovala celková výměra louňovického arcibiskupského panství asi 656 ha. Nález separační komise z července 1931, několik let od realizace agrární reformy, hovořil ještě o něco vyšším, přesném čísle 657,5149 ha³⁵³ (pro srovnání, v září 1919 činila podle obdobného nálezu rozloha velkostatku 956,7763 ha)³⁵⁴. Podíl lesů na celkové rozloze velkostatku ve srovnání s obdobím před pozemkovou reformou a dalšími změnami s ní souvisejícími nejenže pochopitelně prudce narostl, ale i jejich reálná rozloha byla větší než v roce 1919. Celková plocha lesů ve vlastnictví louňovického velkostatku v červenci 1931 byla vypočtena na 605,5404 ha. Z toho se 503,8277 ha nalézalo v katastru samotných Louňovic, 55,6618 ha v katastrální obci Křížov a 46,0509 ha v katastrální obci Býkovice.³⁵⁵ Výrazným trendem, projevujícím se na louňovickém velkostatku zejména v období po pozemkové reformě, kdy lesy sehrávaly úlohu již zdaleka prvořadého hospodářského zdroje arcibiskupského panství v Louňovicích, se stalo zalesňování ostatních ploch. Ostatně, v posudku lesního znalce za účelem separace ke dni 31. července 1931, vycházejícím ze souhrnné rozlohy 605,5404 ha arcibiskupských lesů v katastrálních obcích Louňovice, Křížov a Býkovice, stojí: „Tato plocha zvětšila se, jak bude později blíže popsáno, o 18,7903 ha příbráním polí a pastvin po pozemkové

³⁵³ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č. 314- z celkového výkazu pozemkového majetku s vyčíslenými změnami v držbě a kultuře za dobu od 16.9. 1919 do 13.7. 1931.

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Tamtéž- z posudku lesního znalce ke dni 31.7. 1931.

reformě za účelem arondace lesa k zalesnění, takže skutečně lesní plocha činí nyní 624,3307 ha.³⁵⁶

O trendu zalesňování vypovídá také soupis o změnách v kultuře mezi 16. zářím 1919 a 13. červencem 1931 na pozemcích, které přes pozemkovou reformu, odprodej dlouhodobých pachtů a další úbytky zůstaly velkostatku. Podle nich za toto období ubylo tímto způsobem zhruba 13,7 ha pastvin, 6,55 ha rolí a 4 ha luk, ovšem přibylo přes 24,25 ha lesů. Jenom pro představu, podle soupisu o změnách držby půdy ve stejném časovém rozmezí odpadlo od velkostatku 305,29 ha ploch (z toho 247,93 ha rolí a 35,26 ha luk) a naopak přibylo, v důsledku směn pozemků, 5,95 ha (z toho asi 3,53 ha luk a 1,77 ha lesa).³⁵⁷

Kromě lesů vlastnil velkostatek v roce 1931 stále ještě přes 23,49 ha, vedených jako orná půda, 10,9 ha, uváděných jako pastviny, 8,23 ha luk a 0,46 ha zahrad. Rozlohu luk přitom, s 8,605 ha, přesahovala plocha rybníků. Přes 25 arů vytvářela plocha stavební a 2,3 aru jiné plochy daně prosté.³⁵⁸ Přibližně stejná čísla o rozloze a pozemkové struktuře louňovického velkostatku se nám nabízejí z doby o dalších deset let později, z roku 1941.³⁵⁹

Lesy louňovického velkostatku vytvářely jeden revír (polesí). Z hlediska terénu se

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž- z celkového výkazu pozemkového majetku s vyčíslenými změnami v držbě a kultuře za dobu od 16.9. 1919 do 13.7. 1931.

³⁵⁸ Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž- z poznámek k uvedenému výkazu.

většina těchto lesů rozprostírala na stráních (jako byly například svahy Velkého a Malého Blaníku), menší část v údolích. Hlavní dřevinu, pěstovanou v nich, představoval smrk (podle zmíněného posudku lesního znalce z roku 1931 tvořil 73 % porostů), dalšími pěstovanými dřevinami byly borovice, buk, jedle, modřín, javor, olše a bříza. Doba obmyšlná byla devadesátiletá. V průběhu dvacátých let 20. století se na lesních porostech louňovického velkostatku negativně podepsaly žír bekyně mnišky v letech 1922-1924 a větrná smršť v roce 1929.³⁶⁰

Pozemková reforma let 1924-1925 vedla ke zrušení hospodářské správy velkostatku. V čele zbývajících arcibiskupského panství v Louňovicích zůstala lesní správa, předtím součást správy hospodářské, jež sídlila v Louňovicích, jež však byla podřízena lesnímu radovi z Červené Řečice. Teprve nad ním spočíval vrchní dozor z pražské arcibiskupské ústřední kanceláře. Louňovický lesní správce, revírník, měl pro lesní ochranu přikázané čtyři hajné.³⁶¹ V době krátce po pozemkové reformě se lesním správcem a arcibiskupským patronátním komisařem v Louňovicích stal Zikmund Jasser, lesní inženýr německé národnosti.³⁶²

Lesní správa přesídlila ze zámku (víme o nájemném, které po pozemkové reformě platila lesní kancelář arcibiskupského patronátního komisaře Sokolu jako novému majiteli budovy) do budovy

³⁶⁰ Tamtéž- z posudku lesního znalce ke dni 31.7. 1931.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 185.

louňovické myslivny. Ta byla v roce 1934, za lesního správce Antonína Poláka, přebudována přístavbou patra, čímž měla posloužit též jako případná nocovna pražským arcibiskupům při jejich návštěvě Louňovic.³⁶³ Otázka lesů celkově představovala specifickou záležitost pozemkové reformy období první Československé republiky. V době před agrární reformou byl podíl velkostatků, na něž se od roku 1919 vztahoval záborový zákon, ve vlastnictví lesních ploch ještě mnohem větší než jejich podíl ve vlastnictví zemědělské půdy- tak jako tomu samozřejmě bylo také v případě louňovického velkostatku a jeho podílu ve vlastnictví lesů a zemědělské půdy v prostoru katastrálních obcí Louňovice, Býkovice a Křížov. Podle § 10 přidělového zákona bylo hlavním zájmem lesy netříštit, tzn. že měly být zpravidla ve svém celku zachovány i dosavadní souvislé hospodářské lesní jednotky (polesí, revíry). Lesy měly být v první řadě přidělovány obcím a jiným veřejným svazům, jednotlivcům mohly být přiděleny jen výjimečně a v menší rozloze, například pokud by tomu odpovídal reálný stav v té či oné lokalitě³⁶⁴ (velmi podobná nařízení se vztahovala na rybníky,³⁶⁵ jimž se věnoval § 11 téhož zákona a které v případě Louňovic rovněž zcela zůstaly ve vlastnictví velkostatku). Pozdější nařízení zvýraznila roli státu jako potenciálního nabyvatele lesů,³⁶⁶ zatímco snahou reformou dotčených

³⁶³ Tamtéž, str. 198.

³⁶⁴ Zákon přidělový.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ PEKAŘ, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, str. 47.

velkostatkářů bylo své rozsáhlé lesní komplexy hájit.³⁶⁷

Při vážném zásahu, jaký pro louňovický velkostatek v roce 1924 znamenala pozemková reforma, zůstaly tedy lesní majetky tohoto velkostatku prakticky nedotčeny. Velkostatek se svým lesním revírem se plně zaměřil na lesní hospodářství. Hierarchický mezičlánek mezi ním a arcibiskupskou ústřední kanceláří představoval nyní lesní rada z arcibiskupského velkostatku v Červené Řečici.

Zánik

arcibiskupskému lesnímu velkostatku v Louňovicích přineslo znárodnění v roce 1949. Jeho lesní majetek připadl pod správu podniku Státní lesy. Z lesních ploch bývalých velkostatků na Podblanicku byla utvořena polesí, přináležející lesnímu závodu ve Vlašimi.³⁶⁸ V realitě nastoupivšího komunistického režimu tak zcela zaniklo rozsáhlé pozemkové vlastnictví pražských arcibiskupů v kraji bezprostředně pod Blaníkem, na jehož počátku stála poslední vůle Karla Adama Lva z Říčan z roku 1672.

XVII. SOCIÁLNÍ STRUKTURA PŘÍDĚLCŮ A OTÁZKA SOCIÁLNÍCH POSUNŮ V LOUŇOVICÍCH ZA

³⁶⁷ KUBAČÁK, A.: Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl, str. 37-38.

³⁶⁸ FRIČ, D., a kol.: Podblanicko, str. 52.

POZEMKOVÉ REFORMY LET 1924-1925

O celkovém podílu louňovického velkostatku na pozemkovém vlastnictví v lokálním rámci katastrálních obcí Louňovice, Křížov a Býkovice může vypovídat skutečnost, že po roce 1918 zahrnoval, s výměrou přes 956 ha, přes 45 % plochy celého louňovického panství z roku 1848. V roce 1848 dosahovala celková rozloha louňovického dominia 3 672 jiter (čili přes 2 112,5 ha). Plocha dominikálu v tomto období zániku poddanské závislosti činila 1 624 jiter, tj. asi 934,5 ha (a tedy přibližně o dvě desítky hektarů méně než dosahovala rozloha velkostatku o sedmdesát let později), zbývající většinu (2 047 jiter, tj. skoro 1 178 ha) tvořil rustikál. V rámci celého louňovického dominia se v roce 1848 rozkládalo 1 918 jiter (asi 1 104 ha) rolí a 996 jiter (asi 573 ha) lesů. V roce 1918 vlastnil velkostatek zhruba 277,5 ha rolí a téměř 580 ha lesů.³⁶⁹

Každopádně, v období před pozemkovou reformou též v těsném sousedství pozemků louňovického velkostatku hospodařilo značné množství drobných zemědělců na vlastních zemědělských plochách, v souhrnu větších než byly zemědělské plochy „panujícího“ louňovického statku, stejně jako jich velké množství, jak víme, hospodařilo na půdě velkostatku jako pachtýři. Podblanicko, oblast s nepříliš úrodnou půdou, si však i

³⁶⁹ Výše uvedené číselné údaje viz SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice.

v období po roce 1918 zachovávalo charakter převážně chudého, zaostávajícího kraje, jehož ekonomický ráz určovala vedle málo výnosného zemědělství dosud především řemeslnická malovýroba.³⁷⁰ To se odráželo také na situaci těchto drobných, často nesoběstačných zemědělců, jakkoliv samozřejmě mezi těmito parcelovými a malými rolníky existovaly rozdíly ve výměře vlastněných i propachtovaných pozemků.

Pozemková

reforma na velkostatku Louňovice silně omezila místní hospodářskou pozici tohoto velkostatku a poznamenala jeho hospodářskou strukturu, vnesla výrazné změny do majetkových poměrů v Louňovicích. Na druhou stranu ovšem, třebaže z některých zaměstnanců velkostatku učinila soukromé hospodáře, případně z nájemníků vlastníky, její dopad na ekonomickou situaci širších řad obyvatel Louňovic a okolních obcí a osad nebyl výrazný- též i pro vysoký počet nabyvatelů, mezi něž byly rozděleny pozemky, které nepřípadly ke zbytkovým statkům. Z největších nabyvatelů, jimž pozemková reforma ve skutečně významné míře zasáhla do osudů a posunula je do nové sociálně-ekonomické úlohy, je možné pochopitelně připomenout případ Ludvíka Rezka, správce louňovického velkostatku již před první světovou válkou a poté znovu po většinu první poloviny dvacátých let, který posléze získal louňovický hospodářský dvůr s přibližně 55 ha

³⁷⁰ FRIČ, D., a kol.: Podblanicko, str. 50.

zemědělské půdy. Lze připomenout Antonína a Josefa Kunstovy, stejně jako Rezek zařazené Státním pozemkovým úřadem mezi pozemkovou reformou poškozené úředníky, kteří se změnili v nabyvatele hospodářského dvora Olešná se zhruba 34 ha zemědělských pozemků, ačkoliv šlo o objekt po hospodářské stránce nepříliš dobře hodnocený. Lze připomenout Václava Langmajera, sládka původem z Plzně, který, po pronájmu trvajícím něco přes jeden rok, získal do vlastnictví louňovický pivovar se sklepem (mimoходом, od samotného pivovaru oddělenou budovou poblíž mladšího louňovického špýcharu, s letopočtem 1868 jako rokem výstavby na svém průčelí) a přináležejícími mu zemědělskými pozemky.

Bylo rovněž uvedeno, že kromě samotného Rezka také někteří jiní bývalí zaměstnanci arcibiskupského velkostatku získali majetky z jeho parcelace, ovšem v těchto případech se rozhodně nejednalo o přiděly, jež by skýtaly potenciál k vytvoření či dotvoření prosperujících zemědělských usedlostí. Byl zmíněn případ dřívějšího bednáře, vodáka a porybného ve službách velkostatku Josefa Herinka, hlavního z nabyvatelů bývalé vinopalny v Louňovicích, jemuž od roku 1925 obec odváděla poplatek poté, co do této budovy přesídlil louňovický poštovní úřad, a jenž se vedle toho stal nabyvatelem nepříliš rozlehlých ploch zemědělské půdy (zahrady, louky a pole), tak jako nevelké zemědělské pozemky získali z parcelace velkostatku bývalí čeledíni Josef Slavata a Josef Kubec, kteří

navíc v důsledku pozemkové reformy společně s ním sdíleli vinopalnu. Byl zmíněn případ bývalého arcibiskupského zahradníka Alberta Čeňka, nabyvatele obytného stavení a taktéž zemědělských pozemků v Louňovicích. A v případech bývalých zaměstnanců velkostatku lze také připomenout cihláře Josefa Tichého, nabyvatele dílu role, pastviny a dílu louky.³⁷¹

Vraťme se ke zprávě Státního pozemkového úřadu z prosince 1929, podle které bylo v drobném přidělu 220 ha veškeré a 199 ha zemědělské půdy od velkostatku Louňovice rozděleno mezi 168 nabyvatelů, takže průměr činil 1,31 ha na nabyvatele, a která se dozajista kromě vlastní pozemkové reformy dotýká i s ní spjatých preludií- čili všech pozemkových přesunů na úkor louňovického velkostatku, podnícených ze státní iniciativy zhruba v rozmezí let 1919-1925, samozřejmě kromě přidělů zbytkových statků. Jakkoliv parcelace pozemků louňovického velkostatku pro drobný přiděl nevedla k přesprávným převratným změnám v hospodářsko-sociálním postavení většiny přidělců, pokusme se přiblížit odpovědi na to, kdo tedy byli ti další z oněch mnoha desítek, kromě už jmenovaných bývalých zaměstnanců velkostatku, kteří se stali nabyvateli určitého dílu půdy od arcibiskupského velkostatku v drobném přidělu anebo pozemku v souvislosti s akcí R, nebo už předtím získali do vlastnictví pozemky, na nichž již léta a desetiletí fakticky hospodařili jako pachtýři, či

³⁷¹ Archiv k obecní kronice Louňovic- z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935 (jedná se zde ovšem o jistý odhad, vzhledem k tomu, že jinému přidělci pod jménem Tichý Josef byl připsán pouze díl role).

v roce 1922 odkoupili drobný, ale pro vlastní účely důležitý pozemek v akci S (jako třeba obuvník Josef Říha, který si po přidělu v této akci vystavěl dům v sousedství louňovického hospodářského dvora), s poukazem na některé další konkrétní příklady. Mezi drobné přidělce od louňovického velkostatku mohli patřit relativně zámožní zemědělci, jako například rodina Matušků, hospodařící v katastru Býkovic (v jejímž případě stojí za zmínku, že člen této rodiny se oženil s dcerou Ludvíka Rezka, a toto příjmení tak nese Rezkův vnuk, který získal louňovický hospodářský dvůr v restitučním období po roce 1989). Častěji však mezi nimi byli drobnější rolníci, domkáři, drobní místní řemeslníci... U některých lze snad předpokládat, že mohli být poměrně dobře zajištěni mimo vlastní zemědělskou sféru, jako třeba mlynář Hynek Jeřábek či jiný mlynář, Josef Koupený z Kamberka, jeden z nabyvatelů lučních ploch v katastru Býkovic, nebo louňovický hostinský Václav Celerýn, jenž v roce 1919, kdy byly podniknuty první kroky k odprodeji dlouhodobých pachtů, patřil k největším dlouholetým pachtýřům v katastru Louňovic. Naopak, mnozí jiní patřili k vrstvě nesoběstačných rolníků, která se později měnila v tzv. kovozezemědělce, tj. vlastníky nevelkých zemědělských pozemků, vydělávajících si námezdní práci v průmyslu- a v této souvislosti je možno připomenout, jak velký sociálně-ekonomický význam celkově pro podblanický region mělo přesídlení zbrojařského podniku Sellier a Bellot z Prahy-Žižkova do Vlašimi v roce

1936.³⁷² Nová továrna zde v lednu toho roku zahájila provoz na pozemku zvaném Obora, odkoupeném v roce 1932 od vlastníka vlašimského velkostatku knížete Auersperga, a tato skutečnost zvýšila i význam samotné Vlašimi jako města. Ta se v důsledku toho stala v srpnu 1937 sídlem samostatného politického okresu.³⁷³

Mnozí v katastru Louňovic nabytím nevelkých zemědělských pozemků, tj. polí, luk a pastvin, za pozemkové reformy rozšířili své jmění poté, co jim již předtím připadl do vlastnictví propachtovaný pozemek, jako třeba rolník František Daněk, kožešník Jan Měchura nebo domkářka Františka Vondrová, vdova, jejíž manžel byl jedním z více než dvou desítek mužů z Louňovic, jež zahynuli na frontách první světové války. K nabyvatelům v drobném přidělu náleželi také legionáři (což bylo samozřejmě důležité vzhledem k ideovému pozadí československé pozemkové reformy), jako František Klenot, který se v Louňovicích usadil až v období po roce 1918, z pozemkové reformy získal díl role a louky a snad někdy v době krátce po její realizaci se u obce hlásil o místo ponocného, anebo Josef Vrána, louňovický rodák, který před

³⁷² Zároveň lze poznamenat, že v předchozím období, v roce 1930, byla sociálně-hospodářská situace podblanického regionu poznamenána uzavřením zlatodolu Roudný (FRIČ, D., a kol.: Podblanicko, str. 50-51).

³⁷³ Dotyčný pozemek, lesní areál určený pro chov zvěře, obdržel název Obora jako vlastní jméno právě v období první pozemkové reformy. V červnu 1925 vrátil SPU Oboru knížeti Auerspergovi pod podmínkou, že zůstane zachován její ráz. Přesun zmíněného zbrojařského podniku z Prahy-Žižkova právě do Vlašimi prosazoval již od roku 1927, kdy se uvažovalo o jeho přemístění na venkov, generál Vladimír Chalupa (1872-1937), odrostlý ve Vlašimi, od roku 1918 jeden z tvůrců nové československé armády a v letech 1927-1934 přednosta zpravodajského oddělení v Praze. Vlašimská městská rada už v říjnu 1927 jednala proto o myšlence koupě Obory za tímto účelem, ale velkostatek odmítl objekt prodat a totéž stanovisko zastával i později. Teprve po obrovské větrné smršti v létě 1929, která zničila většinu porostů Obory, Auersperg projevil ochotu k odprodeji celého areálu firmě za 1 600 000 Kč. Jako hlavní argument pro přemístění podniku Sellier a Bellot právě do Vlašimi sloužilo vhodné zázemí pro nábor pracovních sil (POUZAR, J.: Podblanickou minulostí, str. 69-71, příp. 95-96).

první světovou válkou pobýval ve Vídni a do Louňovic se vrátil až v období po vyhlášení nezávislé Československé republiky. Lze dále uvést, že kupříkladu louňovický domkář Hynek Mrázek se stal nabyvatelem role a dílu louky, zatímco mnohým místním domkářům a řemeslníkům připadl jen díl louky, jako třeba obuvníkovi Václavu Jilichovi, zedníkovi Františku Slavatovi, kominíkovi Františku Dittrichovi...³⁷⁴

Mimo fyzické osoby patřila k větším nabyvatelům v drobném přídělu obec Louňovice, která získala pozemky poblíž části obce zvané Fortna³⁷⁵ a na kterou v důsledku pozemkové reformy přešel největší podíl na správě a údržbě louňovického vodovodu (menší podíly připadly na Langmajerův pivovar, Rezkův dvůr a Herinkovu vinopalnu), kdežto louňovická fara získala z parcelace arcibiskupského velkostatku stodolu při hospodářském dvoře, užívanou jí ostatně už padesát let. A v celkovém rámci pozemkové reformy nelze samozřejmě opomenout místní organizaci tělovýchovné jednoty Sokol a pozici, jakou ta získala přidělením louňovického zámku.

S ohledem na jen nanejvýš slabý dopad pozemkové reformy na majetkovou a sociální situaci naprosté většiny přídělců můžeme opět připomenout průměr 1,31 ha na nabyvatele v drobném přídělu- a dodat, že drobný příděl během

³⁷⁴ Tvzení v tomto odstavci vycházejí z dokumentů v SOA Praha-Chodovec (Fond Velkostatek Louňovice, č. 314), z usnesení okresního soudu ve Vlašimi z 22.7. 1935 (Archiv k obecní kronice Louňovic), z Kroniky starobylého městečka Louňovice, z rozhovoru s paní J. Holou, případně panem Dittrichem z Louňovic, synem jednoho z jmenovaných přídělců.

³⁷⁵ Kronika starobylého městečka Louňovice, str. 184.

první československé pozemkové reformy se pohyboval až k hranici 30 ha. A důležité jsou nadto takové skutečnosti, že půda louňovického velkostatku patřila až do třetí, tedy obilnářsko-bramborářské zemědělské výrobní oblasti, a že kromě orné půdy představovaly dotyčné přidělované pozemky často louky a pastviny.

XVIII. POZEMKOVÁ REFORMA V LOUŇOVICÍCH A JEJÍ VÝSLEDKY V CELKOVÉM KONTEXTU ČESKOSLOVENSKÉ POZEMKOVÉ REFORMY A V RÁMCI REGIONÁLNÍM

Vzhledem k politickému zápasu o charakter změn ve sféře držby půdy, jaký se rozpoutal po vzniku nezávislé Československé republiky a jehož nejdůležitějšími účastníky byli agráři a sociální demokraté, a také s ohledem na vzedmutou levicovou vlnu po první světové válce, jež se rovněž dotýkala otázek pozemkového vlastnictví, je asi podstatné, že většina louňovického obyvatelstva stranila Československé straně lidové. Tedy katolické politické síle, která prosazovala především odkup části pozemků velkostatků v zájmu rozmnožení a posílení řad maloroľnictva, přičemž mířila

proti velkostatkům světským, nikoliv církevním- a víme, že chystaná parcelace louňovického velkostatku byla v Louňovicích přijímána rovněž přinejmenším s určitými rozpaky, že však též vyvolala velmi silný zájem o půdu a že nakonec výsledky pozemkové reformy vedly ke zklamání. Přesto lze dodat, že agrární strana (od roku 1922 pod názvem Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu), která při svém rozhodujícím vlivu ve Státním pozemkovém úřadě prvořadě ovlivňovala průběh pozemkové reformy a které právě pozemková reforma přispěla ke značné popularitě v celonárodním rámci, se i v Louňovicích stala druhou nejúspěšnější stranou, po straně lidové, ve volbách do obecního zastupitelstva v roce 1927.³⁷⁶

Československá pozemková reforma se opírala o složitý systém zákonů a nařízení, třebaže zákony záborový, přidělový a náhradový představovaly ty nejzákladnější. Její zákony i praxe měly řadu nedostatků, jak to vnímali její kritici. Ostatně, i prezident Masaryk, kterého rovněž můžeme spojovat s počátky tohoto procesu, spjatého s počátky samotné československé státnosti, a který, jak bylo uvedeno, například 29. dubna 1919, nedlouho po přijetí záborového zákona, vítal připravovanou pozemkovou reformu na sjezdu agrární strany, se k ní kriticky vyjádřil ve svém novoročním projevu v roce 1922, když například hovořil o nejistotě poměrů v jejím důsledku,

³⁷⁶ Lidovci obdrželi 6 mandátů, agrárníci 4 mandáty, zbývajících 5 mandátů připadlo na ostatní (louňovická farní kronika, str. 98).

kteřou „stát ztrácí miliony“, nebo když tvrdil, že „pozemkový úřad je bez kontroly a měl by býti odpolitizován“. Současne vyjádřil názor, že by „jistý počet větších statků měl býti zachován“, že „ponechávat hospodářství na nich státu je chybou“ a že „parcelování šmahem neodpovídá našim potřebám“, že „přijde jím nazmar technická síla a dovednost hospodářských úředníků“.³⁷⁷

Pozemková reforma v režii agrární strany vedla, formou přidělu zbytkových statků, k vytvoření silné statkářské vrstvy a současně přispěla k vylepšení majetkové a hospodářské situace velkého množství bezzemků, parcelových, malých a středních rolníků. V této souvislosti bychom mohli opět poukázat na slova presidenta Masaryka, který v roce 1927, u příležitosti devátého výročí vyhlášení nezávislého Československa, ocenil její výsledky, když prohlásil, že „pozemková reforma vedle převratu státního je největším činem republiky, je dovršením a vlastním uskutečněním převratu“.³⁷⁸

Přesto, značná část venkovského obyvatelstva s výsledky agrární reformy uspokojena nebyla. To se mělo plně odrazit, za změněných politických podmínek, po roce 1945, kdy nové radikální zásahy do sféry pozemkového vlastnictví na pozemkovou reformu z doby první republiky v podstatě navázaly. Obraz širší nespokojenosti s výsledky

³⁷⁷ O dvanáct dní později Masaryk při přijetí pětičlenné deputace agrární strany zahladil nepříznivý dojem, který touto svou kritikou mezi agrárníky vyvolal (PEKAŘ, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, str. 40-41).

³⁷⁸ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 84.

reformy se nám ostatně naskýtá i v případě Louňovic- a obecněji, v regionálním rámci Podblanicka nepřinesla pozemková reforma výraznější úspěchy v sociální sféře, tzn. že nezměnila situaci řad drobných a nesoběstačných zemědělců v regionu.³⁷⁹

Vytváření zbytkových statků na zabraných a přejímaných plochách velkostatků patřilo k typickým rysům agrární reformy. V souvislosti s potřebou přiměřené výměry zabrané půdy k hospodářským budovám se o nich hovořilo již v § 24 přídělového zákona. V § 25 téhož zákona, ve spojitosti s jejich přidělem (kdy se jako jejich přidělci, v odkazu na § 1, připouštěla také sdružení zemědělců, drobných živnostníků, zemědělských i lesních zaměstnanců atd., sdružení zemědělská a spotřební, obce apod.), se doslova hovořilo o přidělu „k vytváření odborných hospodářství uchazečům jednotlivcům, zvláště způsobilých k vedení větších podniků zemědělských“.³⁸⁰ Důraz na vytváření zbytkových statků kupříkladu kladl ve svém článku, uveřejněném v lednu 1923, doktor Jan Voženílek, jeden z předních představitelů SPÚ, přičemž se také zmínil o velkostatech, jež „sice budou zpravidla státem převzaty, ale jichž nebude použito pro drobný příděl- také proto, že není drobných schopných uchazečů místních“.³⁸¹ V konkrétní záležitosti Louňovic pod Blaníkem se tato slova velice blíží

³⁷⁹ FRÍČ, D., a kol.: Podblanicko, str. 50.

³⁸⁰ Zákon přídělový.

³⁸¹ PEKAR, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy, str. 39-40.

vzpomínaným slovům technického úředníka Josefa Kozla ze schůze poradního sboru pro obvod komisariátu SPÚ ve Vlašimi v červnu 1924, o odpadnutí asi 60 % přihlášek, protože „mezi přihláškami je mnoho uchazečů nekvalifikovaných“.

Jak víme, asi na 91 ha z přibližně 204,5 ha, odebraných pozemkovou reformou louňovickému velkostatku, vznikly zbytkové statky dva. Ani Rezkův statek, větší a hospodářsky významnější z nich, nepředstavoval, už třeba i pro původní rozlohu louňovického velkostatku a jeho zemědělských pozemků, zdaleka největší zbytkový statek, jaký byl během pozemkové reformy vytvořen v oblasti Podblanicka. Pro srovnání, v prostoru západně od Louňovic dosáhly větší rozlohy zbytkové statky, vytvořené na pozemcích jankovsko-ratměřického velkostatku, v období před pozemkovou reformou propachtovaného³⁸² (narozdíl od Louňovic, náležejících k vlašimskému soudnímu okresu, však Jankov a Ratměřice ležely již v soudním okrese Votice). Z nich například zbytkový statek v Ratměřicích, jehož nabyvatelkou se stala L. Kabešová, dosahoval 72 ha veškeré a 68 ha zemědělské půdy, a zbytkový statek Skrýšov, přidělený A. Kudrnovi, byl s plochou 95 ha veškeré a 82 ha zemědělské půdy ještě rozlehlejší. Ze zbytkových statků, vytvořených z propachtovaných dvorů vlašimského panství Auerspergů, byl v porovnání s Rezkovým statkem o něco menší zbytkový statek v Libouni, získaný K.

³⁸² Jako pachtýři dvorů tohoto velkostatku jsou uvedeni J. Počepický a A. Nerad (PŠENIČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 79-80).

Chlístovským (54 ha veškeré a 50 ha zemědělské půdy), ale větší rozlohy byl zbytkový statek v Nesperách, přidělený původnímu pachtýři E. Kollinskému (68 ha veškeré a 61 ha zemědělské půdy). Nesperský dvůr přitom před pozemkovou reformou přesahoval plochu 143 ha veškeré a 132 ha zemědělské půdy- a v Kollinského velkopachtu kromě toho spočíval dvůr v Ostrově, rovněž náležející k vlašimskému velkostatku, jehož nabyvatelem, jako dalšího zbytkového statku, se v důsledku pozemkové reformy stalo Družstvo pro pěstování osiv. Jako jiné nabyvatele zbytkových statků v oblasti Podblanicka mimo fyzické osoby lze uvést například Okresní správní komisi v případě Jankova nebo Družstvo válečných poškozců v případě Načeradce.³⁸³ Zbytkové statky se měnily v nástroj korupce,³⁸⁴ jejich přidělování mělo protekční ráz, a po roce 1945, kdy byly v souvislosti s novými chystanými změnami v pozemkovém vlastnictví předurčeny k faktické likvidaci, byly celkově spojovány se stinnými stránkami prvorepublikové agrární reformy. Pro toto období vlády Národní fronty, kdy o svůj vliv na venkově usilovali k neomezené moci postupující komunisté, jsou velice příznačná slova komunistického ministra zemědělství Ďuriše a vedoucího odboru ministerstva zemědělství pro pozemkové reformy Koťátka z října 1946 z proklamace, jež byla součástí agitační kampaně za získání venkova pro přijetí nových zemědělských

³⁸³ K výše zmíněným dvorům a zbytkovým statkům viz tatáž publikace.

³⁸⁴ Např. MĚCHÝŘ, Jan: O novodobých dějinách Československa, Praha 1991, str. 11.

zákonů. „Prozkoumáme, zda majitel zbytkového statku splňuje podmínky přidělového řízení, zda je zemědělcem, zda na zbytkovém statku osobně hospodaří, zda se neobohatí směnou svého méněcenného majetku za cennější zbytkový statek, zda nenabyl zbytkový statek úplatkářstvím, popř. jinými pletichami a zda zbytkový statek nebyl vytvořen na úkor drobného přidělu anebo na škodu veřejného zájmu. Těm, kdož nesplňují třeba i jen jednu z těchto podmínek, zbytkový statek neponecháme.“³⁸⁵ Zároveň jde o slova, jež můžeme víceméně vztahovat i na konkrétní případ Louňovic, v souvislosti s tlakem, jenž byl později vyvíjen proti Ludvíku Rezkovi, zabráním jeho zbytkového statku pro parcelaci a celkovým připomínáním špatností první pozemkové reformy.

Byl zmiňován nedobrá dojem, jaký v Louňovicích vzbuzoval pro vysoké přidělové ceny, respektive „škodolibost odhadců“, Státní pozemkový úřad. Pravomoce, které této instituci poskytoval již zákon, byly značné. Při postupu, jaký volil SPÚ v záležitosti drobného přidělu, bude vhodné připomenout první větu § 16 přidělového zákona, tvrdící, že „půdu přidělí úřad pozemkový co do místa, jakosti a množství tak, aby účelu přidělu bylo vyhověno co nejlépe, přihlížejíce jednak k odůvodněným přáním uchazečů, jednak k tomu, aby nebyly zkráceny zájmy veřejné a oprávněné požadavky uchazečů jiných“. Důležitým faktorem, na nějž byl brán ohled, byla též

³⁸⁵ PŠENIČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 125.

otázka scelování. „Půda budiž přidělována způsobem co nejúčelnějším a budiž pokud možno docíleno zcelení půdy v obcích, ve kterých leží zabraný majetek,“ pravil § 21 téhož zákona. V souladu se zněním přidělového zákona bylo též omezení práva vlastnického pro nabyvatele přidělených nemovitostí. Ve druhém odstavci § 23 téhož zákona stálo, že „bude pozemkový úřad dbáti toho, aby zabezpečil, že přidělená půda nebude odcizena účelům, kterých přiděl sleduje“, a proto se měla, „pokud toho vyžaduje povaha věci“, podřídit ustanovením platným pro tzv. rolnické nedíly. Podle přidělového zákona přitom rolnické nedíly vznikaly přidělem celé usedlosti, stejně jako sloučením svobodného pozemkového majetku s přidělem. Rolnický nedíl, pokud jde o další nakládání s ním nebo jen jeho částí (například další zcizení, třeba i v případě smrti nabyvatele či jednoho z manželských nabyvatelů, či propachtování), tak zůstával nadále zcela pod kontrolou Státního pozemkového úřadu. V prvních deseti letech od přidělu mohl SPÚ svolit k dalšímu zcizení celých nedílů jen v naléhavých případech- a současně přidělový zákon jmenoval podmínky, za kterých mohl SPÚ nedíl vykoupit. Už § 30 tohoto zákona přitom pravil, že jde-li o přiděl půdy, kterým má být zvětšen majetek drobných zemědělců na výměru soběstačné usedlosti, může pozemkový úřad přiděl odepřít, jestliže by dosavadní svobodný majetek uchazečů nebyl podřízen nedílovému řádu.³⁸⁶

³⁸⁶ Toto a výše uvedené viz zákon přidělový.

Pokud se jedná o otázku přidělových cen, je přirozené, že ty ve svém souhrnu převyšovaly cenu přejímací, tedy náhradu původním vlastníkům, neboť zahrnovaly právě ji a navíc náklady, spojené s realizací samotné reformy. Ve třetím odstavci § 77 náhradového zákona stálo, že „při stanovení přidělové ceny budiž vzat zřetel na jakost, druh a polohu nemovitosti, jakož i na účel přidělu, aby ceny přidělové byly navzájem přiměřeny a v celkovém souhrnu poskytly náhradu za náklady shora jmenované“ (tj. cenu přejímací a ony náklady na realizaci reformy).³⁸⁷ Zájmem agrární strany byla finanční nezávislost pozemkové reformy, s čímž souvisela už samotná skutečnost, že součástí přidělových cen byly poplatky za režii, spjatou s jejím prováděním.³⁸⁸ Přídělové ceny se obecně pohybovaly v dosti vysokých částkách, každopádně z pohledu drobných venkovských vrstev,³⁸⁹ a pozemková reforma celkově značně prohloubila zadluženost českého rolnictva právě v důsledku přidělových cen. Navíc byly běžnou praxí příplatky za stromy atd.³⁹⁰ (ostatně, viděli jsme v případě Louňovic, že jmenovitě stromy byly započítány do ceny půdy zbytkových statků nebo pivovaru).

Pozemková reforma, přes odpor, na jaký narážela ze strany jí dotčených velkostatkářských kruhů, se

³⁸⁷ Zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový.

³⁸⁸ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 201.

³⁸⁹ Jenom pro určitou představu lze uvést, že zatímco pro 1. bonitní třídu se přidělová cena 1 ha v obilnářsko-bramborářské oblasti pohybovala mezi 2 800-4 400 Kč (a v řepářské oblasti mezi 4 800-8 600 Kč), tak např. průměr odstupného v důsledku parcelace velkostatků činil u zemědělských dělníků 3 410 Kč. U úředníků dosahoval takový průměr již 31 419 Kč (OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 201-203).

³⁹⁰ Tamtéž, str. 202.

současně nutně nesla ve znamení jistého kompromisu mezi státem, respektive pozemkovým úřadem a velkostatkáři. To se zvláště projevovalo ve vztahu státu konkrétně ke katolické církvi a jak již bylo řečeno, pozemkovou reformu v Louňovicích pod Bláníkem můžeme označit za výsledek ústupku pražského arcibiskupství (jehož pozemkové majetky jako celek byly ostatně pozemkovou reformou postiženy v rozhodně větším měřítku než majetky většiny jiných církevních institucí)³⁹¹ v rámci takového kompromisu. Lze odhadovat, že během jednání o převzetí části louňovického velkostatku 18. března 1924 měl Jarolím Filip, zástupce arcibiskupa Kordače, v Louňovicích označen jako „rádce pro parcelaci“, velký vliv na rozhodnutí, jaké části nebo jak velké části louňovického velkostatku budou předány k účelům pozemkové reformy- vždyť byl na toto jednání zván doslova k „vyložení zamýšleného rozsahu převzetí půdy od velkostatku“. A za ztělesnění tohoto kompromisu lze nejspíše označit také Ludvíka Rezka, správce velkostatku, který přebíral svůj zbytkový statek na půdě přejímané Státním pozemkovým úřadem ještě před jejím skutečným převzetím a přinejmenším jehož prostřednictvím si pražské arcibiskupství uchovávalo určitý vliv na průběh pozemkové reformy v Louňovicích i poté, co 14. prosince 1924 skončila výpovědní lhůta této instituci jako osobě na louňovickém velkostatku hospodařící a definitivně přišlo o jeho státem převzaté nemovitosti.

³⁹¹ Blíže kap. XIX.

S přihlédnutím k hospodářským cílům pozemkové reformy a také k následujícímu vývoji je namístě dodat, že produktivita československého zemědělství jako celku zaznamenávala ve druhé polovině dvacátých let vzestupnou tendenci. Již od roku 1928 však pro tento vývoj znamenala vážnou újmu agrární krize, jež měla své mezinárodní příčiny (relativní přesycení mezinárodního trhu zemědělskými produkty a v důsledku toho prudký pokles cen těchto produktů).³⁹² Krize postihla všechna odvětví zemědělské výroby a posléze splynula se světovou hospodářskou krizí, zasáhnuvší celou československou ekonomiku. Krizi v československém zemědělství následovala po roce 1934 deprese a do roku 1938 již nebyla zaznamenána žádná konjunktura.³⁹³

Přes převládající nespokojenost s výsledky pozemkové reformy, jaká existovala v Louňovicích, je třeba brát v úvahu, že vedle Rezka nebo Kunstových coby nabyvatelů zbytkových statků zde a v okolí bylo více než půldruhého sta dalších, kteří přibližně v letech 1919-1925 získali či rozšířili, ačkoliv většinou nepříliš, svůj majetek na úkor dřívějšího arcibiskupského vlastnictví v obci Louňovice a okolních obcích. Pozemková reforma přispěla k posílení pozice obce v Louňovicích- a případy zámku získaného Sokolem nebo

³⁹² Především to byl případ obilovin a obilnářská krize byla ostatně nejdůležitější součástí této krize. Ve své první fázi postihla zejména velkostatky a statky zaměřené na obilnářskou produkci. Své mezinárodní příčiny měla však např. též krize řepařská (LACINA, Vlastislav: Krize československého zemědělství 1928-1934, Praha 1974, str. 71-76).

³⁹³ Tamtéž, str. 3-4.

Langmajerova pivovaru jsou dalšími doklady toho, jak velký majetkový přesun v Louňovicích (a spolu s nimi ve vsích v prostoru katastrálních obcí Býkovice a Křížov, zejména v důsledku předcházejícího výkupu dlouholetých pachtů na základě zákona z května 1919) znamenala. Je pochopitelné, že koncepce vytváření hospodářsky rentabilních zemědělských závodů se mohla střetávat se sociálně laděnými koncepcemi úplné parcelace, za kterou se zrovna v případě Podblanicka přimlouvala socialistická poslankyně Zemínová nebo ke kterým se na schůzi poradního sboru pro obvod komisariátu SPÚ ve Vlašimi v červnu 1924 trochu přiblížil poslanec Pěnkava, navrhuující zmenšení navrženého zbytkového statku v Louňovicích o výměře 65 ha.³⁹⁴

Vzhledem k vývoji v dalším období a reáliím Podblanicka je rovněž možná důležité připomenout, že to byli právě drobní i střední rolníci v málo úrodných regionech, kdo nejtěživěji pociťoval důsledky agrární krize na přelomu dvacátých a třicátých let.³⁹⁵ Koneckonců, v Louňovicích neprosperoval ani statek Ludvíka Rezka, největšího místního zemědělského hospodáře, ověčeného pověstí výborného agronoma z dob svého správcovství na arcibiskupském velkostatku, a uváděné finanční potíže, vlekoucí se do

³⁹⁴ V této souvislosti stojí za zmínku, že navzdory zmíněnému písemnému referátu SPÚ k pozemkové reformě na velkostatku Louňovice z doby přibližně půl roku před její realizací, jenž hovoří o 217 drobných uchazečích a 276 ha požadované půdy, ze záznamů v Kronice starobylého městečka Louňovice (str. 185) z období po realizaci pozemkové reformy vyplývá, že zájem o půdu, ale zejména o budovy přece jen nebyl takový, aby byl v rozporu s vytvořením zbytkového statku.

³⁹⁵ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 86.

čtyřicátých let (splácení přídělové ceny a pohledávka ve výši 50 000 K z června 1944) jsou toho asi dokladem. „Jednou za první republiky jsme spolu hovořili proč šel ze služeb pánů arcibiskupů, kde mohl být centrálním ředitelem se slušným příjmem a odejít do výslužby s vysokou penzí. Zamyslel se a řekl: ‚Touha po vlastním, snad jsem udělal chybu‘,“ vzpomíná na svůj rozhovor s Rezkem pisatel louňovické obecní kroniky v období po komunistickém převratu v roce 1948, využívší nyní tato Rezkova slova proti němu samotnému.³⁹⁶ Historik

Josef Pekař, kritik pozemkové reformy, se počátkem dvacátých let o ní zmiňoval též jako o pozemkové revoluci.³⁹⁷ Pojem „revoluce“, ať je vnímán jakkoliv, může mít v této souvislosti svou symbolickou platnost- podobně jako bychom nové změny ve sféře držby půdy po druhé světové válce mohli označit jako novou fázi takové „revoluce“.

Je samozřejmé, že stejně jako pozemková reforma v době první Československé republiky znamenala vážný zásah do vlastnictví louňovického velkostatku, stala se zároveň důležitým mezníkem v lokálních dějinách Louňovic pod Blaníkem. Z hlediska majetkových a majetko-právních přesunů nejdůležitějším v přibližně stoletém časovém rozmezí mezi osvobozením poddanského rustikálu v roce 1848 a změnami,

³⁹⁶ Louňovická Pamětní kniha II., str. 97- Po citovaných slovech kronikář pokračuje: „Rozhodně chybu udělal. Do režie peněz neměl vytloukat klín klínem, starostí plnou hlavu vzdor tomu, že statek dostal skoro zadarmo...“

³⁹⁷ PEKAŘ, J.: Omyly a nebezpečí pozemkové reformy- Pojmu „pozemková revoluce“ zde užito na str. 41. Podobného pojmu, „die Agrarrevolution“, používá ovšem, byť v poněkud jiné souvislosti, i prezident SPÚ Jan Voženílek (kterého samozřejmě můžeme naopak označit za apologeta pozemkové reformy) ve své v němčině vydané brožůře Die tschechoslowakische Bodenreform z roku 1931, když píše (str. 5) o státech, kde tato agrární revoluce „představovala akutní nebezpečí již před válkou“.

spjatými s tzv. lidově demokratickým zřízením a nastolením režimu komunistické strany, ke konci čtyřicátých, respektive počátkem padesátých let 20. století.

XIX. POZEMKOVÁ REFORMA NA LOUŇOVICKÉM VELKOSTATKU V POROVNÁNÍ S OSTATNÍMI VELKOSTATKY PRAŽSKÉHO ARCIBISKUPSTVÍ A KATOLICKÉ CÍRKVE

Při sledování osudu louňovického velkostatku v rámci československé pozemkové reformy je samozřejmě velmi důležitá skutečnost, že se jednalo o velkostatek církevní. Jak víme, louňovický velkostatek sdílel společného vlastníka, tedy pražské arcibiskupství, se sedmi dalšími velkostatky, na které se vztahovala pozemková reforma, a v rámci ještě širším tudíž tvořil součást majetků římsko-katolické církve. Bylo uvedeno, že pozemkovou reformu v Louňovicích lze označit za poměrně radikální zejména vzhledem k nejobecnějšímu státnímu postupu vůči církevním majetkům- a v podstatě totéž lze říci dokonce i ve srovnání s jejími výsledky na ostatních velkostatech pražského

arcibiskupství, celkově zasaženého pozemkovou reformou více než většina jiných velkých církevních pozemkových vlastníků.

Tak jako se katolická církev stavěla už proti zákonu o výkupu dlouhodobých pachtů z května 1919 (z hlediska louňovického velkostatku dosti důležitého vzhledem k plochám, které na jeho základě od něj odpadly ještě před vlastní agrární reformou), vztahujícímu se obecně na církevní pozemky, samo pražské arcibiskupství se od počátku nikterak příznivě nestavělo ani k pozemkové reformě. Již v období, jež bylo v jeho případě stále poznamenáno převratnými událostmi října 1918, tj. před nástupem doktora Kordače na pražský arcibiskupský stolec v srpnu 1919, občas vyjadřoval záporná stanoviska k pozemkové reformě časopis Čech, tiskovina arcibiskupství pražského.³⁹⁸

Nicméně, následná pozemková reforma přinesla právě pražskému arcibiskupství poměrně vysoké majetkové ztráty, porovnáme-li je s obdobnými úbytky jiných církevních institucí. Ze zhruba 23,15 tisíce ha veškeré a 6,89 tisíce ha zemědělské půdy, jež čítaly dohromady plochy jeho osmi zabraných velkostatků, mu na sklonku dvacátých let fakticky zůstávalo asi 14,48 tisíce ha veškeré půdy. Necelých 14,43 tisíce ha (z toho skoro 12,39 tisíce ha lesů a 1,83 tisíce ha zemědělské půdy), včetně většiny pivovarů, cihelen a dalších průmyslových závodů, bylo přitom již přímo vyloučeno a

³⁹⁸ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 128.

propuštěno ze záboru.³⁹⁹ Tak jako v konkrétním případě velkostatku v Louňovicích, byl přitom obecným trendem hospodaření na velkostatech pražského arcibiskupství zřetelný posun směrem k lesnímu hospodářství, vzhledem k tomu, že pozemková reforma zasáhla především ornou půdu.⁴⁰⁰ Ve stejné době ovšem z více než 46,6 tisíce ha veškeré a více než 6,4 tisíce ha zemědělské půdy, které dohromady zahrnovalo deset zabraných velkostatků olomouckého arcibiskupství, reálně stále zůstávalo ve vlastnictví této instituce přes 41,6 tisíce ha veškeré půdy (jakkoliv přímo propuštěno ze záboru bylo jen něco přes 1,4 tisíce z nich).⁴⁰¹ Stejně tak z původních téměř 33,8 tisíce ha velkostatku Javorník, nacházejícího se ve vlastnictví vratislavského biskupství, bylo dosud reálně převzato a přiděleno jen něco přes 300 ha.⁴⁰² Z téměř 11 tisíců ha, jež vytvářely čtyři velkostatky metropolitní kapituly u svatého Víta v Praze, jich také skoro 7,7 tisíce nadále fakticky setrvalo v obhospodařování této instituce. Metropolitní kapitula v Olomouci ze svých původních zhruba 10 tisíců ha nadále obhospodařovala téměř 8,4 tisíce ha,⁴⁰³ klášter premonstrátů v Teplé ze svých původních přibližně 9 tisíců ha stále reálně hospodařil na více než 8 tisících ha...⁴⁰⁴

V rámci celé Československé republiky zůstávalo

³⁹⁹ ČERVINKA, E.: Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římsko-katolické církve, str. 14-15.

⁴⁰⁰ Národní archiv Praha-Hradčany; Fond Archiv pražského arcibiskupství.

⁴⁰¹ ČERVINKA, E.: Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římsko-katolické církve, str. 14-15.

⁴⁰² Tamtéž, str. 8.

⁴⁰³ Tamtéž, str. 16-17, k metropolitním kapitulám v Praze a Olomouci.

⁴⁰⁴ Tamtéž, str. 28-29.

v této době asi 84,5 % půdy církevních velkostatků, zabraných podle zákona z dubna 1919, nadále ve faktickém vlastnictví původních majitelů.⁴⁰⁵ Stejný trend postupu vůči církevním majetkům se přitom projevil v českých zemích i na Slovensku⁴⁰⁶ - kde, mimochodem, mezi největší církevní pozemkové vlastníky patřily ostříhomská kapitula, s původními asi 17,5 tisíce ha veškeré půdy, spišské biskupství s více než 13 tisíci ha a nitranské biskupství, jehož dva velkostatky zahrnovaly asi 9,9 tisíce ha (přičemž na posledně jmenované, z jehož zabraných ploch zůstávalo v jeho vlastnictví jen necelých 3,7 tisíce ha, měla pozemková reforma dopad ještě výraznější než na pražské arcibiskupství).⁴⁰⁷ Významná je přitom skutečnost, že se takový stav vztahoval již k období po uzavření modu vivendi s Vatikánem z roku 1928, jímž Československá republika znovunavázala diplomatické styky se Svatým stolcem (přerušené pro účast presidenta Masaryka a představitelů vlády na Husových oslavách 6. července 1925) a jenž vedl k návratu sekvestrovaného církevního majetku jeho vlastníků,⁴⁰⁸ stejně jako je samozřejmě podstatné, že v následujících třicátých letech v tomto ohledu už k významným změnám nedošlo.

K osmi zabraným velkostatkům pražského arcibiskupství patřily, vedle Louňovic, Rožmitál pod Třemšínem, Dolní Břežany, Týn nad Vltavou, Červená Řečice,

⁴⁰⁵ OTÁHAL, M.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 197.

⁴⁰⁶ ČERVINKA, E.: Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římsko-katolické církve, str. 56.

⁴⁰⁷ Tamtéž ke jmenovaným církevním pozemkovým vlastníkům na Slovensku, str. 36-37.

⁴⁰⁸ KUBAČÁK, A.: Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl, str. 41.

Nový Rychnov, Dobřejovice a Vonšov. Současně však můžeme připomenout, že s pozemkovou transformací v období první Československé republiky obdrželo arcibiskupství statek Blatno, výměnou za část lesů od velkostatku Rožmitál, kde byla státem zřízena vojenská střelnice. Víme o míněních, vyskytujících se v Louňovicích v době pozemkové reformy, o tom, že arcibiskup přenechal Louňovice parcelaci, protože „mu namluvili, že jsou nevýnosné“, nebo, že je pro tento účel „vyměnil za Dolní Břežany“. Pozemková reforma však výrazně zasáhla též všechny ostatní vyjmenované velkostatky a jak také víme, v bezprostřední spojitosti mezi některými z nich a Louňovicemi rovněž probíhala (časově souběžné oceňovací řízení, záležitost přebírání patronátních břemen apod.).

Na druhou stranu, sotva některý z nich byl poznamenán v míře srovnatelné právě s louňovickým velkostatkem, jenž se následkem pozemkové reformy změnil převážně jen na lesní závod, podřízený lesnímu radovi z Červené Řečice na Pelhřimovsku. Úbytky podobného rázu, ovšem ve větších dimenzích, se sice naskýtají v případě Nového Rychnova, ležícího taktéž na Pelhřimovsku, z jehož původní rozlohy zhruba 1 880 ha veškeré a 660 ha zemědělské půdy zůstalo 1 130 ha veškeré (také převážně lesní) a přes 40 ha zemědělské půdy a který navíc přišel o dva lihovary- nicméně, ve vlastnictví velkostatku zůstávaly pivovar a cihelna. Zmíněným Dolním Břežanům, které s plochou přes 4,2 tisíce ha

veškeré a 1,7 tisíce ha zemědělské půdy představovaly druhý nejrozlehlejší z oněch osmi arcibiskupských velkostatků, bylo ze záboru propuštěno asi 3 tisíce ha veškeré a 600 ha zemědělské půdy- a kromě zámku tomuto arcibiskupskému panství rovněž zůstal pivovar a cihelna. Velkostatku Vonšov v oblasti Dolních Kralovic bylo z původní výměry zhruba 770 ha veškeré a 253 ha zemědělské půdy propuštěno ze záboru téměř 400 ha, z toho 167 ha zemědělských ploch, a opět rovněž cihelna. Velkostatku Červená Řečice bylo z původních skoro 2 070 ha veškeré a 912 ha zemědělské půdy ze záboru propuštěno 1 340 ha, z toho asi 1 137 ha lesních a 219 ha zemědělských ploch. A i když pozemková reforma připravila arcibiskupský velkostatek v Červené Řečici o škrobárnu, zůstal mu mlýn.⁴⁰⁹

V souvislosti se zařazením Louňovic a celého Podblanicka do obilnářsko-bramborářské zemědělské výrobní oblasti na základě vládního nařízení z ledna 1921, tedy do třetí ze čtyř zemědělských výrobních oblastí, jejichž existence se mj. odrážela i ve stupnici přidělových cen, lze dodat, že do stejné oblasti patřily taktéž arcibiskupské velkostatky Dolní Břežany a Dobřejovice (soudní okres Jílové), Vonšov (soudní okres Dolní Kralovice), Nový Rychnov a Červená Řečice (soudní okres Pelhřimov). Pouze velkostatky Týn nad Vltavou (stejnojmenný soudní okres) a Rožmitál pod Třemšínem (soudní

⁴⁰⁹ K výše uvedeným výsledkům pozemkové reformy na některých jednotlivých velkostacích pražského arcibiskupství viz ČERVINKA, E.: Jak byla provedena pozemková reforma na velkostacích římsko-katolické církve, str. 14-15.

okres Březnice) náležely do v podstatě jakostnější obilnářské zemědělské výrobní oblasti.⁴¹⁰ Podobně jako v Louňovicích, i v prostoru těchto dalších arcibiskupských velkostatků byly vytvořeny zbytkové statky, přičemž se zčásti jednalo o dvory, nalézající se před pozemkovou reformou ve velkopachtu. Příkladem může být dvůr Pejškov na velkostatku Červená Řečice, propachtovaný a následně nabytý J. Brabcem, jehož zbytkový statek dosahoval rozlohy 84 ha veškeré a 82 ha zemědělské půdy. Podobným případem na červenořečickém velkostatku byl dvůr Kletečná, rovněž propachtovaný a v důsledku pozemkové reformy získaný do vlastnictví J. Chábem, jako zbytkový statek s výměrou 38 ha veškeré a 30 ha zemědělské půdy.⁴¹¹ Spolu s vlivem lidové strany nebo Vatikánu, jehož protesty proti zásahům vůči církevním majetkům v Československu byly podpořeny i dalšími protesty ze zahraničí,⁴¹² se na mírnějším státním postupu vůči církevním velkostatkům podílel ohled na charitativní činnost některých z nich (přičemž tu bychom mohli zčásti hledat i v případě louňovického velkostatku, jak bylo zmiňováno v souvislosti s jeho finančními závazky). Církevním velkostatkům, zejména s výměrou nad 500 ha zemědělské půdy, bývalo často odebíráno takové množství půdy, jaké odpovídalo její potřebě pro případný počet nabyvatelů. Velká část půdy, odebrané církevním

⁴¹⁰ K zařazení dotyčných soudních okresů k té či oné zemědělské výrobní oblasti viz PŠENIČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 29, resp. 10.

⁴¹¹ K oběma jmenovaným dvorům a zbytkovým statkům od velkostatku Červená Řečice viz tatáž publikace.

⁴¹² KUBAČÁK, A.: Obnova venkova- Dějiny zemědělství v českých zemích II.díl, str. 40.

institucím, byla rozparcelována pro drobný příděl, zatímco přejímání zbytkových statků bylo jevem méně častým.⁴¹³ Církevním institucím byla rovněž (a tento trend lze nejobecněji vysledovat i na uváděných velkostatech pražského arcibiskupství) ze záboru propuštěna většina továren a závodů zemědělského průmyslu. Případ louňovického velkostatku, který spolu s naprostou většinou zemědělské půdy a hospodářských budov ztratil následkem pozemkové reformy též pivovar, cihelnu i další objekty, byl tedy v takovém rámci atypický. Dokonce lze říci, že louňovický velkostatek patřil mezi pozemkovou reformou nejpostiženější majetky tzv. „mrtvé ruky“ v celém Československu. S ohledem na otázku průmyslových závodů na zabraných velkostatech je možné zmínit, že na konci dvacátých let v celých českých zemích a na Slovensku vlastnili v důsledku pozemkové reformy noví majitelé údajně pouze jediný pivovar a dvě cihelny, patřící předtím církevním velkostatkům, byť se v záboru dosud oficiálně nalézaly ještě čtyři další církevní pivovary a pět cihelen.⁴¹⁴ Pokud při sestavování tohoto statistického údaje nedošlo k možnému omylu,⁴¹⁵ je nepochybné, že oním jediným pivovarem a jednou

⁴¹³ Tamtéž, str. 39-40, ke zmíněným trendům postupu vůči církevním majetkům.

⁴¹⁴ ČERVINKA, E.: Jak byla provedena pozemková reforma na velkostatech římsko-katolické církve, str. 48-49.

⁴¹⁵ Tento mírně skeptický náhled vychází především z toho, že jakkoliv sice tabulka na str. 48-49 výše uvedené publikace uvádí, že z někdejšího majetku církevních velkostatků v českých zemích a na Slovensku připadly (zhruba do roku 1929) na nové vlastníky pouze dvě cihelny a jeden pivovar, a totéž uvádí tabulka na str. 32-33, vztahující se pouze k historickým, tj. českým zemím, již na str. 14-15 je vedle louňovického pivovaru jako další, získaný novými vlastníky, uveden rovněž pivovar na velkostatku Chrlice-Žatčany, náležejícím brněnskému biskupství. Sám E. Červinka převzal tyto statistické údaje od J. Voženilky, tehdy presidenta SPÚ, a jak sám uvádí (str. 10), tyto údaje zachycují, „pokud jde o historické země, stav z roku 1928, a pokud jde o Slovensko a Podkarpatskou Rus, stav z roku 1929“. Je samozřejmě také nutné brát v potaz eventualitu komplikovanější

z oněch dvou cihelen byly objekty, náležející dříve velkostatku v Louňovicích pod Bláníkem.

XX.

POZEMKOVÁ REFORMA V LOUŇOVICÍCH, JEJÍ VÝSLEDKY A DOPADY PRO BUDOUCNOST V CELKOVÉM SHRNUTÍ

V rozmezí let 1919-1928 odpadlo od louňovického velkostatku celkem 304,3 ha ploch. Z toho asi 204,7 ha připadlo na pozemkovou reformu, asi 93,2 ha na odprodej dlouhodobých pachtů, přes 7 ha na volný prodej a směny pozemků (o zhruba dva hektary více než velkostatek prostřednictvím směn pozemků naopak získal) a přes 0,3 ha na akci S.⁴¹⁶ I když arcibiskupský „panující“ statek, zahrnující nyní výměru přes 657 ha, stále vlastnil rozsáhlý lesní komplex v katastrálních obcích Louňovice, Křížov a Býkovice, v největšího zemědělského hospodáře v Louňovicích se změnil jeho bývalý správce Rezek, následován Antonínem a Josefem Kunstovými, nabyvateli dvora Olešná. Poměrně významnou, ačkoliv ne příliš velkou část z dřívějšího majetku velkostatku

situace v případě některých objektů v průběhu dvacátých let (včetně dotyčných let 1928 a 1929, kdy pozemková reforma stále ještě nebyla dokončena) atd.

⁴¹⁶ K těmto souhrnným údajům viz SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Louňovice, č.28.

získal také například Josef Herink, hlavní z nabyvatelů bývalé vinopalny. Pivovar přešel do soukromého vlastnictví Václava Langmajera, vlastníkem louňovického zámku se stala místní sokolská organizace, cihelna připadla k Rezkovu zbytkovému statku... Nemalou část z dřívějšího arcibiskupského majetku získala obec Louňovice, která jej zčásti využila k rozšíření silniční sítě a na níž v první řadě přešla údržba louňovického vodovodu, dříve také udržovaného velkostatkem. Třebaže charakteristickým rysem nálad v Louňovicích bylo zklamání z výsledků pozemkové reformy, majetkové změny, jaké ta spolu s kroky s ní souvisejícími do Louňovic a jejich bezprostředního okolí vnesla, byly tedy značné.

Za pozornost stojí, že v dubnu 1926, čili ještě poměrně krátce po pozemkové reformě, zaujala obec Louňovice poněkud chladný postoj k návštěvě (generální vizitaci) arcibiskupa Kordače v Louňovicích, spojené s udílením svatého biřmování. Uvítání arcibiskupa se zúčastnili zástupci katolické tělovýchovné jednoty Orel, nikoliv však zastupitelstvo obce (biřmováno bylo následně 337 lidí).⁴¹⁷ To kontrastuje se situací o jedenáct let později, v říjnu 1937, kdy byl při stejné příležitosti pražský arcibiskup kardinál Kašpar uvítán louňovickým starostou Antonínem Jeřábkem hned na hranicích obce.⁴¹⁸

Uplynula třicátá léta, poznamenaná hospodářskou krizí.

⁴¹⁷ Louňovická farní kronika, str. 97.

⁴¹⁸ Tamtéž, str. 121.

V období Protektorátu Čechy a Morava let 1939-1945, důsledku okupace českých zemí nacionálně socialistickým Německem, bylo i české zemědělství, tak jako celá ekonomika, podřízeno zájmům okupační mocnosti. Byl vytvořen Svaz zemědělství a lesnictví, nahradivší dřívější zemědělské zájmové organizace.⁴¹⁹ Vzniku Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu v dubnu 1942 předcházelo již v červnu 1939 jmenování oberführera SS von Gottberga komisařem IX. odboru ministerstva zemědělství, jenž vedl agendu bývalého Státního pozemkového úřadu a jenž se stal podřízeným přímo říšskému protektorovi.⁴²⁰ I v letech nacistické okupace došlo k výrazným zásahům do vlastnictví zemědělské půdy, formou vnucených správ na zemědělské majetky, německých kolonizačních akcí na českém venkově nebo vyvlastňováním půdy pro účely zřizování vojenských cvičišť- čehož se v prostoru politického okresu Benešov staly příkladem oblasti Neveklovska a Benešovska.

Německá okupace českých zemí zanikla pochopitelně s koncem druhé světové války v Evropě. V květnu 1945, v jejích závěrečných dnech, byly též Louňovice a jejich nejbližší okolí svědky pohybu německých a sovětských vojsk i jejich vzájemných střetů. A zatímco již v dubnu 1945 vznesl Košický vládní program kromě jiného také požadavek nové pozemkové reformy a v rámci toho se pak stal klíčovým dekret presidenta Beneše „o konfiskaci a urychleném rozdělení

⁴¹⁹ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 91.

⁴²⁰ Tamtéž, str. 92.

zemědělského majetku Němců, Maďarů, zrádců a nepřátel českého a slovenského národa“ z 26. června 1945,⁴²¹ ve Vlašimi už 5. května toho roku, v době českého protinacistického povstání, vyhlásil národní výbor v dohodě se závodní radou vlašimského velkostatku, že přebírá do vlastnictví města veškerý majetek knížete Karla Auersperga-Breunnera, za jeho spolupráci s hroutící se nacistickou mocí (majitel vlašimského velkostatku, označený za „škůdce a utlačovatele československého pracujícího lidu“, mezitím uprchl do Švýcarska).⁴²² Ostatně, již 19. května 1945 vydal prezident Beneš dekret, zavádějící na většině zkonfiskovaných zemědělských objektů národní správu.⁴²³ Metody obnovené Československé republiky po druhé světové válce v majetkových záležitostech (a vůbec v záležitostech vyrovnávání se s uplynulou minulostí) byly mnohem radikálnější než tomu bylo po roce 1918. A také tzv. lidově demokratický systém, vytvořivší se na sklonku druhé světové války v čele s Národní frontou a své vrcholné formy v podstatě nabravší po uchopení absolutní moci Komunistickou stranou Československa v únoru 1948, byl odlišný od politického systému první Československé republiky. Byla zakázána agrární strana, stejně jako některé jiné významné pravicové politické strany prvorepublikové éry. A právě komunistická strana se chopila iniciativy v otázkách nového

⁴²¹ Tamtéž, str. 94.

⁴²² Z oznámení Místního Národního výboru ve Vlašimi o převzetí bývalého panství prince K. Auersperga-Breunnera v majetek města Vlašimě dnem 5. května 1945, příp. FRIČ, D., a kol.: Podblanicko, str. 51.

⁴²³ PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 124.

přerozdělení půdy, kde nemělo zůstat pouze u velmi rozsáhlých retribučních opatření, vztahujících se k období let 1938-1945⁴²⁴ a představujících tzv. první etapu lidově demokratické pozemkové reformy.⁴²⁵ Zástupce KSČ, respektive Komunistické strany Slovenska Július Ďuriš stál od roku 1945 v čele ministerstva zemědělství, pod vlivem KSČ se nacházel také Jednotný svaz českých zemědělců, jenž vznikl též již v květnu 1945.⁴²⁶ Důležitým bodem na cestě k nové radikální pozemkové reformě se stal tzv. Hradecký program ministra Ďuriše ze 4. dubna 1947.⁴²⁷ V červenci téhož roku byla uzákoněna revize první pozemkové reformy, která měla podle programového prohlášení komunistické strany „odhalit a odstranit všechny nesprávnosti, k nimž došlo při provádění první pozemkové reformy za kapitalismu“, a s jejíž realizací se započalo v lednu 1948.⁴²⁸ § 6 zákona o revizi první pozemkové reformy mířil proti zbytkovým

⁴²⁴ V rámci celého státu byla pochopitelně v tomto ohledu velmi důležitým jevem kolonizace českomoravských pohraničních regionů, odkud bylo odsouváno německé obyvatelstvo. Proces zemědělského osídlení zde proběhl již v letech 1945-1946, tzn. časově souběžně s organizovaným odsunem Němců. Během tohoto období zde byly českými či slovenskými zemědělci obsazeny téměř všechny k hospodaření vhodné zemědělské usedlosti a rozdělen nabízející se půdní fond, ačkoliv migrace zemědělského obyvatelstva, tedy zpětný odchod některých do vnitrozemí a naopak příchod jiných, pokračovala v pohraničních oblastech i v následujících letech (SLEZÁK, Lubomír: Zemědělské osídlování pohraničí českých zemí po druhé světové válce, Brno 1978, str. 54). Osídlování pohraničních oblastí po druhé světové válce zároveň zavdalo podnět ke stěhování drobných rolníků a zemědělských dělníků rovněž z podblanického regionu (FRIČ, D., a kol.: Podblanicko, str. 25).

⁴²⁵ Pro představu o rozsahu této první fáze změn v pozemkovém vlastnictví po druhé světové válce lze uvést, že ta se jen v českých zemích týkala asi 2,6 milionu ha zkonfiskované půdy, z čehož 2,15 milionu ha v pohraničí a 450 tisíc ha ve vnitrozemí (JECH, Karel: Probuzená vesnice- K dějinám revoluce na našem venkově v letech 1945-1948, Praha 1963, str. 80-81). Vliv KSČ, s jejím třídním přístupem k rolnické otázce, se projevil v záležitosti přidělu, kde bylo prosazeno jako horní hranice 8 ha orné nebo 12 ha veškeré zemědělské půdy, podle její bonity, v případech mnohačlenných rodin s nejméně třemi dětmi až 10 ha orné nebo 13 ha veškeré zemědělské půdy. To se samozřejmě vztahovalo i na pohraniční oblasti, kde se v důsledku odsunu německého obyvatelstva nabízel až nadbytek volné půdy. Tato komunisty prosazená zásada se setkávala s odporem zejména ze strany národních socialistů, kteří se stavěli za přiděly větších usedlostí, v zájmu ekonomické rentability takových hospodářství, a v praxi také docházelo i k přidělům usedlostí o větší výměře (tamtéž, str. 58-59).

⁴²⁶ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 98.

⁴²⁷ Na základě tohoto programu byl pak 21.3. 1948 přijat v Národním shromáždění mj. též zákon o nové pozemkové reformě (KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 96).

⁴²⁸ Tamtéž, str. 95.

statkům, které měly být převzaty státem za určitých podmínek,⁴²⁹ vycházejících vlastně již z citované proklamace ministra zemědělství Ďuriše a vedoucího odboru ministerstva zemědělství pro pozemkové reformy Koťátka z října 1946. Každý případ revize měla přitom podle tohoto zákona zkoumat a rozhodovat komise, složená paritně ze zástupců všech stran Národní fronty.⁴³⁰

Na tento zákon pak navázal zákon o nové pozemkové reformě (zákon o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě) z března 1948. Za nejvyšší přípustnou výměru v soukromém vlastnictví zemědělců bylo stanoveno 50 ha veškeré půdy, stejně jako se nařízení vztahovalo (bez rozdílu výměry) na propachtované pozemky.⁴³¹ Současně byla přijata novela k zákonu o revizi první pozemkové reformy, která umožňovala převzetí veškeré půdy zbytkových statků, jestliže „byla zjištěna potřeba půdy u oprávněných uchazečů nebo byl nezbytný veřejný zájem“.⁴³² Zatímco se v souvislosti s novou pozemkovou reformou a parcelací zabraných pozemků vytvářely na venkově z podnětu komunistické strany tzv. rolnické komise, samotná realizace zákonů o revizi první pozemkové reformy a o nové pozemkové reformě proběhla v letech 1948-1949. V první řadě jí byly

⁴²⁹ Tento paragraf hovořil přímo o převzetí zbytkových statků státem, pokud ministerstvo zemědělství zjistí, že „původní nabyvatel směnil nezabrané nemovitosti za nemovitosti nepřiměřeně hodnotnější, aniž byl oprávněným uchazečem podle § 1 přidělového zákona“, jestliže „nabyl nemovitostí jakýmkoliv jednáním svým nebo svého zástupce nebo osob třetích, zakládajících skutkovou podstatu trestného činu nebo porušení úřední povinnosti“, jestliže „přídělová cena neodpovídala ustanovení § 77 náhradového zákona“ atd. (PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 126).

⁴³⁰ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 95.

⁴³¹ Tamtéž, str. 97.

⁴³² Tamtéž, str. 95.

zasaženy velkostatky, často poznamenané už pozemkovou reformou z dob první republiky, zbytkové statky a vlastně, již vzhledem k maximální přípustné výměře 50 ha, stanovené zákonem o nové pozemkové reformě, půda obecně statkářská a půda obecně církevní.⁴³³ Důležité přitom bylo, že komunisté, nastolivší zatím v Československu totalitní režim sovětského typu, prezentovali tuto pozemkovou reformu jako konečný zásah do vlastnických vztahů- jakkoliv se již připravovali na budoucí nucenou kolektivizaci československého zemědělství.⁴³⁴

Jak víme, i tento vývoj se plně projevil rovněž v případě Louňovic pod Bláníkem, kde byl již v době před březnem 1948 vyvíjen nátlak na Ludvíka Rezka, aby se vzdal části pozemků svého statku. V rozepři mezi Rezkem a louňovickým místním národním výborem se jako argumentu proti Rezkovi užívala údajně plánovaná výstavba školy na jeho pozemku na Fortně, bylo poukazováno na výměru jeho statku, přesahující 50 ha, na revizi první pozemkové reformy a na hlad po půdě... Rezek odmítal ustoupit, ale v období po 21. březnu 1948, kdy byly v Národním shromáždění přijaty zákon o nové pozemkové reformě a zmíněná novela k zákonu o revizi první pozemkové reformy,

⁴³³ Zákon o revizi první pozemkové reformy, případně jeho novela se kromě zmíněného případu zbytkových statků vztahovaly především na nemovitosti velkostatků nad 150 ha zemědělské a 250 ha veškeré půdy, které byly za první pozemkové reformy propuštěny ze záboru, v jejichž případě tzv. generální dohody mezi vlastníkem a bývalým SPÚ či ministerstvem zemědělství odkládaly provedení pozemkové reformy do budoucnosti apod. Současně již revize první pozemkové reformy umožňovala snížit výměru těchto velkostatků až na 50 ha (KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 95-96; PŠENÍČKOVÁ, J.: Zbytkové statky v Čechách, str. 124).

⁴³⁴ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 97.

byly všechny jeho další pokusy uchovat si svůj statek marné. Rezek měl ve stávající situaci o svůj louňovický majetek zcela přijít. Pro srovnání s jiným případem v nejbližším okolí, lépe prozatím, než nadešlo období kolektivizace, dopadl Chlístovský v sousední Libouni, z jehož zbytkového statku o původní rozloze 54 ha zbylo asi 15 ha.⁴³⁵ Současně byl v tomto období zredukován na výměru 50 ha zvěstovský velkostatek, nacházející se ve vlastnictví inženýra Aloise Jaroše.⁴³⁶ Tento velkostatek byl pak znárodněn v roce 1951, zhruba dva roky poté, co znárodnění podlehl též arcibiskupský lesní velkostatek v Louňovicích.

V roce 1948 se v Louňovicích plně odrážela nespokojenost s výsledky pozemkové reformy z dvacátých let.⁴³⁷ Zatímco se do Louňovic vrátila již zmíněná tříčlenná delegace z Prahy, kde o sporu mezi obcí a Rezkem zpravila samotného ministra zemědělství Ďuriše, zájem, jaký vyvolala předpokládaná parcelace Rezkova statku, je na stránkách louňovické obecní kroniky popsán těmito slovy: „Byla ustavena zemědělská komise na parcelaci statku a krátká lhůta. Obec byla ve varu. Přihlášek bylo mnoho, že nestačily dva statky. Mnozí se domnívali, že pole budou tak laciná jako za první republiky a byli by hrabali o

⁴³⁵ Tento údaj vychází z rozhovoru s panem K. Borkovcem z Libouně.

⁴³⁶ SOA Praha-Chodovec; Fond Velkostatek Zvěstov.

⁴³⁷ K již uváděným tvrzením lze dodat, že v louňovické Pamětní knize II. (str. 93) z té doby se např. také píše, v souvislosti s očekáváním uzákonění maximálně padesátihektarové hranice ve vlastnictví zemědělců a v odkazu na prvorepublikovou pozemkovou reformu, toto: „Hlad po půdě je, kdyby k tomu mělo dojít, nestačil by zdejší statek. Zatím to jsou jen pověsti. Ale dojde-li k tomu, bude rozparcelován celý statek. Už tehdy mohl být rozparcelován celý. Nedošlo k tomu.“

přítrž.⁴³⁸

Zmínka o laciných polích za první republiky se sice rozchází se stížnostmi na vysoké přidělové ceny z dvacátých let- patrně je však na tuto záležitost nahlíženo ryze soudobým prizmatem, ovlivněným poklesem reálné hodnoty československé koruny v uplynulém období,⁴³⁹ a zároveň nelze vyloučit, že slova obsahují (vzhledem ke kontextu, v jakém jsou napsána) též záměrnou narážku právě vůči Rezkovi. Nicméně, zájem, který parcelace Rezkova statku vzbudila, byl vsutku značný. „I o budovy byly přihlášky, o řezárnu, o konírny, prasečníky. Když však uslyšeli, kolik by stála adaptace, couvli, ale ze studu drželi. Jediný Karel Klenotů se nestyděl přiděl vrátit. O budovu byl též zájem, střetly se tu poštovní úřad s Jednotou ve Vlašimi. Poštovní úřad prohrál,“ stojí k tomu v obecní kronice. „Rezek zatím bydlí ve statku. Nikam nechodí, s nikým se nestýká. Dobytek zabavili, nářadí odvezli, takže ve statku to vypadá jako u snědeného krámu. Jak by se mu teď hospodařilo bez dluhů, zbytečných starostí.“⁴⁴⁰

Osud Ludvíka Rezka, vystěhovaného z louňovického dvora a odbytého sociálním důchodem, vlastně předznamenal osud mnoha rolníků během následující násilné kolektivizace. V této douvislosti je možno také podotknout, že ačkoliv podle zákona o revizi první pozemkové reformy, navazujícího na zákonodárství prvorepublikové pozemkové reformy, měla být nejjobecněji za

⁴³⁸ Louňovická Pamětní kniha II., str. 96.

⁴³⁹ Lze dodat, že podle zákona o revizi první pozemkové reformy byla výše přidělových cen ponechána ve výši cen z období první republiky (OTÁHAL, M., resp. LACINA, V.: Zápas o pozemkovou reformu, str. 226).

⁴⁴⁰ Louňovická Pamětní kniha II., str. 96-97.

odebranou půdu majitelům velkostatků a církevní půdy poskytnuta náhrada ve výši cen za půdu z let 1913-1915 a majitelům zbytkových statků ve výši cen nabývacích, toho nebylo vždy dodrženo.⁴⁴¹ Podobně zákon o nové pozemkové reformě hovořil o finanční náhradě, k jejímuž vyplácení nikdy nedošlo.⁴⁴²

Nedlouho po likvidaci Rezkova zbytkového statku a arcibiskupského panství v Louňovicích bylo i zde vytvořeno jednotné zemědělské družstvo. To později, v sedmdesátých letech 20. století, dosáhlo svého největšího rozsahu, jako JZD Podblanicko, po sloučení s jednotným zemědělským družstvem ve Zvěstově. A opět nové změny přineslo období po zhroucení komunistického režimu a socialistického systému v roce 1989. Zatímco louňovické zemědělské družstvo nadále obhospodařuje poměrně rozsáhlé plochy, louňovický hospodářský dvůr, předtím jeden z klíčových objektů místního JZD, byl navrácen potomku Ludvíka Rezka z druhé generace. Podobně byl potomku rodiny Kunstových navrácen dvůr Olešná, kde byla v období kolektivizace umístěna státní traktorová stanice a který v osmdesátých letech sloužil jako výkupní středisko Zemědělskému podniku ve Vlašimi. Na rozdíl od louňovického hospodářského dvora však tento objekt zůstal fakticky nevyužíván a ve druhé polovině devadesátých let spočíval po jednu dobu v pronájmu skupiny osob, ilegálně zde vyrábějící lihoviny.

⁴⁴¹ KUBAČÁK, A.: Dějiny zemědělství v českých zemích, str. 96.

⁴⁴² Tamtéž, str. 97.

Vraťme se na závěr k samotné pozemkové reformě období první Československé republiky v Louňovicích, jejíž místo v dějinách tohoto městečka je nepochybně významné. Každopádně se v případě Louňovic naplnil záměr prvorepublikové pozemkové reformy v tom smyslu, která oslabila hospodářskou pozici zdejšího velkostatku a v podstatě i vyhověla koncepcím vytváření hospodářsky efektivních zemědělských závodů, jakým přinejmenším potenciálně mohl být alespoň zbytkový statek Louňovice. Naopak, nanejvýš jen málo přinesla pozemková reforma širším řadám zdejších, často nadále nesoběstačných rolníků.

Při sledování charakteristických postojů v Louňovicích v souvislosti s ní se nám nejzjednodušeněji nabízí zhruba takové schéma, že pozemková reforma byla obyvatelům Louňovic předložena jako věc, po které zpočátku asi ani netoužili, která v nich však vzbudila velké naděje a posléze zklamání. To pak mohlo mít určitý dopad na nálady o čtvrtstoletí později, ve druhé polovině čtyřicátých let. Na druhou stranu, velký zájem o zisk a vlastnictví pozemků zde existoval už před vlastní pozemkovou reformou, jak dokládá záležitost pachtů od roku 1919 nebo třeba akce R. Naděje a zájem o půdu, které s sebou pozemková reforma přinesla, pak nelze oddělit od obdobných nálad ve vsích okolního kraje.⁴⁴³

Dvacátá léta 20. století byla v životě Louňovic pod Blaníkem obdobím

⁴⁴³ Vychází ze zápisu v Kronice starobylého městečka Louňovice, str. 183, ve znění: „Dokola již sousedé dělali plány, kde posadí dveře, okna, kolik lidí bude zde moci hospodařit atd.“

celkově převratným, obdobím modernizace, spjaté s rozšířením silnic, počátkem autobusové dopravy a elektrifikací. Můžeme říci, že pozemková reforma, se svým průlomem do místních vlastnických poměrů v neprospěch zdejšího postfeudálního velkostatku, znamenala převratný projev modernizace po jiné stránce.

ENGLISH

SUMMARY

THE FIRST LAND REFORM ON THE ESTATE LOUŇOVICE POD BLANÍKEM

The text of preceding study is engaged in the land reform in the period of the First Czechoslovak Republic, shortly after First World War, and chiefly this work is concentrated on the concrete case of the estate Louňovice pod Blaníkem during this agrarian reform. Louňovice is a market-town in south-eastern portion of Central Bohemia, in the region under the legendary mountain of Blaník, where since the second half of 17th Century the extensive properties were owned by the Prague

Archbishopric, thus the supreme institution of Catholic church in Bohemia.

The young Czechoslovak Republic, which was arisen with the ending of Great War and the decomposition of Austro-Hungarian Monarchy, in 1918, was one of the several states in the space of Central and East Europe where in these times agrarian reforms were passing. The land reform in Czechoslovakia pertained to the most radical out of them- however, the majority of the ground of estates, mostly the possessions of aristocracy and less Catholic church, which the act of April 1919 made possible to expropriate, was created by the woods. The agricultural ground made a smaller part. This was likewise the concrete case of the church estate in Louňovice. That act of April 1919, as is possible add, was relating to all estates over 250 hectares of any and 150 hectares of agricultural ground.

The Czechoslovak Land Reform, based on a set of acts (the abovementioned act which was gave out in April 1919 was the first and main) and in practice opened since 1920/1921, had many causes. A requirement for changes in the land possessions, by the predominance of the noble estates, had been existing in the Czech Lands already before the First World War- and though the predominance of estates in the concrete case of the agricultural ground's possessions was not generally very expressive, the tenancy of the agricultural lands was an extended phenomenon in the Czech country in the early decades of 20th

Century. Naturally, it was predominantly concerning the lands of the large estates. These estates were presenting, as a matter of fact, a survival of the ancient feudal system, an obstruction for free undertaking in the Czech agrarian sphere. A part of these estates (the Catholic church's lands or lands checked by so-called fideikomis) was not possible to buy. In the connection with the requirement for changes in the land possessions before the year 1914, an important role had been going to Czech Agrarian Party (Česká agrární strana), as a representative of Czech peasantry and its interests. The same political power otherwise, though under other official names, also became the chief administrator of the land reform during the First Republic.

The First World War, in 1914-1918, and its consequences deepened the agrarian query in the awareness of almost whole Czech society. Though a part of the Czech farmers quoted consequences of transient war boom, the Czech agriculture as a whole suffered from the war. The war years in the Czech Lands, situated far from front lines, were affected by the deep fall of agrarian production. It was mainly the consequence of general mobilization of the male part of population, army requisitions, and so on. The war, and above all its final period, was joined with the universal lack of foods and hunger's state in the cities. In such situation, some landowners and middlemen were getting rich on the illicit trade.

The

economic and social consequences of the war had provoked a strong longing for ground among the petty peasantry and landless persons, and in addition, the agrarian question close coalesced with the political reality of new independent republic's proclamation in October 1918. The new Czechoslovak state was parting with the Habsburg past- and by this opportunity was very important the fact that the owners of the large estates were presenting the social groups bound up the preceding rule of Habsburg dynasty. So the future Czechoslovak Land Reform got also a nationalist character, considering that many landlords were the nobles of German or (in Slovakia's case) Hungarian origin. The period before the Czechoslovak Land Reform was also accompanied with the emotions that were referring to extensive confiscations after White Mountain's battle in 1620, which had signified a Habsburg military victory over the Czech Estates, mostly un-Catholic, and an essential break in the Czech history, to profit of the Habsburgs and their Recatholization's policy. The land reform was tied with the principles of Czechoslovak independence- and a demonstration of this was the priority right of Czechoslovak Legions' members, that during the First World War had been struggling, in Russia, France or Italy, against German and Austro-Hungarian forces, to allotment of the ground from parceled estates. This priority right (for precision, the legionary's statute signified an advantage, for example, in some contentious cases of allotment) was fixed by legislation.

While the Social Democratic Party, the main left power on the Czech and Czechoslovak political scene, was making a stand against private property of the agricultural ground, partly also because of the experience of war times, and its ideas were vacillating between nationalization and cooperative system on the expropriated estates, the Agrarian Party, on the contrary, was pushing through the division of expropriated estates and ground's allotment into private property. The objective was creation of economically effective agrarian plants. The Agrarian conceptions absolutely prevailed- though in the course of the Land Reform a part of former estates' lands was utilized also to establishment of the cooperatives of the Social Democratic and Socialist Parties (but their existence had only temporary duration). After all, the Agrarian Party gained also the decisive influence in the State Land Office (Státní pozemkový úřad). Just on this state institution, operating between 1920 and 1935, the Czechoslovak Land Reform's realization was resting.

The results of the Czechoslovak Land Reform were eventually less radical in comparison with the primary proclamations. A great part of the expropriated estates' ground was returned to primary owners. A characteristic phenomenon of the Czechoslovak First Land Reform was the frequent rise of so-called remainder's estates (zbytkové statky), with outbuildings and the area above 30 hectares, which were as a rule being allotted to former economic

officials and big tenants on the parceled estates. A part of the expropriated lands was divided among the peasantry, within the framework of so-called minute allotment. According to legislation, the landlords were getting a financial recompense for their expropriated lands. The parceled lands were really being sold for allotment's prices. The

Land Reform brought very important changes in the Czechoslovak agrarian sphere. The reform reduced the economic power of the noble estates, created a new class of landowners, and generally strengthened the peasantry. On the other hand, the agrarian reform's results satisfied not all inhabitants of the Czechoslovak country. On the contrary, they raised likewise a discontent in the rows of rural population. Many farmers obtained out of the reform only too little or nothing. The hunger for ground was surviving, and it brought earnest consequences in later time, after the Second World War. Then the Communist Party was advancing to own absolute power in the renovated Czechoslovak Republic and also the agrarian question was standing in the centre of its attention. After the extensive confiscations that were connected with the foregoing breakage of Czechoslovakia by Nazi Germany and Nazi rule, the years 1947-1949 were joint with the First Land Reform's Revision and new Land Reform. These new radical changes were followed by the collectivization of the Czechoslovak agriculture. The case of the estate in Louňovice (which, in the passing, was affected by

the Land Reform in 1924-1925 more than utter majority of other church estates, in whose space were created two remainder's estates, and only very small areas were distributed among the individual farmers and further local inhabitants, while local forestry stayed in the ownership of Prague Archbishopric till 1949) offers a typical reflection of such development.

**ZKRATKY UŽITÉ V TEXTU A
POZNÁMKÁCH POD ČAROU:**

a- ar

ČSR-

Československá republika

ha-

hektar

JZD- Jednotné zemědělské družstvo

K- zde zkratka pro korunu, užívanou jako měna
v období Protektorátu Čechy a Morava

Kč- zde zkratka pro
korunu československou v období první ČSR

KSČ- Komunistická strana Československa

OÚ- obvodová úřadovna

SOA- Státní oblastní archiv

SPÚ- Státní pozemkový úřad

SS- z německého

Schutzstaffel (tedy Ochranný oddíl)

st. p. č.

k.- stavební parcela čísla katastrálního

TJ-

tělovýchovná jednotka

USA- z anglického United States of Amerika (Spojené státy americké)